

Olga Frąckiewicz

WE SABİ AM

Kurs Nigerian Pidgin English

Katedra Języków i Kultur Afryki, Wydział Orientalistyczny, Uniwersytet Warszawski

Warszawa 2015

Publikacja współfinansowana z Funduszu Innowacji Dydaktycznych Uniwersytetu Warszawskiego
(projekt nr 501/04/FID-199)

Do druku opiniowali

Nina Pawlak

Izabela Will

Projekt okładki

Jacek Frąckiewicz

Ilustracje

Olga Frąckiewicz

©Copyright Olga Frąckiewicz, Katedra Języków i Kultur Afryki

ISBN 978-83-938670-0-4

Katedra Języków i Kultur Afryki
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00-972 Warszawa
<http://www.afrykanistyka.uw.edu.pl/>

Oprawa i druk: Zakłady Graficzne Uniwersytetu Warszawskiego, zam. nr 1348/2015

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Zarys gramatyki	6
System fonologiczny	6
Zapis graficzny fonemów i zasady ortografii	6
Leksyka	8
Zasady budowy zdania	11
Tematyczny zakres publikacji	12
Lekcja 1 Przedstawianie się, powitania	13
Lekcja 2 Zaimki	16
Lekcja 3 Wyrażanie znaczenia BYĆ i MIEĆ	18
Lekcja 4 Rozwinięcie frazy „to jest...”	21
Lekcja 5 Liczba mnoga rzeczowników	24
Lekcja 6 Kim jesteś? Nazwy zawodów	26
Lekcja 7 Liczebniki	28
Lekcja 8 <i>Na wetin time e be?</i> – Która godzina?	31
Lekcja 9 Terminy pokrewieństwa, nazwy państw i etnonimy	34
Lekcja 10 Wyrażanie posiadania	36
Lekcja 11 Przymiotniki i przysłówki	38
Lekcja 12 Dom (słownictwo związane z domem i jego wyposażeniem)	42
Lekcja 13 Stopień wyższy i najwyższy przymiotników	45
Ćwiczenia powtórzeniowe (lekcje 1-13)	48
Lekcja 14 System koniugacji czasowników. Wykładniki czasu/trybu/aspektu	50
Lekcja 15 Czas teraźniejszy prosty	55
Lekcja 16 Pytanie o drogę: wyrażanie relacji przestrzennych	60
Lekcja 17 Rutyna: wprowadzenie do habitualności	63
Lekcja 18 Fud – nazwy potraw i produktów spożywczych	65
Lekcja 19 W sklepie. Zdania z czasownikiem CHCIEĆ	67
Lekcja 20 „Gotujemy” – czas teraźniejszy progresywny	69
Lekcja 21 Przekształcenia strukturalne zdań – zdania z fokusem	71
Lekcja 22 Części ciała – słownictwo i frazeologia	74
Lekcja 23 Czas przeszły prosty	76
Lekcja 24 Czas przeszły dokonany	78
Ćwiczenia powtórzeniowe (lekcje 14-24)	79
Lekcja 25 Czas przeszły ciągły	81

Lekcja 26 Czasy przeszłe - powtórzenie.....	82
Lekcja 27 Czas przyszły prosty	85
Lekcja 28 Czasy - powtórzenie.....	86
Lekcja 29 Konstrukcje seryjne	88
Lekcja 30 Powtórzenie materiału	89
BIBLIOGRAFIA	93
Aneks. Tłumaczenia tekstów	95
Klucz: odpowiedzi do zadań	104
Słownik <i>NPE</i> -polski	126
Słownik polsko- <i>NPE</i>	135

WSTĘP

Nigerian Pidgin English (identyfikowany poprzez akronim *NPE*) jest w trakcie dynamicznego rozwoju i pozostaje na etapie, który uzasadnia zakwalifikowanie go do grupy języków typu pidżynowego. Jest to język doraźnych kontaktów, ukierunkowany na określone potrzeby komunikacyjne, język przede wszystkim mówiony. Wykształcony został na potrzeby kontaktów europejskich kolonizatorów (Portugalczyków i Brytyjczyków) oraz rdzennych mieszkańców Afryki Zachodniej. W Nigerii jest uznawany za odrębny język, którym posługuje się blisko 30 milionów użytkowników (www.ethnologue.com). Jest on używany głównie w środkowej i południowej części kraju, a w wielu rejonach ma status języka drugiego. Dla niektórych użytkowników stał się językiem ojczystym, a tym samym zyskał status języka kreolskiego.

Przez zwolenników monogenezy *Nigerian Pidgin English* uważany jest za wariant regionalny *West African Pidgin English* (Lothar, Wolf 2007:3). Liczne podobieństwa strukturalne między pidżynowymi odmianami (nie tylko angielskiego) uzasadniają tezę o wspólnych cechach łączących wszystkie te języki w ich rozwoju. *Nigerian Pidgin English* wykazuje też wiele podobieństw do języków afrykańskich. Przede wszystkim jednak jest on uznawany za „gorszą” wersję języka angielskiego, tzw. *brokin*¹, co powoduje, że ma niski status socjolingwistyczny i jest pomijany w polityce językowej.

O pozycji tego języka w Nigerii świadczy m.in. fakt, że w podjętych już próbach standaryzacyjnych nadano mu nazwę *naija* (pochodzącą od słowa Nigeria) wskazującą na rodzime pochodzenie i rolę integracyjną w wielojęzycznym państwie. Główne płaszczyzny, w jakich się realizuje, to przede wszystkim kontakty międzyetniczne. O wciąż rosnącej randze języka świadczą coraz częstsze jego użycia w literaturze, filmach oraz reklamach skierowanych do szerokiej grupy odbiorców.

Wielopłaszczyznowym opisem *Nigerian Pidgin English* zajmowali się liczni badacze, zainteresowani przede wszystkim możliwością śledzenia procesów rozwojowych w strukturze języka. Wielkim wyzwaniem dla badaczy jest interpretacja systemu językowego i wyodrębnienie jego cech relewantnych. Na obecnym etapie

¹ *Brokin* - zapis fonetyczny angielskiego słowa *broken* ‘złamany, popsuty’.

badania można wyróżnić dwa pełne opisy języka obejmujące zarówno gramatykę jak i zarys socjolingwistycznej sytuacji języka: pierwszy autorstwa Augusty P. Omamour i Bena O. Elugbe (Elugbe, Omamour 1991), drugi autorstwa Nicholasa Faraclas (Faraclas 1996).

ZARYS GRAMATYKI

System fonologiczny

Nigerian Pidgin English ma ustabilizowany system jednostek mających rangę fonemów. Więszość opracowań zgodnie wskazuje na istnienie 23 spółgłosek, 7 samogłosek i 3 dyftongów w systemie fonologicznym języka. Ponadto język ten, tak jak wiele języków afrykańskich, jest językiem tonalnym (Faraclas :263). Można w nim wyróżnić dwa tony: wysoki, oznaczany symbolem H (ang. *high* 'wysoki') oraz niski L (ang. *low* 'niski'). W tekstach rzadko stosuje się zapis tonów.

Spółgłoski

W języku wyróżnia się 23 spółgłoski mające status fonemów (Faraclas 2013:255):

zwarte: /p/, /t/, /tʃ/, /k/, /kp/, /b/, /d/, /dʒ/, /g/, /gb/

szczelinowe: /f/, /s/, /ʃ/, /h/, /v/, /z/

nosowe: /m/, /n/, /*/ (ng), /r/

boczne: /l/

półsamogłoski: /j/ (y), /w/

W systemie tym odnajdujemy wiele dźwięków znanych z języka angielskiego, a ponadto dźwięki charakterystyczne dla języków afrykańskich (*kp*, *gb*). W powyższym zestawieniu rangę fonemu ma też spółgłoska ŋ (tylnojęzykowe „n”), które zostało oznaczone jako /*/(ng).

Samogłoski

W *Nigerian Pidgin English* wyróżnia się 7 samogłosek, są to: **i, e, ε, ɔ, a, o, u** (Faraclas 2013:256). Elugbe w swoim opisie uwzględnia ponadto istnienie 3 dyftongów: **ae, ao, ɔe** (Elugbe 1991:82).

Zapis graficzny fonemów i zasady ortografii

Nigerian Pidgin English funkcjonuje jako język pisany stosunkowo od niedawna i nie posiada ustabilizowanej normy ortograficznej. Tym samym dostępne teksty są

niejednolite, występują w nich różne wersje zapisu tych samych wyrazów, a różnice dotyczące leksyki i form gramatycznych mogą pojawić się nawet w obrębie jednego tekstu. Poszerzanie komunikacyjnej funkcji języka coraz częściej idzie w parze z tworzeniem tekstów ujednoliconych pod względem ortograficznym. Pojawiły się nawet próby standaryzacji języka, a ich najbardziej spektakularnym efektem są materiały konferencji IFRA z 2010 roku, w tym *Guide to Standard Naija Orthography* autorstwa Esizimetora i Ofulue (Esizimetor, Ofulue 2010).

Do zapisu dźwięków spółgłoskowych używa się pięciu dwuznaków (ch, kp, gb, sh, ng), a charakterystyczne dla tego języka fonemy /dʒ/ oraz wargowo-zębowa /v/ zapisywane są odpowiednio jako **j** oraz **v**, natomiast **w** i **y** służą do notacji półsamogłosek. Do zapisu samogłosek używa się pięciu odpowiedników graficznych, czyli **i**, **e**, **a**, **o**, **u**. Opozycja między **e**, **ɛ**, oraz pomiędzy **ɔ**, **o**, nie jest notowana w piśmie.

Graficzne odpowiedniki dźwięków *NPE* są więc zasadniczo takie, jak w angielskim, jednak ich dystrybucja w wyrazach jest w obu językach znacząco odmienna.

Tradycyjna ortografia nie przewiduje notowania tonów.²

Oto przykłady wyrazów *Nigerian Pidgin English* ilustrujące zapis graficzny poszczególnych fonemów:

/p/ - **pikin** 'dziecko', **padi** 'kolega', **pipu** 'ludzie', **personal pesin** 'najlepszy przyjaciel'

/t/ - **taim** 'czas', **wetin** 'co', **satide** 'sobota', **tori** 'historia, opowiadanie', **pot** 'garnek'

/tʃ/ - **choch** 'kościół', **winch** 'czarownica', **wach nait** 'stróż nocny', **chop** 'jedzenie'

/k/ - **klin** 'czysty', **sekon** 'drugi', **dokta** 'lekarz', **klok** 'zegar', **waka** 'iść', **baik** 'rower'

/kp/ - **kpatakpa** 'kompletnie', **kamkpe** 'dobrze', **kpekere** 'rodzaj przekąski'

/b/ - **buredi** 'chleb', **butta** 'masło', **bata** 'but', **bustop** 'przystanek autobusowy'

/d/ - **der** 'tam', **sunde** 'niedziela', **moda** 'mama', **fada** 'ojciec', **tanda** 'stać'

/dʒ/ - **Naija** 'Nigeria', **majishan** 'szaman', **soja** 'żołnierz', **tineja** 'nastolatek'

/g/ - **gist** 'plotka, plotkować', **dogo** 'długi', **bingo** 'pies', **gworo** 'orzech kola'

/gb/ - **gbam**, **gbana** 'marihuana', **gbagam** 'głośny dźwięk dzwonków'

/f/ - **faya** 'ogień', **fren** 'przyjaciel', **fo** 'cztery', **baff** 'kąpać się', **faiv** 'pięć',

² W pracach naukowych na ogół notuje się tony, ponieważ mogą one mieć wpływ na znaczenie wyrazu, np. *babá* (LH) 'staruszek', *bába* (HL) 'fryzjer' (<http://www.hawaii.edu/satocenter/langnet/definitions/naija.html>). W niniejszej publikacji oznaczenie tonalne mają niektóre przykłady zaczerpnięte ze źródeł, w których taka notacja jest stosowana.

/s/ - **skul**`szkoła', **fes**`pierwszy', **sekon**`drugi', **pesin**`osoba', **snek**`wąż'
 /ʃ/ - **finish**`kończyć', **fish**`ryba', **majishan**`szaman', **shot**`niski, krótki'
 /h/ - **haws**`dom', **hail**`pozdrawiać, witać', **han**`ręka', **hat**`serce', **hed**`głowa'
 /v/ - **vex**`zdenerwowany', **travul**`podróżować', **faiv**`pieć', **abov**`ponad'
 /z/ - **tuzde**`wtorek', **zink**`dach', **zuwo**`głupiec', **raz**`lokalny'
 /m/ - **mama**`babcia', **moda**`mama', **ma**`mój', **malu**`krowa', **minwili**`tymczasem'
 /n/ - **nos**`pielęgniarka', **nes**`następny', **enamel**`wiadro', **sontin**`coś', **nobodi**`nikt'
 /*/ (ng) – **song**`piosenka', **trong**`silny', **jangilova**`huśtawka'
 /r/ - **broda**`brat', **rop**`lina', **trowe**`wyrzucać', **tori**`historia, opowiadanie'
 /l/ - **lait**`światło', **latow**`później', **lift**`windą', **lef**`wychodzić', **liv**`żyć', **alaska**`lody'
 /j/ (y) - **yama-yama**`śmieci', **yeye**`bezużyteczny, głupi', **yarn**`rozmawiać'
 /w/ - **flawa**`kwiatek', **awa**`godzina', **trowe**`wyrzucać', **waka**`iść', **wata**`woda'

Leksyka

Funkcjonowanie wyrazów angielskich

Ze względu na nieustabilizowaną normę ortograficzną języka *Nigerian Pidgin English* mamy do czynienia z multigrafią: w tekstach pisanych funkcjonują różne warianty graficzne tych samych wyrazów. W szczególny sposób dotyczy to wyrazów angielskich, które mogą wystąpić w oryginalnej pisowni lub w zapisie zgodnym z zasadami obowiązującymi w *pidgin*. Dla przykładu, wyraz *time* (ang. czas) może mieć zapis alternatywny *taim*. Zapożyczenia z języka angielskiego mogą mieć w *NPE* nie tylko nową formę, ale także treść. Na przykład angielski wyraz *stay* `stać, zostać', który w *NPE* ma postać *ste* lub *te*, znaczy `mieszkać, przebywać'. Podobnie angielskie *show* `pokazywać' w *NPE* znaczy `spotykać (się)'.

W procesie adaptacji wyrazów angielskich do reguł fonotaktyki *Nigerian Pidgin English* zachodzą regularne zmiany. Należą do nich:

a) redukcja zbitek spółgłoskowych

W wyrazach pochodzenia angielskiego zbitki spółgłoskowe, które w językach afrykańskich nie występują w obrębie pierwszej sylaby, ulegają zredukowaniu do jednej spółgłoski. Powszechnie angielskie nagłosowe **st** zmienia się w **t**, np. *trong* (ang. *strong* `silny'), *tori* (ang. *story* `opowiadanie').

b) metateza

Angielskie wyrazy często ulegają tzw. metatezie czyli przestawieniu liter lub sylab w wyrazie, np. *aks* zamiast ang. *ask* 'pytać'.

c) uproszczenie

Dźwięki lub sekwencje dźwięków, które nie były wcześniej znane użytkownikom, zostały albo wyeliminowane albo uproszczone, np. *gree* (ang. *agree* 'zgadzać się'), *cha* (*chair* 'krzesło'), *faya* (ang. *fire* 'ogień').

d) redukcja dwuczłonowych wyrażeń do jednego wyrazu

Oryginalnie złożone jednostki często ulegają połączeniu stając się jednym wyrazem, np. *sidon* (ang. *sit down* 'siadać'), *trowa* (ang. *throw away* 'wyrzucić'), *domot* (ang. *door mouth* 'wejście'), *bustop* (ang. *bus stop* 'przystanek autobusowy'), *bosout* (ang. *burst out* 'zbiec, zwać').

Nigerian Pidgin English wyróżnia się oryginalnością zachodzących w nim procesów słowotwórczych i mechanizmów tworzenia frazeologizmów. Nowopowstałe wyrażenia oparte są wprawdzie na słowach angielskich, ale sposób ich zestawienia nie jest typowy dla angielskiego, np. *bad belle* (ang. *bad belly* 'zły brzuch') oznacza w *pidgin* nieszczęście, *pure wata* (ang. *pure water* 'czysta woda') odnosi się do wody pitnej sprzedawanej w półlitrowych woreczkach, natomiast *go slow* (ang. *go slow* 'iść powoli') w *pidgin* oznacza korek.

Zapożyczenia z innych języków

Leksyka *Nigerian Pidgin English* oparta jest głównie na języku angielskim, ale obecne są też zapożyczenia z innych języków. Spośród języków europejskich największy wpływ ma portugalski. *NPE* czerpie też z języków nigeryjskich, przede wszystkim z hausa, ibo (igbo) i joruba. Należy jednak podkreślić, iż niektóre zapożyczone wyrazy otrzymują zupełnie nowe znaczenie. Poniżej znajduje się lista najbardziej rozpoznawanych zapożyczeń wraz z ich polskim tłumaczeniem.

a) Zapożyczenia z języków afrykańskich:

z hausa zapożyczone zostały m.in.: *wahala* 'problem', *bulala* 'rózga', *suya* 'piekane mięso', *dogo* 'wysoki', *barawo* 'złodziej',
z ibo: *akamu* 'papka kukurydziana', *oyibo* 'Europejczyk',
z joruba: *una* 'wy', *nko* 'więc co z...?', *abi* 'czyż nie?', *olofoto=ofoto* 'plotka',
agbaya 'złośliwy starszy człowiek',
z twi: *ashawo* ' prostytutka'.

b) Zapożyczenia z języków europejskich

z portugalskiego: *sabi* 'wiedzieć', *pikin* 'dziecko',
z francuskiego: *boku* 'dużo'.

Porównując formę źródłową i docelową, powyższe zapożyczenia można podzielić na cztery grupy:

a) słowa zapożyczone o zmienionym brzmieniu, ale takim samym znaczeniu, np.

- *sabi* 'wiedzieć', pochodzące od portugalskiego *saber* 'wiedzieć',
- *barawo* 'złodziej', będące odpowiednikiem hausańskiej formy *barawo*.

b) słowo zapożyczone o zmienionym zarówno zapisie jak i znaczeniu:

- *pikin* 'dziecko' od portugalskiego *pequeno* 'mały'.

c) słowa zapożyczone o niezmiennym zapisie, ale zmienionym znaczeniu, często także z inną kwalifikacją w ramach części mowy:

- *dabaru* 'psuć' w hausa jest rzeczownikiem w liczbie mnogiej oznaczającym 'plany', 'środki', 'pomysły',
- *olofoto* 'plotka' w joruba oznacza 'wścibski, ciekawski',
- *dogo* 'wysoki' w hausa 'długi, wysoki'.

d) słowa zapożyczone o niezmiennym (lub prawie niezmiennym) zapisie i niezmiennym znaczeniu, wśród których liczne są nazwy popularnych potraw regionalnych:

- *suya* jest hausańską nazwą mięsnego szaszłyka,
- *akamu* w ibo oznacza 'papkę z mąki kukurydzianej',
- *buredi* (*burodi* w hausa) jest terminem na 'chleb'.

Do określeń, które przeniknęły do *NPE* wraz z pierwotnym znaczeniem zaliczyć można słowo *agbaya* 'złośliwy starszy człowiek' wywodzące się z języka joruba.

Zasady budowy zdania

Zdania w *Nigerian Pidgin English* skonstruowane są według szyku podmiot+orzeczenie+dopełnienie, np. *Jon kil fish* 'Jon zabił rybę'. Gdy zdanie zawiera dodatkowe dopełnienie, to znajduje się ono na końcu zdania, np. *Jon kil fish fo mi* 'Jon zabił rybę dla mnie'. Okoliczniki (np. czasu, miejsca, sposobu) mogą wystąpić na początku lub na końcu zdania.

Szyk wyrazów we frazie rzeczownikowej ma sekwencję PRZYMIOTNIK+RZECZOWNIK, np. *big haws* 'duży dom' (por. lekcja 10). Dodanie zaimków wskazujących (*dis, dat*), zaimków nieokreślonych (*wan, some*), czy zaimków liczebnych (*meni, plenti*) wprowadza dodatkowe zasady (por. lekcja 5).

Zdanie proste, składające się z podstawowych elementów, jest tylko jednym z możliwych wzorców strukturalnych zdań. Jeśli uwaga koncentruje się na jakimś elemencie wypowiedzi, to odpowiadający mu człon zostaje wysunięty na początek zdania, np. *Na Jon kil fish* 'to Jon zabił rybę' (uwaga skupia się na wykonawcy czynności); *Na fish Jon kil* 'to rybę zabił Jon' (uwaga skupia się na obiekcie czynności).

Pytania, na które oczekujemy odpowiedzi 'tak' lub 'nie' (tzw. pytania o rozstrzygnięcie) są tworzone poprzez intonację, co oznacza, iż szyk jest identyczny jak szyk zdania orzekającego, np. *Kate kil fish* 'Kate zabiła rybę', *Kate kil fish?* 'Czy Kate zabiła rybę?'

Jeśli oczekujemy potwierdzenia treści wypowiedzi, na końcu zdania możemy dodać słowo **abi** ((czy nie) tak?), np. *Dis na tebul, abi?* 'to jest stół, tak?'

TEMATYCZNY ZAKRES PUBLIKACJI

„We sabi am” jest podręcznikiem do nauki *Nigerin Pidgin English*, który opiera się na ustystematyzowanej wiedzy o języku dostępnej w publikacjach naukowych. Uczy podstawowych struktur gramatycznych i słownictwa niezbędnych do komunikowania się w tym języku. Materiał podzielony został na jednostki lekcyjne, które tematycznie odnoszą się do istotnych zagadnień gramatycznych. Dołączone do lekcji teksty i dialogi uwzględniają typowe sytuacje komunikacyjne. Lekcje zawierają także ćwiczenia do samodzielnego opracowania. Poprawność wykonanych ćwiczeń można sprawdzić w załączonym na końcu aneksie zawierającym odpowiedzi. Nagrania tekstów z podręcznika (oznaczonych w podręczniku symbolem) oraz materiały dodatkowe można znaleźć na stronie wesabiam.uw.edu.pl.

LEKCJA 1

Przedstawianie się, powitania

W *Nigerian Pidgin English* istnieje wiele skonwencjonalizowanych zwrotów używanych podczas powitania czy pożegnania. Na ogół są one zapożyczeniami z języka angielskiego, np., *hi* 'cześć', *gud monin* 'dzień dobry', *I (de) hail yu* 'pozdrawiam Cię', *how yu dey today?* 'jak się masz?', *how things?* 'jak leci?', *how far?* 'jak tam?' *till anoda taim* 'do następnego razu', *see yu latow* 'do zobaczenia później', Wiele takich formuł jest kalką z języków afrykańskich, np. *how yu bodi dey?*/*how bodi?* 'jak się masz?', *how nait?* 'jak (minęła) noc?' *Bodi dey inside clot* 'mam się dobrze', *i dey* 'mam się dobrze'. W tego typu formułach powitalnych pojawiają się następujące zaimki osobowe:

Liczba pojedyncza

1. **I** [ai]³ 'ja'

2. **yu** 'ty'

3. **i/i(m)** 'on, ona, ono'

Liczba mnoga

1. **wi** 'my'

2. **una** 'wy'

3. **dem** 'oni'

DIALOGI

Tekst 1.1.

Baba: Gud monin.

Jon: Gud monin.

Baba: How yu dey today?

Jon: I dey kamkpe/wel/ful ground.

Baba: Yu de waka fo maket, abi?

Jon: No, I de waka fo skul.

Tekst 1.2.

David: Hi Jon!

Jon: Hi.

³ Faraclas (1996: 786) podaje formę zaimka 1 osoby liczby pojedynczej jako „a”; por. lekcja 2.

David: How yu bodi dey?

Jon: Bodi dey in(side) cloth. E yu? How far?

David: I just dey!

Samson de waka

Samson: Jon! I de hail yu!

Jon: Samson, I hail yu back!

Samson: How things?

Jon: I dey, yu try!

Samson: Who im be?

Jon: Im be/Nah my padi. David! Com see my pesin!

Afta

Jon: David, im be Samson. Samson im be David.

David: Hi Samson.

Samson: Hi David.

Jon: Samson wey yu de go now?

Samson: I de go maket, I wan bai chop.

Jon: We de go skul now.

Samson: Ok till anoda time.

David: We go see yu latow.

Samson: Latow now.

SŁOWNICZEK

afta 'potem'

anoda 'inny'

bai 'kupować'

chop 'jedzenie, jeść'

kamkpe=wel 'dobrze'

latow 'potem, później'

maket 'rynek, market'

pesin 'osoba'

supamaket 'supermarket'

skul 'szkoła'

waka 'iść'

wan 'chcieć'

Wetin dem de kol yu? 'Jak się nazywasz? (dosł. jak cię zwa)'

Wetin be yo name? 'Jak masz na imię?'

-Mai name na.../ Ai be..... 'Mam na imię..../ jestem.... '

ĆWICZENIA

1. Uzupełnij dialogi:

a) - Gud monin!

- Gud monin!

- How yu ... todey?

- I dey..... E yufar?

- I, yu

- Wey yu de now?

- I de skul, e yu yu de now?

- I go maket

- Ok, till taim!

-yu!

b) - Hi David!

-Jon

- How yu dey?

- Bodi In(side) E yu how?

- I dey

- Who im be?

- Im be ma

- Wetin dem de kol im?

- Im name Samson

- Samson, I yu!

- David I yu!

LEKCJA 2

Zaimki

System zaimków osobowych *Nigerian Pidgin English*, wśród których wyróżnia się trzy zaimki w liczbie pojedynczej i trzy w liczbie mnogiej, obejmuje także formy zmieniające się w zależności od pełnionej funkcji w zdaniu. Obok tzw. zaimków samodzielnych używanych w funkcji podmiotu, występują odpowiadające im serie zaimków pełniących inne funkcje, takie jak dopełnienie bliższe, , np. *I see **am** 'widzę go'*. W klasyfikacji stworzonej przez N. Faraclas (Faraclas 1996:786) wyróżnione zostały także zaimki emfatyczne, które służą podkreśleniu znaczenia jakiegoś elementu w zdaniu. Zaimki emfatyczne nie są członem konstytucyjnym zdania i ich użycie nie powoduje zmiany znaczenia tego zdania. W systemie wyróżnia się ponadto dwie serie zaimków dzierżawczych: tzw. formę krótszą, np. *ma haws 'mój dom'* i formę samodzielną, np. *dis haws na mi oon 'ten dom jest mój'*. Odrębną serię tworzą zaimki zwrotne, które służą do zaznaczania, że czynność wykonana została przez osobę wskazaną w podmiocie zdania .

Zaimki osobowe w *Nigerian Pidgin English* (Faraclas 1996:786)

Osoba	Zaimki w funkcji podmiotu (mianownika)	Zaimki w funkcji dopełnienia bliższego (biernika)	Zaimki emfatyczne	Zaimki dzierżawcze	Zaimki zwrotne
1(Lp)	À	Mì	Mì	Mai/ Mi oon	Maisef
2(Lp)	Yù	Yù	Yù	Yo/ Yo oon	Yosef
3(Lp)	Ì/Ì(m)	Àm	Àm	Im/ Im oon	Imsef
1(Lmn)	Wì	Wì/Òs	Wì	Awa/We oon	Awasef
2(Lmn)	Ùnà	Ùnà	Ùnà	Una/Una oon	Unasef
3(Lmn)	Dèm	Dèm	Dèm	Dem/Dem oon	Demsef

Podane wyżej formy zaimków mogą mieć swoje warianty, które są przejawem różnic regionalnych, ale przede wszystkim wyrazem przekształceń w obrębie samego języka. W najnowszych zarejestrowanych użyciach **mai** (moje) częściej występuje jako **ma**. Podobnie forma **awa** (nasze), została wyparta przez formę **we, dem** (ich) przez **dia** (ang. their), a **im** (jego) obecnie częściej występuje jako **em**. Taka zmiana zaszła nie tylko w obrębie zaimków dzierżawczych, zauważalna jest ona także w obrębie zaimków osobowych w funkcji podmiotu. Zaimek trzeciej osoba liczby pojedynczej **i/im** częściej występuje jako **e**. Podkreślić należy także fakt, że inaczej niż w języku angielskim, druga osoba liczby pojedynczej i mnogiej to dwa odrębne leksemy.

TEKST

Tekst 2.1.

Ma name na Jon. I be student. I kom from Nigeria. I be tatin years. Evride I waka skul. Fo ma road I show ma padi. Im name na David. I laik waka skul wit im. I liv wit ma famili, inside ma haws. I live wit ma moda, ma fada, ma tri broda e wan sista. We lov ich oda. We get haws. We haws na big e nais. Im wal dem be grin e im zink be red. I get ma oon rum inside we haws, ma broda ste togeda wit ma oda tu broda. E yu? Na wetin be yo laif?

ĆWICZENIE

1. W powyższym tekście wskaż zaimki. Określ typ rozpoznanych zaimków.

LEKCJA 3

Wyrażanie znaczenia BYĆ i MIEĆ

W *Nigerian Pidgin English* nie ma czasownika BYĆ w takim rozumieniu, w jakim występuje on w języku polskim czy angielskim. Ponieważ znaczenie „BYĆ” jest kontekstowo zróżnicowane, to w zależności od tego, czy mówimy o ‘byciu GDZIEŚ’, ‘byciu KIMŚ/JAKIMŚ’ czy ‘byciu KIMŚ/CZYMŚ’, używamy odpowiednio form **dey**, **be** oraz **na**. Wariantem kontekstowym **be** jest **bi**. Różnica pomiędzy poszczególnymi odpowiednikami BYĆ zaznacza się przede wszystkim poprzez różne typy zdań, w których te wykładniki są używane, ale może ona uwzględniać również cechy semantyczne użytych wyrazów, np. **na** w zdaniach identyfikujących (być CZYMŚ) odnosi się do przedmiotów nieożywionych, **be** zaś do osób, np. *dis be boi* ‘to jest chłopiec’ ale już *dis na buk* ‘to jest książka’ (por. lekcja 4). Do wyrażania ‘być GDZIEŚ’ służy **dey**, np. *I dey haws* ‘jestem w domu’, *Di buk dey ontop cha* ‘Książka jest na krześle’.

Pełen paradygmat odpowiedników BYĆ w formie osobowej (wymagających użycia samodzielnych zaimków osobowych) przedstawia się następująco:

BYĆ

L. poj.

1. A **dey/be** ‘ja jestem (gdzieś/kimś)’
2. Yu **dey/be** ‘ty jesteś (gdzieś/kimś)’
3. I **dey/be/na** ‘on, ona, ono jest (gdzieś/kimś/czymś)’

L. mn.

1. We **dey/be** ‘my jesteśmy (gdzieś/kimś)’
2. Una **dey/be** ‘wy jesteście (gdzieś/kimś)’
3. Dem **dey/be/na** ‘oni, one są (gdzieś/kimś/czymś)’

DIALOGI

Tekst 3.1. 🗣️

Jon: Hi David.

David: Hi Jon! I de hail yu!

Jon: I hail yu back!

David: Wey yu dey now?

Jon: I dey inside skul e yu wey yu dey?

David: I dey inside maket e I de kol yu bicos I wan ask if yu wan sometin fo maket?

Jon: No Tank yu, David. I dey kamkpe.

SŁOWNICZEK

wey 'gdzie'

now 'teraz'

inside 'w'

kol 'dzwonić, nazywać'

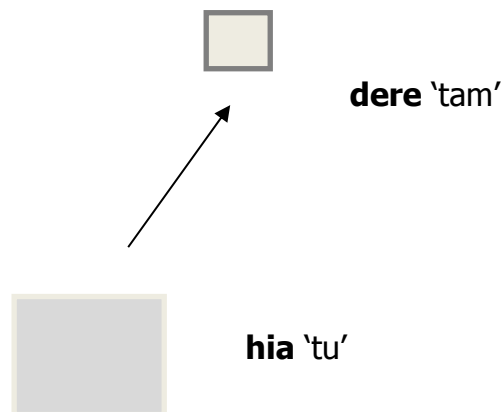
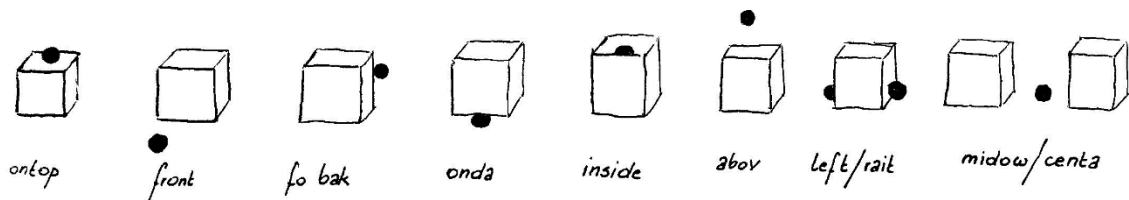
near 'obok, w pobliżu'

wan 'chcieć'

fo 'z, do'

sontin 'coś'

Wey dey dis tin? 'gdzie jest (znajduje się) ta rzecz?'

Do wyrażania znaczenia posiadania używa się czasownika **get** 'mieć', który ma taką samą formę w odmianie przez wszystkie osoby. Aby zaprzeczyć zdanie, należy wstawić partykułę **no** 'nie' bezpośrednio przed czasownikiem, np. *I get buk* 'mam książkę' ale: *I no get buk* 'nie mam książki'.

MIEĆ

L.poj.	L.mn.
1. A get 'ja mam'	We get 'my mamy'
2. Yu get 'ty masz'	Una get 'wy macie'
3. I get 'on/ona ma'	Dem get 'oni mają'

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania:
 - a) Mam książkę.
 - b) Książka jest pod czymś.
 - c) Coś jest nad książką.
 - d) On znajduje się obok.
 - e) Nie macie książki.
 - f) Przed książką nic nie leży (w *NPE*: coś nie leży przed książką).
 - g) Coś znajduje się w książce.

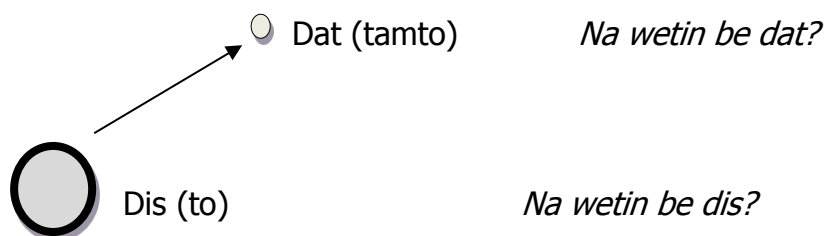
LEKCJA 4

Rozwinięcie frazy „to jest ...”

Pytanie 'co/kto to jest?' ma w *Nigerian Pidgin English* postać **na wetin be dis?** Odpowiedzi są zróżnicowane w zależności od tego, czy pytanie dotyczy obiektów nieożywionych czy ludzi. W odpowiedzi na pytanie o przedmioty używamy zwrotu **dis na....** 'to jest ...', w którym odpowiednikiem znaczenia BYĆ jest nieczasownikowy człon **na**. W zdaniach przeczących tego typu partykułę umieszcza się przed rzeczownikiem, np. *Dis na no buk* 'to nie jest książka (dosł. 'to jest nie-książka')'.

W odpowiedzi na pytanie dotyczące ludzi znaczenie BYĆ wyraża czasownik **be** (zapisywany także jako **bi**), np. *Dis be gel* 'to jest dziewczynka' (por. *Dis na buk* 'to jest książka'). Odmienność strukturalną zdań zawierających **be** (por. lekcja 6) potwierdza sposób tworzenia przeczenia. Partykuła przecząca **no** występuje wówczas przed czasownikiem, np. *Dis no be gel* 'to nie jest dziewczynka'.

Stosowane w pytaniach zaimki wskazujące mogą odnosić się do obiektów bliższych (będących w zasięgu wzroku) lub dalszych (mniej widocznych).

★ W *NPE* **dis** i **dat** mają te same formy w liczbie pojedynczej i mnogiej, np. *dis buk* 'ta książka', *dis buk dem* 'te książki'.

DIALOGI

Tekst 4.1. *Fo skul* 🗣️

David: Hi!

Miriam: Hi!

David: Ai be David, wetin be yo name?

Miriam: My name na Miriam e im be Kate.

Kate: Hi.

David: Hi! Kate, yu get buk?

Kate: Yes I get buk. E yu get pensul?

David: No I get only tu biro, Miriam yu get pensul dem?

Miriam: Yes, I get pensul dem, I fit giv yu wan, yu wan?

David: yes, tank yu.

Tekst 4.2. 🗣️

Ticha: Gud monin

Student dem: Gud monin

Ticha: Miriam, yu fit tel mi na wetin be dis?

Miriam: Dis na buk

Ticha: Kate, e dat? Na wetin be dat?

Kate: Dat na tebul e cha

Ticha: Gud. Jon wetin yu get fo tebul?

Jon: I get fo tebul tu buk, wan pensul e wan biro

Ticha: David, dis na botul e dat na moto, abi?

David: dis na botul, dat no be moto, dat na baik.

SŁOWNICZEK

baik `rower`

bench `ławka`

biro `długopis`

blom-blom `balon`

boi `chłopiec`

botul `butelka`

brum `miotła`

buk `książka, zeszyt`

carton `pudełko kartonowe`

CD plet `płyta CD`

cha `krzesło`

do `drzwi`

fon `telefon`

foto `zdjęcie`

gel `dziewczynka`

haws `dom`

kanta `kapsel, zakrętka`

klok `zegar`

moto `samochód`

pensul `ołówek`

tebul `stół`

windo `okno`;

ĆWICZENIA

1. Uzupełnij odpowiedzi na pytanie *Na wetin be dis?*

- a) Dis na..... (książka)
- b) Dis na..... (ołówek)
- c) Dis na..... (długopis)
- d) Dis na..... (ławka)
- e) Dis na..... (płyta CD)
- f) Dis na..... (okno i drzwi)
- g) Dis na..... (stół i krzesło)
- h) Dis be..... (chłopiec i dziewczynka)
- i) Dis na..... (rower i samochód)
- j) Dis be..... (dziewczynka)

LEKCJA 5

Liczba mnoga rzeczowników

Liczba mnoga rzeczowników nie ma odrębnej postaci morfologicznej. Tworzy się ją w sposób analityczny poprzez dodanie leksykalnych wykładników mnogości:

- ✓ słowa **dem**, występującego po rzeczowniku (Faraclas 2013:68),
- ✓ słowa **meni** o podstawowym znaczeniu 'wiele', stosowanego wymiennie ze słowem **dem**, jednakże najczęściej jego znaczenie leksykalne jest dominujące względem znaczenia gramatycznego, np. *buk dem* – książki, ale *buk meni* 'wiele książek',
- ✓ słowo **plenti**, występującego przed rzeczownikiem, np. *plenti buk* 'dużo książek'.

☆ Zarówno **meni** jak i **plenti** oznaczają 'wiele', ale różnią się zajmowaną pozycją względem rzeczownika: **plenti** występuje zawsze przed rzeczownikiem natomiast **meni** występuje po rzeczowniku.

Jeszcze innym sposobem tworzenia liczby mnogiej rzeczowników, ostatnio coraz częstszym, jest dodawanie końcówki **-s**, na wzór angielskiego sposobu tworzenia form liczby mnogiej. Nie oznacza to jednak przywracania angielskiej morfologii w charakterze regularnego wzorca morfologicznego. Tylko w niektórych wyrazach ta forma liczby mnogiej jest częściej spotykana niż forma z **dem**, **meni** czy **plenti**, np. *tins* 'rzeczy' zamiast *tin dem*.

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania na *NPE*.

- a) On ma samochód
- b) Ja mam dom
- c) Oni mają balony
- d) My mamy pieniądze

- e) Nie macie samochodu
- f) Ta dziewczynka ma książkę a tamten chłopiec ma ołówki

2. Przetłumacz następujące zdania na język polski.

- a) Dis be gel e dat be boi
- b) Dis na cha, abi?
- c) Dis na buk dem
- d) Dat na botul
- e) Dat boi e dis gel get baik dem

3. Odpowiedz na pytania według wzoru: **Dis na CD plet, abi?**

Yes, dis na CD plet lub **No, dis na no CD plet. Dis na...**

- a) Dis na buk, abi?
(No/pensul).....
- b) Dis be boi, abi
(Yes).....
- c) Dat be gel, abi?
(Yes).....
- d) Dat na baik, abi?
(No/moto).....
- e) Dat na tebul, abi?
(No/bench).....

4. Zaprzecz poniższe zdania

- a) Dis na buk e dat na pensul.....
- b) Dat na baik.....
- c) Dis na moto.....
- d) Dis skul get window dem.....
- e) Dis be gel e dat be boi.....
- f) Dat na bench e dis na cha.....
- g) Dat boi get CD plet.....

LEKCJA 6

Kim jesteś? Nazwy zawodów

Uwzględniając różnice strukturalne zdań zawierających komponent semantyczny BYĆ (por. lekcja 3), pytanie odnoszące się do konkretnej osoby (dotyczące pochodzenia, kwalifikacji, zawodu, etc.) ma postać **Who yu be?** 'kim jesteś?', Odpowiedź na to pytanie, np. *I be majishan* 'jestem szamanem', *I be nos* 'jestem pielęgniarzką' konstruuje się w sposób następujący:

(osoba) + **be** + {zawód, pokrewieństwo, status społeczny}

DIALOGI

Tekst 6.1. 🗣️

David: Miriam, who yu be?

Miriam: I be student e yu?

David: I be student too, e who be yo fada?

Miriam: Mai fada be ticha e yo fada?

David: Mai fada be majishan bot mai moda be ticha too.

Miriam: Na wa o!

David: Na tru! Who be yo moda?

Miriam: Mai moda be nos.

SŁOWNICZEK

coachi 'trener'

cut and sew 'krawiec'

danfo draive 'kierowca autobusu'

diopka 'starszy mądry człowiek'

dokta 'lekarz'

draiva 'kierowca'

fada 'ksiądz'

honta 'myśliwy'

majishan 'szaman'

native doctor 'zielnik'

nos 'pielęgniarka'

oga 'szef'

ovie 'król'

polis 'policjant'

presido 'prezydent'

profesa 'professor'

soja 'żołnierz'

student 'student, uczeń'

ticha 'nauczyciel'

tif 'złodziej'

tori man 'dziennikarz'

watch nait 'stróż nocny'

who 'kto'

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz zdania na język polski

- a) Ai be student -
- b) Yu be nos -
- c) Una be soja -
- d) We be draiva -
- e) Dat be fada -
- f) Dis be nos -
- g) Dat be ticha -
- h) Dis be nos e dokta -
- i) Dis be baba e ticha -
- j) Dat be majishan e presido -

2. Przeprowadź wywiad z kolegą, wykorzystując słownictwo dotyczące zawodów oraz pytania: *who yu be? who yo moda be? who yo fada be? who yo padi be? who yo broda/sista be?*

LEKCJA 7

Liczebniki

W *Nigerian Pidgin English* liczebniki występują przed rzeczownikami, np. *wan dog, tu dog*, etc. Jeśli liczebnik stoi przed rzeczownikiem, nie ma już konieczności użycia liczby mnogiej rzeczownika, np. *tri buk* (trzy książki) a nie **tri buk dem*. Aby utworzyć liczebniki złożone, używa się sekwencji złożonych kolejno z jednostek wyższych i niższych, np. 33 to *tati tri*.

Oto lista liczebników głównych (Faraclas 2013:231) :

1.won (część: wan)	16.sistin
2.tu	17.sevintin (sevuntin)
3.tre (także: tri)	18.etin
4.fo	19.nayntin (naintin)
5.fayv (część: faif)	20.twenti
6.sis	30.teti (tati)
7.sevin (część: sevun)	40.foti
8.et	50.fifti
9.nayn (część: nain)	60.sisti
10.ten	70.sevinti (sevunti)
11.ilevin (część: ilevun)	80.eti
12.twef (część: tvev)	90.naynti (nainti)
13.tetin (część: tatin)	100.hondred (hundret)
14.fotin	1000.tawsend (tazan)
15.fiftin	1000000.milyon (milion)

Liczebniki wyrażające rozmieszczenie w grupach o określonej liczbie elementów są tworzone przez reduplikację, np. **tutu** 'po dwa', **tritri** 'po trzy'.

Frazę **di tu/tri/fo/etc.**, etc. tłumaczy się jako 'obaj, wszyscy trzej, wszyscy czterej', fraza **una tu/tri/etc.** tłumaczona będzie zaś jako 'dwoje (dwie)/trzech (troje, trzy) z was', **nes** jako 'następny'.

ĆWICZENIA

1. Napisz słownie Przykład **3+1=4 tri e wan na fo**
 - a) 15+6=.... ..
 - b) 5+9=..... ..
 - c) 1+1=..... ..
 - d) 10+13=..... ..
 - e) 20+50=..... ..
 - f) 70+100=..... ..
 - g) 3+13=..... ..
 - h) 14+14=..... ..
 - i) 20+20=..... ..
 - j) 5+25=..... ..

2. Jaka to liczba?
 - a) Fotifo
 - b) Nain
 - c) Sisty faif
 - d) Twenti wan
 - e) Tati
 - f) Fifti faif
 - g) Nainti
 - h) Hundret faif
 - i) Faif hundret

Liczebniki porządkowe

Tylko dwa pierwsze liczebniki porządkowe są osobnymi wyrazami, każdy kolejny jest tworzony poprzez dodanie słowa ***nomba*** 'numer' do liczebników głównych (Faraclas 2013:232): **Fes** 'pierwszy', **Sekon** 'drugi', **Nomba tri** 'trzeci', **Nomba fo** 'czwarty', **Nomba faif** 'piąty', **Nomba sis** 'szósty', **Nomba sevun** 'siódmy', **Nomba et** 'ósmy', **etc.** Liczebniki porządkowe *fes* i *sekon* stoją przed rzeczownikiem, podczas gdy pozostałe znajdują się po rzeczowniku, np. *di fes gel* 'pierwsza dziewczynka', *di*

sekon haws 'drugi dom', ale *di boi nomba fo* 'czwarty chłopiec', *di haws nomba sevun* 'siódmy dom'

☆ Liczebniki porządkowe zawsze współwystępują z rodzajnikiem określonym **di**, np. *di fes bingo* 'pierwszy pies', *di gel nomba ten* 'dziesiąta dziewczynka'.

Dni tygodnia i miesiące

Nazwy dni tygodnia występują w roli okoliczników czasu (np. w poniedziałek) nawet wówczas, gdy nie towarzyszą im żadne przyimki (Faraclas 2013:162), np. *Monde I waka fo skul* 'w poniedziałek idę do szkoły'. Spotyka się także frazy z przyimkiem **inside** 'w', który w połączeniu z nazwami dni tygodnia opisuje wydarzenia z przeszłości, np. *inside Monde I don travul fo Jos* 'w ubiegły poniedziałek pojechałem do Jos'.

Frazy okolicznikowe zawierające nazwy miesięcy nie wymagają użycia żadnego przyimka, np. *Juli I go visit mai padi inside Italo* 'w lipcu odwiedzę mojego przyjaciela we Włoszech'.

Nazwy dni tygodnia są zapożyczeniami z języka angielskiego:

Monday (Monde), Tuesday (Tuzde), Wednezde, Tozde, Friday, Satide, Sunday (Faraclas 2013: 163)

Nazwy miesięcy także zapożyczone zostały z języka angielskiego:

Janwari, Febwari, Mach, Epril, Me, June (Jun), July (Juli), August, Satumba, Oktoba, Novemba, Dezemba (Faraclas 2013:162).

SŁOWNICZEK

week - tydzień

weekend/wikend 'weekend'

harmatan 'pora sucha'

reinisi 'pora deszczowa'

evri mont 'co miesiąc'

nes 'następny'

bifo-bifo 'dawno temu'

nes mont 'za miesiąc'

bifo 'przed, zanim'

afta 'po'

mont 'miesiąc'

de afta tumoro 'pojutrze'

las year 'w ubiegłym roku'

de bifo yesterde 'przedwczoraj'

LEKCJA 8

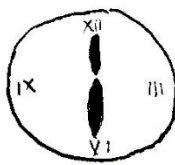
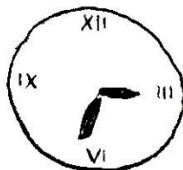
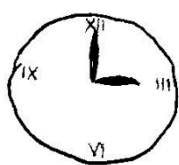
Na wetin time e be? - Która godzina?

W *Nigerian Pidgin English* wyrażenia określające godziny tworzy się podobnie jak w języku angielskim. Używa się w tym celu liczebnika wskazującego na konkretną godzinę i rzeczownika **oklok**, np. *tu oklok* 'godzina druga', *tri oklok* 'godzina trzecia'. Z racji użycia systemu 24-godzinnego nie funkcjonują tu angielskie *am* i *pm*. Podobnie jak w okolicznikach zawierających nazwy dni tygodnia czy miesięcy, tak samo w okolicznikach czasu zawierających godziny nie używa się przyimków (Faraclas 2013: 162), np. *I go waka fo haws tu oklok* 'pójdę do domu o drugiej'.

☆ Okolicznik czasu wstępuje zazwyczaj na końcu bądź na początku zdania.

Innym sposobem określenia czasu jest użycie określeń odnoszących się do pory dnia: *moning* (też *monin*) 'rano', *aftanûn* 'po południu', *ivnin* 'wieczorem', *nayt* (też *naif*) 'w nocy', *midnayt* 'późno w nocy', np. *Aftanûn I go go haws* lub *I go go haws (for) aftanûn* 'po południu pójdę do domu/ pójdę do domu po południu' (Faraclas 2013: 162).

We współczesnym języku czas wyraża się poprzez podanie godziny i ilości minut. Zanikają wyrażenia typu: 'za kwadrans', 'za pięć', 'wpół do', np. **13:50** to **tatin fifti**.

E be tri

E be tri tati

E be twev tati

Na pytanie *Na wetin time e be?* odpowiada się zdaniem *E be...*

Chcąc zapytać o **której godzinie?** Używamy tej samej konstrukcji:

Na wetin time we go meet? 'o której się spotkamy?' W odpowiedzi podajemy godzinę, np. *We go meet 11: 30* 'spotkamy się o 11:30'.

Wetin be day today? 'jaki jest dziś dzień?'

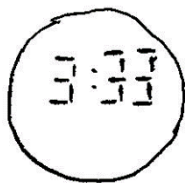
☆ Daty w *Nigerian Pidgin English* tworzy się za pomocą liczebników głównych, z wyjątkiem pierwszego i drugiego dnia miesiąca.

Na pytanie *Wetin be day today?* 'jaki jest dziś dzień' Odpowiada się zdaniem *Today e be...* 'dziś jest....', np. *Today e be Monde, Janwari sevun, naintin eti* 'dziś jest poniedziałek, siódmy stycznia, 1980 roku'. Rok w języku *NPE* wyraża się tak samo, jak w języku angielskim (Faraclas 2013: 162) czyli rozczłonkowuje się go na dwie cyfry, np. rok 1950 będzie słownie zapisany jako 19, 50 czyli *naintin (19) fifti (50)*.

☆ Rok wyrażony słownie, mimo iż składa się z dwóch wyrazów oznaczających cyfry, pisze się łącznie, np. 1950 – *naintinfifti* (Faraclas 2013: 162), analogicznie jak w języku angielskim, ale rok po 2000 to *tu tazan.....*, np. 2013 to *tu tazan tatin* pisane rozłącznie

ĆWICZENIA

1. Odpowiedz na pytanie: *Na wetin time e be?*

.....

.....

.....

2. Napisz daty słownie:

- a) 01/07/1978.....
- b) 04/04/1844.....
- c) 03/01/1917.....
- d) 15/08/1815.....
- e) 01/02/1933.....
- f) 07/05/1934.....
- g) 09/09/1999.....
- h) 23/11/1612.....
- i) 30/03/1533.....
- j) 01/06/2003.....
- k) 02/10/1515.....
- l) 24/12/1321.....

3. Przetłumacz na *NPE*

- a) Te domy mają trzydzieści okien.....
- b) To jest dziesięć ławek.....
- c) Tam są trzy samochody.....
- d) Ten dom ma cztery okna i dwoje drzwi.....
- e) Te dwie dziewczynki mają dziesięć długopisów.....
- f) Ja mam trzy książki, on ma cztery.....
- g) On ma dwa ołówki, ona dwa długopisy.....
- h) Wy macie siedem książek.....
- i) Oni mają dwa krzesła.....
- j) Tamci dwaj chłopcy mają cztery rowery.....

LEKCJA 9

Terminy pokrewieństwa, nazwy państw i etnonimy

TEKST

Tekst 9.1.

My name na Miriam, I be tatin years. I be student e I com from Abuja, na com from Naija. Mai mama com from Naija e mai fada com from Naija. I waka fo skul inside Abuja. I get wan personal pesin, im name be Kate e I get tu padi: pipu col dem David e Jon. I liv inside Abuja wit mai moda e mai fada. We ste inside big haws. Et oklok et oklok I waka fo skul wit mai padi dem. Afta skul I waka fo mai padi haws, wey be near skul. Dere we kuk chop e chop am togeda. Afta chop we chilax.

SŁOWNICZEK

Wetin be ya age? 'ile masz lat?'

Ai be.... years 'mam..... lat'

anti 'ciocia'

bom-boy 'niemowlak'

broda 'brat'

liv 'mieszkać'

chop 'jedzenie, jeść'

com from 'pochodzić'

dere 'tam'

e 'i, oraz'

fada 'tata'

famili 'rodzina'

fren 'przyjaciół'

husband 'mąż'

ibeji 'bliźniaki'

iyawo 'żona'

broda-broda 'nepotyzm'

cary belle=chop crocroach 'zajść w ciężę'

chilax 'odpoczywać'

wit 'z'

kuk 'gotować'

moda 'mama'

man-pikin 'syn'

near 'blisko, w okolicy, niedaleko'

onkul 'wujek'

padi 'kolega/koleżanka'

papa 'dziadek'

ersonal pesin 'przyjaciół'

pikin 'dziecko'

ipu 'ludzie'

sista 'siostra'

tineja 'nastolatek'

wey 'który'

togeda 'razem'

whole man 'dorosły'

wuman-pikin=dota 'córka'

Słownictwo odnoszące się do nazw pokrewieństwa oparte jest w większości na terminach angielskich, np. *moda* 'mama', *broda* 'brat', *sista* 'siostra'. Jednakże niektóre określenia pochodzą z języków nigeryjskich, np. *ibejí* 'bliźniaki' (joruba), *iyawo* 'żona' (joruba).

Which side yu from com? 'skąd jesteś?'

Na pytanie: **Which side yu from com?** 'skąd jesteś' odpowiadamy: **Ai com from.../Na from... I com** 'Pochodzę z... /Jestem z

Państwa i narodowości

W *Nigerian Pidgin English* nazwy państw i określenia narodowości, pochodzą przede wszystkim z języka angielskiego. Częstym zabiegiem stosowanym przy tworzeniu określeń narodowości jest dodanie do nazwy kraju słowa '*man*' (*pipu* w liczbie mnogiej), np. *Naija man* 'Nigeryjczyk'.

Africa 'Afryka'

Chinco 'Chińczyk, chiński', **Chinco land** 'Chiny'

kontri 'kraj'

Naija 'Nigeria', **Naija man (Naija pipu)** 'Nigeryjczyk'; **naija** 'nigeryjski'

Soutie 'RPA'

Brikito 'Brytyjczyk, Anglik, brytyjski, angielski'

Janda 'Londyn', **Jahn** 'UK'

France 'Francja', **French** 'Francuz, francuski'

Italo 'Włochy, Włoch, włoski'

Cocoye 'Hiszpan, hiszpański, południowoamerykański, latynoski'

Poland 'Polska'; **Poland pipu** 'Polacy'

Holand 'Holandia'; **hollandais** 'holenderski'

LEKCJA 10

Wyrażanie posiadania

Posesywność możemy wyrazić na trzy sposoby:

- a) za pomocą czasownika **get** 'posiadać, mieć' (por. lekcja 4) oraz **hold** 'trzymać'.

Należy podkreślić, iż **get** wyraża znaczenie posiadania trwałego, natomiast **hold** używane jest bardziej w znaczeniu posiadania doraźnego, tymczasowego (Faraclas 2013: 114), np. *A get won buk* 'mam książkę' (posiadam ją - jest moją własnością), ale *A hold won buk* 'mam książkę' (to nie jest moja książka - mam ją teraz/trzymam ją) (Faraclas 2013: 114).

- b) za pomocą zaimków dzierżawczych (Faraclas 1996: 786 – por. lekcja 2):

1. **Mai/ Mi oon**, 2. **Yo/ Yo oon**, 3. **Im/ Im oon**, 4. **Awa/We oon**, 5. **Una/Una oon**, 6. **Dem/Dem oon**, np. *Dis na mi oon pensul* 'to jest mój (własny) długopis'.

- c) za pomocą konstrukcji posesywnej (przydawki dopełniaczowej) wskazującej na posiadacza i posiadaną rzecz (Ndimele 2013a: 1089). W *Nigerian Pidgin English* sekwencja tych członów jest następująca:

Posiadacz	Posiadana rzecz
-----------	-----------------

Konstrukcja posesywna może być oparta tylko na zestawieniu tych dwóch elementów bez dodatkowych wykładników relacji, np. *gel buk* 'książka dziewczynki', *moda haws* 'dom mamy'. Jeżeli zarówno posiadacz jak i posiadana rzecz są określone, można pomiędzy nimi wstawić zaimek dzierżawczy, np. *Pita im bingo* 'pies Piotra', dosł. Piotr jego pies (Ndimele 2013a: 1089).

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania:

- a) To jest pies Ani
- b) Tamta książka jest moja
- c) To są jego długopisy
- d) Te trzy rowery są nasze
- e) On ma ten rower ja mam tamten
- f) Tamten to samochód Piotra, mój to ten
- g) Te trzy okna są moje
- h) To są drzwi do szkoły
- i) Tamte książki są wasze
- j) Te zeszyty są ich

LEKCJA 11

Przymiotniki i przysłówki

Przymiotniki w *NPE* stanowią odrębną klasę wyrazów, którą wyróżnia się na podstawie cech semantycznych i składniowych. Przymiotniki wyrażają cechy przedmiotów i osób. We frazie rzeczownikowej stoją przed wyrazem, który określają, np. *Im get blak moto* 'on ma czarny samochód', *klin haws* 'czysty dom'.

Wśród najczęściej używanych przymiotników znajdują się terminy nazywające kolory czy stany emocjonalne. Większość przykładów to odpowiedniki przymiotników angielskich. :

blak 'czarny'	bow 'zdziwiony'
blu 'niebieski'	craze 'szalony'
braun 'brązowy'	correct 'grzeczny'
green/ grin 'zielony'	wayo 'cwany'
red 'czerwony'	gret 'znakomity'
wait 'biały'	wondeful 'wspaniały'
yelow 'żółty'	shap 'ostry'
orenj 'pomarańczowy'	kala-kala 'kolorowy'

Nazwy kolorów mieszanych są połączeniem dwóch przymiotników za pomocą **n** ('i'), np. **blak n wait** 'czarno-biały'.

Lista przymiotników wyrażających inne cechy jest dość długa. Poniżej wymieniono najczęściej używane przymiotniki wraz z ich antonimami:

gud 'dobry'	bad 'zły'
klin 'czysty'	doti 'brudny'
big 'duży'	smol 'mały'
niu 'nowy' / 'młody'	old 'stary'
fat 'gruby'	lekpa 'szczupły'
dogo/tol 'wysoki'	shot 'niski'
langa 'długi'	shot 'krótki'
wowo 'brzydki'	bambam 'piękny', 'ładny'
yeye 'głupi'	smart 'mądry'

kwik `szybki`

slow `wolny`

laud `głośny`

kwayet `cichy`

hot `gorący`

cold `zimny`

Nazwy cech i inne określenia atrybutywne mogą pojawiać się w zdaniu także poza frazą rzeczownikową. Przykładem są tzw. czasowniki statyczne (Faraclas 2013: 62), które wyrażają określony stan, np. I sik `jestem chory` (*sik* `być chorym`). Cechy wyrażen atrybutywnych mają też niektóre złożenia, np. *left hand* `lewy` (dosł. `lewa ręka`) czy *men rod* `główny` (dosł. `główna droga`) (Faraclas 2013:62).

Przysłówki

Podstawa leksykalna części przymiotników i przysłówków jest taka sama, ale są też przysłówki, które mają zupełnie inną formę niż odpowiadające im znaczeniowo przymiotniki np. **kamkpe** `dobry, dobrze`, ale **gud** `dobry`/ **wel** `dobrze`, **bad** `zły`, **rong** `źle`. Przysłówki występują w zdaniu zawsze po czasowniku, do którego się odnoszą (Faraclas 2013: 63), p. *yu run kwik* `szybko biegasz`.

★ Zarówno przymiotniki, jak i przysłówki ulegają zjawisku pełnej reduplikacji. Reduplikacja przymiotnika bądź przysłówka powoduje zintensyfikowanie wyrażanej cechy, np. *smol* `mało/mały` *smol smol* `bardzo mało/mały`.

Ideofony:

W *Nigerian Pidgin English*, podobnie jak w wielu językach afrykańskich, wyodrębnia się grupę wyrazów określanych jako ideofony. Nie tworzą one odrębnej klasy składniowej, ale są rozpoznawalne poprzez cechy morfonologiczne; zawierają charakterystyczne sekwencje dźwięków i mają określoną strukturę tonalną. Wśród ideofonów znajdują się onomatopeje, ale przede wszystkim są tam określenia cech i sposobów wykonywania czynności. Wiele przymiotników i przysłówków zalicza się do ideofonów, np. (tu z uwzględnieniem tonów): **chùkùchúkú** `ciernisty`, **jàgbàjàgbà** `niezorganizowany`, **yámsyàamá** `niechlujny, brudny`, **cháchá** `bardzo nowy`, **bámbam** `piękny`, **dièdiè** `głupi`, **kámkpé** `bardzo dobry`, **kpátakpáta** `kompletny, zakończony`, **sélénsé** `gładki`, **wòwóó** `brzydki, *yànga* `dumny`, *shélénké* `delikatny`, *jájé* `delikatny, ostrożny (o ruchu)` (Ofulue 2009), **samsam** `niezwykle

piękny', **sansan** 'piaskowy', **katakata** 'nieuporządkowany' (Ndimele 2013a: 1099), **jejeli** 'delikatny'.

DIALOGI

Tekst 11.1

David: Hi

Jon: Hi David.

David: How far?

Jon: I de kamkpe, e yu how things?

David: I just de.

Jon: Wetin be dat bambam gel, wey de waka jaje?

David: I no no bot e be samsam gel.

Jon: Mek yu luk! Wetin be dat boi wey de waka wit am?

David: I no no bot e be woowo boi.

SŁOWNICZEK

kamkpe 'dobrze'

bambam 'piękna'

jeje 'delikatnie'

bot 'ale'

samsam 'naprawdę piękna'

gel 'dziewczyna'

luk 'spoglądać'

boi 'chłopak'

wey 'który'

waka 'iść'

wowo 'brzydki'

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania na *NPE*:

- a) Ten samochód jest szybki.....
- b) Tamten samochód jest wolny.....
- c) On jest grzeczny.....
- d) Ona ma ładne rowery.....
- e) Te domy są duże i nowe.....
- f) Ona jest mądra.....
- g) Tamten rower jest bardzo mały.....
- h) Ta dziewczynka ma różne kolorowe rzeczy.....
- i) My chodzimy szybko.....
- j) Wy jecie wolno.....

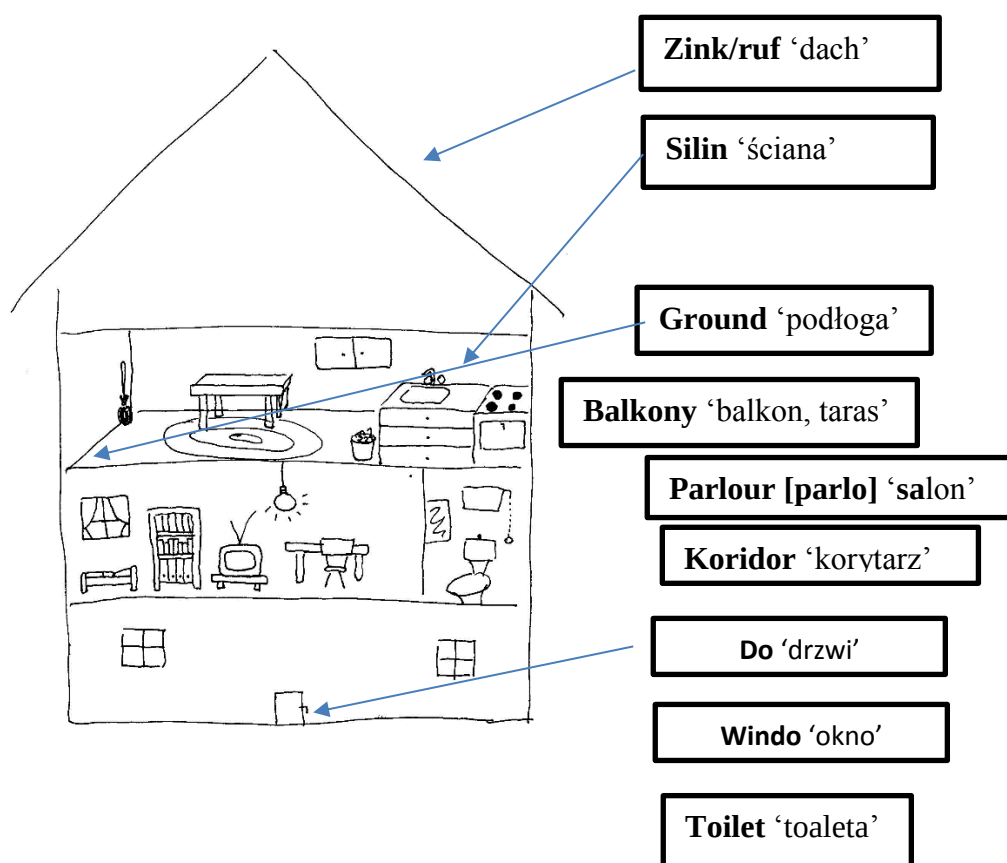
LEKCJA 12

Dom (słownictwo związane z domem i jego wyposażeniem)

TEKST

Tekst 12.1. 🔊

Mai haws be big. Im get sevun windo e tu do. Inside mai haws dey meni rum e big kitchen. Kitchen big pas oda rum dem inside haws. Inside kitchen dey big tebul wit cha dem, faya e oda tins. Inside kichen dey blu wal e wait silin. Ol furniture be grin. Inside mai rum dey bed, tebul, cha e plenti buk. Oda rum dem be big too. Inside mai haws dey moda e fada rum, mai sista rum e parlour.

SŁOWNICZEK

lait `światło`	bedrum `sypialnia`	doti-doti `śmieci`
globe `żarówka`	blanke `koc`	tebul `stół, biurko`
kona `róg`	bed `łóżko`	faya `kuchenska`
furniture `meble`	duvet `kołdra`	machis `zapałki`
lift `winda`	pilo `poduszka`	carpet `dywan`
rum `pokój`	shelf `półka`	system `hifi system`
tri `drzewo`	step `schody`	miro `lustro`
flawa `kwiatek`	curtin `zasłona`	telivishon `telewizor`
brum `miotła`	wardrobe `szafa`	pan `patelnia`
bakyard `ogródek`	computer `komputer`	doz bin `kosz`
compound `plot, domostwo`	kichen `kuchnia`	radio `radio`
garuwa `aluminiowy zbiornik na wodę`	bedsheet `prześcieradło`	enamel `wiadro`
		fridge `lodówka`

TEKST

Tekst 12.2.

Mai name na Samson, I be Jon padi. I get tu fren. Dem name na Kate e Miriam. Mai fren dem be tol e bambam. Kate tol pas Miriam bot Mirriam lekpa pas Kate. Bot gel dem kom from Nigeria. We waka skul togeda, we road fo skul no be shot tin o. We waka waka waka fo long taim bifo we rich skul but bicos we ste togeda we no sight am. We skul be big, im get yelo wal dem e red zink. Ol skul do e windo be blu. Im get smol ground o. Di ground be grin e inside im dey meni tri. We laik ple inside am. We laik ple togeda e wit oda pikin fo skul. Di gem, wey swit mi pas na boju-boju. Dis na gem, wey yu fit ple wit meni padi. Wan padi dey cawnt oda padi dem dey haid. Afta som taim, wen di padi finisz cawnt im go luk fo im padi dem. Wen we riton haws, we laik waka thru pak, we laik sidon inside pak e yan. Bifo we rich haws we waka fo maket. We maket be big. We sabi am

wel wel. Pipu sel inside am difren difren tins. Ol tins na kala kala e nais. We laik pour eye tins, wey dey inside maket. Dem sel chop, clot dem, buk dem, tins fo skul e fo haws. Man fit bai dere meni kala kala e difren difren tins. We laik visit am bicos we show inside am oda fren, wey waka oda difren skul dem. We fit waka haws togeda. We fit aks how dem bodi dey e wetin dem don du fo skul.

ĆWICZENIA

1. Wskaż w tekście 12.2 przymiotniki.
2. Uzupełnij na podstawie tekstu
 - a) Di boi name na.....
 - b) Im be Padi
 - c) Im skul be.....
 - d) Im skul get..... wit meni
 - e) Im laik.....togeda wit.....
 - f) Im laik go, wey be.....
 - g) Inside..... dey..... tins

LEKCJA 13

Stopień wyższy i najwyższy rzeczowników

Stopień wyższy przymiotników tworzy się dodając słowo ***pas*** po przymiotniku, np. ***big*** 'duży', ***big pas*** 'większy'. W celu utworzenia stopnia najwyższego po przymiotniku wstawia się ***pas ol***, np. ***big pas ol*** 'największy'. W porównaniach nie ma konieczności używania odpowiednika słowa 'niż'. Zdania budowane są według wzorca: KTO_CECHA_***pas***_KOGO, np. *Jon tol pas Samson* 'Jon jest wyższy od Samsona'.

Podobnie wygląda tworzenie zdań oznaczających identyczną intensywność cechy w przedmiocie porównywanym i przedmiocie stanowiącym podstawę porównania wyrażanych w języku polskim przez konstrukcję "tak samo..... jak.....". W *NPE* porównanie wyraża słowo ***rich***, np. *I tol rich yu* 'jestem tak wysoki jak ty'. Jeżeli po słowie ***rich*** nie ma podstawy porównania, wówczas zdanie wyraża względnie wysoki stopień intensywności danej cechy, np. *I tol rich* 'jestem wystarczająco wysoki'.

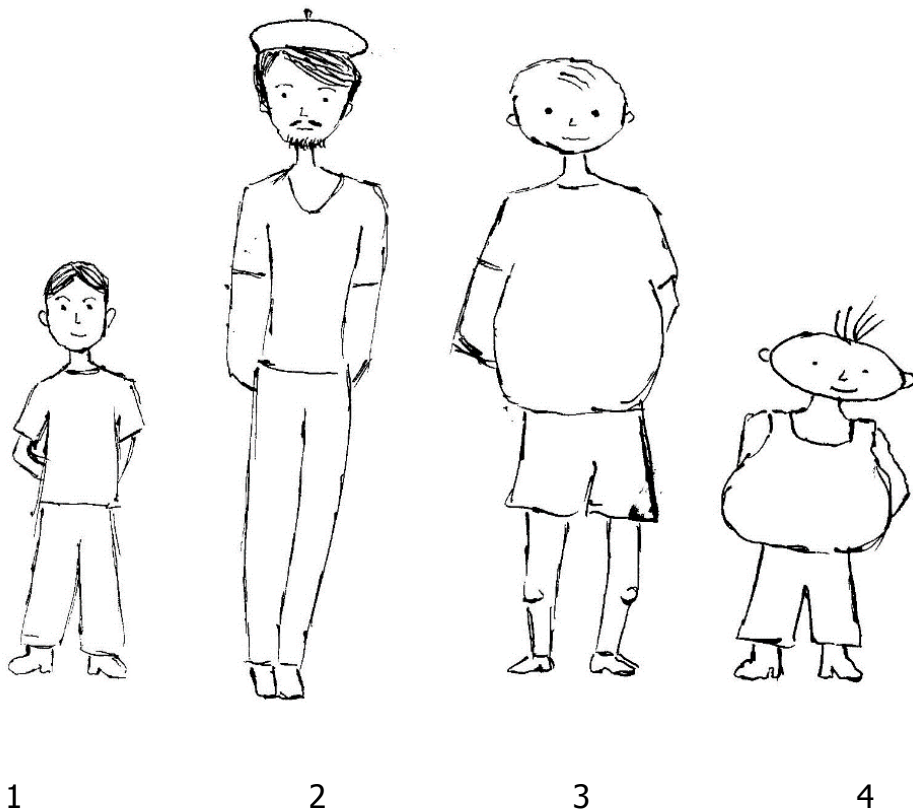
TEKST

Tekst 13.1

Di fes gel tol pas sekon gel e gel nombra tri, bot e no tol pas gel nombra fo. Di gel nombra fo tol pas ol. Sekon gel hair shot pas ol oda gel hair. Di gel nombra fo get hair, wey long pas ol oda gel hair. Di gel nombra tri young e smol pas ol oda gel. E fat pas ol oda gel too.

ĆWICZENIA

1. Porównaj ludzi przedstawionych na obrazku.

2. Uzupełnij zdania i przetłumacz na język polski:

- a) Di fes boi pas boin nomba fo, bot di boi nomba for..... pas fes boi.
- b) Di sekon boi Pas ol oda boi dem.
- c) Di boi nomba tri pas sekon boi bot no pas boi nomba fo.
- d) Di fes e sekon boi..... pas boi nomba tri e boi nomba fo.
- e) Di boi nomba tri be.....rich.
- f) Di boi nomba tri no tol rich boi
- g) Di boi nomba wan to smol rich boi
- h) Di boi nomba tri norich sekon boi.

ĆWICZENIA POWTÓRZENIOWE (LEKCJE 1-13)

1. Przetłumacz zdania na *NPE*:

- a) Ten dom jest większy niż tamten.
- b) Tamta dziewczynka jest wyższa od tej.
- c) Tu jest wyższe drzewo niż tam.
- d) Ten pokój jest najmniejszy.
- e) Kuchnia jest większa niż salon.
- f) Mój pokój jest większy od twojego.
- g) Ten samochód jest czerwony, a tamten niebieski.
- h) Ta książka jest nowsza od tamtej.
- i) To zdjęcie jest kolorowe, a tamto czarno-białe.
- j) Te rowery są nowe, tamte rowery są stare.

2. Uzupełnij następujące zdania:

I be.....years. I be..... I live wit
inside..... inside Mai moda be
..... e mai fada be..... I get sista e broda. I
getpadi, im name na....., Mai padi be
years. Im be e Mai padi get
haws. Im live inside am wit..... Mai haws be big too.
Im get rum dem. Ol rum dem be Mai rum pas
oda rum dem. Inside am dey,,, e
kalakalakichen dey front mai rum. We kitchen be
..... e

3. Przetłumacz na *NPE*

- a) Jego dom jest duży.
- b) Dom Miriam jest niebieski.
- c) Samochód mojego przyjaciela jest biały.
- d) Ten dom jest ładny.
- e) Tamten rower jest nowy.
- f) Te cztery domy są niebieskie, tamte dwa są żółte.

- g) Książki mojej przyjaciółki są nowe, moje książki są stare.
- h) Tamte dwie dziewczynki są wysokie, ci dwaj chłopcy są niscy.
- i) Mama mojego kolegi trzyma żółty długopis.
- j) Przyjaciel mojego przyjaciela ma nowy, czerwony rower.

4. Przetłumacz na język polski.

- a) Dis buk dem be katakata.
- b) Bambam gel get chacha baik.
- c) Bambam gel bingo be smol.
- d) Im waka jaje.
- e) Im be wowo.
- f) Mai padi haws be big e kiln.
- g) Dis tol boi get smol padi.
- h) We sabi im wel wel.

5. Zamień podkreślone ideofony w zdaniu tak, by utworzone zdania miały przeciwne znaczenie. Przetłumacz utworzone zdania.

- a) Dis samsam gel de waka jaje.
- b) Dis na ma fada chacha fon.
- c) Yo rum be wowo.

6. Zamień podkreślone rzeczowniki odpowiednimi zaimkami

- a) Im giv mi dis buk.
- b) Na Pita bingo bait mi.
- c) We de waka fo oda pipu haws.
- d) Mai moda no laik ma padi bingo.
- e) We no laik ple dat gem.
- f) Fo skul we show oda padi dem.
- g) Inside maket dis tu gel de sel meni tins.
- h) I sight yu e Mari yesterde.

LEKCJA 14

System koniugacji czasowników. Wykładniki czasu/trybu/aspektu

W wielu językach europejskich (w tym także w języku polskim) koniugacja czasownika wyrażona jest za pomocą fleksji. W *Nigerian Pidgin English*, podobnie jak w innych językach typu pidżyn, jak również w językach kreolskich i w wielu językach afrykańskich, systemy koniugacyjne czasowników opierają się na serii morfemów, wyrażających czas, tryb i aspekt.⁴ W systemach zawierających tzw. wykładniki czasowo-aspektowe forma czasownika pozostaje niezmienną. Jednocześnie sam czasownik bez dodatkowych wykładników morfologicznych może zawierać informację gramatyczną, zwłaszcza gdy uwzględnimy jego semantykę.

System wykładników czasu, trybu i aspektu w *Nigerian Pidgin English* tworzy siatkę przenikających się kategorii. Najbardziej przejrzysty jest podział według kategorii czasu. Jeśli uwzględnimy, że niektóre wykładniki występują tylko z czasownikami wyrażającymi procesy i stany (są to tzw. czasowniki statyczne, jak na przykład *de* 'znajdować się', *ste* 'mieszkać, przebywać', *layk* 'lubić'), inne tylko z czasownikami wyrażającymi czynności (*go* 'iść', *chop* 'jeść', *wosh* 'myć'), a jeszcze inne nie mają takich ograniczeń, to podział wykładników (z zaznaczeniem ograniczeń w ich połączeniach z czasownikami) przedstawia się następująco (Frąckiewicz 2012: 23, za Faraclas 1996: 195f):

⁴ Kategoria CZASU wskazuje na czas wypowiedzi względem czasu odbywania się czynności. Kategoria TRYBU ukazuje stosunek wypowiadającego się do treści, którą wypowiada. Kategoria ASPEKTU wyraża sposób przedstawienia danej czynności, w tym m.in. jako czynności zakończonej, trwającej, powtarzającej się, itp.

Czas przeszły	Czas teraźniejszy	Czas przyszły
1) Sam czasownik (wyrażający czynność) 2) Bin +czasownik (wyrażający czynność) 3) Bin don +czasownik (wyrażający stan) 4) Don +czasownik (wyrażający czynność) 5) Czasownik (wyrażający stan)+ finish/kpakpa	1) Sam czasownik 2) De +czasownik (wyrażający czynność) 3) Don +czasownik (wyrażający stan) 4) kom +czasownik (wyrażający stan) 5) ò na końcu zdania	1) Gò +czasownik 2) Want/fo +czasownik (wyrażający czynność) 3) Gò don +czasownik

Tabela wskazuje na trzy sposoby oznaczania cech czynności, które obejmują:

- użycie samego czasownika, który pozwala odróżnić w zdaniu czynność przeszłą od teraźniejszej na podstawie kontekstu,
- odrębne wykładniki czasu dla czasowników wyrażających czynność i stan, występujące przed czasownikiem,
- wykładniki umieszczane na końcu zdania.

W każdej z trzech kolumn przedstawiających wykładniki czasu znajdują się różne morfemy, za pomocą których można wyrazić trwanie czynności, uprzedniość względem innej czynności oraz określić, czy jest ona dokonana czy niedokonana .

Czynność, która odbyła się w przeszłości może być wyrażona poprzez:

- 1) Użycie samego czasownika bez wykładnika. Dla czasowników wyrażających czynność jest to tzw. czas przeszły prosty, np. *Di wuman giv mi nyam* 'kobieta dała mi jams' (Faraclas 1996: 24).
- 2) Użycie wykładnika **bin** z czasownikiem wyrażającym czynność. W ten sposób wyraża się czynność przeszłą dokonaną, np. *I bin go haws* 'poszedłem do domu' (Faraclas 1996: 192). Przy pomocy tego samego wykładnika wyrażany jest czas przeszły bez wskazania cech aspektowych, np. *I bin de haws* 'byłem w domu' (Faraclas 1996:195). Z czasownikami wyrażającymi stan wykładnik ma formę **bin don**.
- 3) Konstrukcja z wykładnikiem **don** służy przede wszystkim do wyrażenia czynności zaprzeszłej czyli takiej, która wystąpiła przed inną czynnością

przeszłą, np. *A bin don laik nyam bifô yù kom layk-am* 'lubiłam jams zanim ty go polubiłeś' (Faraclas 1996:195). W konstrukcji tej często pojawiają się dwa przysłówki: *bifô* 'zanim' oraz *sins* 'odkąd'.

- 4) Inna konstrukcja z wykładnikiem **don** wyraża czynność zaprzeszłą, która trwała przez jakiś czas i miała miejsce przed jakimś wspomnianym przeszłym wydarzeniem. Jednocześnie konstrukcja ta ma odniesienie do obecnej sytuacji, np. *A don tif kom ritaya* 'miałem w zwyczaju kraść ale już przestałem' (Faraclas 1996: 192).
- 5) Wystąpienie na końcu zdania wyrazu **finish** lub **kpakpa** wskazuje na całkowite zakończenie procesu (stanu), np. *A sik finish/ kpakpa* 'całkowicie się rozchorowałem' (Faraclas 1989: 417).

Zmiany zachodzące w języku prowadzą do redukcji wykładników, a regularne opozycje dotyczą głównie wyrażania czasu przeszłego prostego za pomocą samego czasownika (por. lekcja 23), użycia **bin** w celu podkreślenia czynności dokonanej trwającej jakiś czas oraz użycia **don** w celu podkreślenia, że czynność jest dokonana i ma skutek w teraźniejszości, np. *I don rich, I dey hia* 'Dotarłem i jestem tu'.

Do wyrażania czasu teraźniejszego używa się kilku różnych wykładników. Jedne wskazują na czynność wykonywaną w trakcie mówienia, inne podkreślają trwanie opisywanej czynności lub jej powtarzalność. Wśród sposobów wyrażania teraźniejszości można wyróżnić:

- 1) Użycie samego czasownika bez wykładnika. W ten sposób wyraża się czas teraźniejszy prosty, np. *A de haws* 'jestem w domu' (Faraclas 1996:410). Kontekst wypowiedzi pozwala na odróżnienie czasu teraźniejszego od wyrażanego w ten sam sposób czasu przeszłego
- 2) Użycie wykładnika **dé** z czasownikiem wyrażającym czynność. W tej formie czasownik wyraża czynność ciągłą bądź progresywną, np. *A dé go haws* 'właśnie idę do domu' (Faraclas 1989: 412).
- 3) Użycie wykładnika **don** z czasownikiem oznaczającym proces lub stan. Jest to specyficzna konstrukcja, która służy do wyrażania teraźniejszości, ale odnosi się jednocześnie do przeszłości. Oznacza obecny skutek działań, procesów, stanów, które miały miejsce w przeszłości, np. *A don veks* 'zezłościłem się' lub

'jestem zły' (Faraclas 1996: 195). Konstrukcja ta służyć może także podkreśleniu czasu trwania danej czynności, np. *A don dé wet yù* 'czekałem/czekam na ciebie(długo)' (Faraclas 1996: 197).

- 4) Podobną funkcję jak **don** pełni morfem **ò** umieszczony na końcu zdania. Służy on także wyrażeniu terażniejszych skutków czynności przeszłej.
- 5) Użycie wykładnika **kom** (pochodzącego od czasownika *kom* 'stać się') pozwala na ukazanie skutku czynności przeszłej i jest jednym ze sposobów wyrażania znaczenia 'stać się/być JAKIMŚ', np. *Di'lapa kom red* 'ubrania stały się czerwone', 'ubrania są czerwone' (Faraclas 1996:196).

W języku współczesnym do wyrażania terażniejszości (także w odniesieniu do czynności powtarzającej się) najczęściej używa się samego czasownika (por. lekcja 17). Do podkreślenia, iż czynność odbywa się w momencie mówienia o niej, używa się wskaźnika **de** (lub jego wariantu **dey**).

Do wyrażania czasu przyszłego stosuje się trzy rodzaje wykładników:

- 1) **gò** przed czasownikiem; za pomocą tej konstrukcji wyrażany jest czas przyszły prosty, np. *A gò go haws* 'pójdę do domu' (Faraclas 1996: 192),
- 2) **want** przed czasownikiem wyrażającym czynność; tej konstrukcji używa się w celu wskazania czynności, która zdarzy się w bliskiej przyszłości, np. *A want go haws* '(wkrótce) pójdę do domu' (Faraclas 1996: 192),
- 3) **gò don**, którego użycie zakłada wystąpienie dwóch czynności i służy podkreśleniu tej, która będzie miała miejsce przed innym przyszłym wydarzeniem, np. *A gò don de haws for di taim yù gò slip* 'będę w domu zanim pójdziesz spać' (Faraclas 1996: 193).

Język używany współcześnie preferuje tworzenie czasu przyszłego przy pomocy wykładnika **go**.

Zauważalna w ciągu ostatnich kilku dekad redukcja wykładników osobowo-aspektowych doprowadziła niemal do zaniku podziału na czasowniki wyrażające czynności i stany. W obrębie systemu wykładników czasowo-aspektowych dokonała się jeszcze jedna ewolucja, która zmieniła funkcję wykładnika **ò** (Faraclas 1996). Morfem ten służył kiedyś powiązaniu czasu przeszłego z terażniejszym, obecnie pełni funkcję emfatyczną (por. lekcja 21).

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania uzasadniając użycie występujących w nich morfemów czasu/aspektu.

- a) I don rich skul et oklok.
- b) I go travul Italo dis week.
- c) I bai smol chop yestede.
- d) Tumoro I go chop inside haws.
- e) We bin bai tins fo maket inside Tuzde.

2. W tekście wskaż wykładniki czasowo-aspektowe.

Tekst 14.1.

„Wetin enh? Wetin? You tink say myself I no go die some day? When person die, 'e done die and dat one done finish. I beg, if you see moto accident make you tell me. We sabbee good business... sell spare part and second-hand clothes. Wetin? You tink say I get dat kind sentimentation? Me wey I done see dead body to tey I no fit chop meat unless den cook am to nonsense? Go siddon my friend. Business na business. If you see accident make you tell me I go run go there before those useless men steal all the spare part finish.” (Gadomski 2006: 56).

LEKCJA 15

Czas teraźniejszy prosty

Czas teraźniejszy prosty w *Nigerian Pidgin English* nie ma wykładników powierzchniowych. Wyraża się go za pomocą samego czasownika. Czasu tego używa się w celu

- ✓ wypowiedzenia zdań o charakterze ogólnym, np. *Bingo e cat be animal* 'pies i kot to zwierzęta'
- ✓ wyrażenia znaczenia posiadania, np. *I get buk* 'mam książkę'
- ✓ wskazania na czynności powtarzalne, np. *I baff et oklok et oklok* 'codziennie ubieram się o 8' (por. lekcja 17)
- ✓ wyrażenia upodobań, np. *I laik puff puff* 'lubię puff puff'⁵

★ = Zdania w czasie teraźniejszym prostym zaprzecza się poprzez wstawienie przed czasownikiem partykuły negacji **no** 'nie', np. *I no laik dis kain buk dem* 'nie lubię tego rodzaju książek'.

1. Wskaż w tekście czasowniki

Tekst 15.1. 🗨️

„Quick quick Ajadi and im papa come enter di palace wey di king dey dey tink wey im no happy, as dem enter naim di king ask dem say na who com let dem come inside? Before di king Begin ask anoder tin n aim Ajadi come bring im bird out come start ti sing again” (Ogboro-Cole 2009: 59).

⁵ **Puff puff** – nigeryjska przekąska, przypominająca pączki bez nadzienia.

DIALOGI

Tekst 15.2. 🗣️

Jon: Hi.

Miriam: Hi.

Jon: How yu dey today?

Miriam: I dey yu try o!

Jon: we yu de waka now?

Miriam: I de waka fo maket

Jon: Na wetin yu go bai dere?

Miriam: I wan bai fish, bins, egusi e bush mit, I go kuk okoho sup

Jon: mmmm na gud bot I no laik am, I no laik egusi...eniwe na wetin yu go du afta kuk?

Miriam: I no no, e yu?

Jon: I jos go rait puem fo skul.

Miriam: Na tru! I go rait am too!

SŁOWNICZEK

aks `pytać`

ansa `odpowiadać`

apkroko=gist `plotkować`

barb `strzyc, obcinać włosy`

bash sb `uderzyć kogoś`

belief `wierzyć`

blem `obwiniać (kogoś o coś)`

bai `kupować`

chillax `relaksować się`

chop `jeść`

clos `zamykać`

crash=kuruley=slip `spać`

dans `tańczyć`

delete=kaput `umierać`

die for `być zakochanym (w kimś)`

do quick `spieszyć się`

do=du `robić`

du kwanagida `zostać na noc`

draiv `prowadzić samochód`

enta `wchodzić`

fap `kraść`

fight karat `uprawiać sztuki walki`

fit `móc`

flesh `mieć przyjemność z robienia czegoś`

fly `latać`

fogiv `wybaczać`

gbadun `uwielbiać`

giv `dawać'
gree `zgadzać się'
hear wod `słuchać'
ja `bieć'
kach `łapać'
kaka `defekować'
kari `nieść'
kawasaki `wychodzić w pośpiechu'
kil `zabijać'
kip `zatrzymać, zachować'
komot `wychodzić'
kool (kul) tempa `uspokajać się'
kuk `gotować'
laff `śmiać się'
lai=fabo `kłamać'
laik `lubić'
land `przyjeżdżać'
lef `wychodzić, odchodzić'
liv `mieszkać'
luk `patrzeć'
make=mek `pozwalać⁶, robić'
mess `zanieczyszczać powietrze'
open `otwierać'
quench `wyłączać'
rait `pisać'
rich `dotrzeć, dojść, przyjechać'
rid `czytać'
rimemba `pamiętać'
rimuv `usuwać'
roll `ruszać się'

sabi `wiedzieć, znać'
selebet `świętować'
shak `pić'
shari `zapominać'
show `spotykać się z kimś'
sidon `siadać'
sight=si `widzieć'
sing `śpiewać'
sky `znikać'
sufa `cierpieć'
suppose/mek `powinność'
talk tru `mówić prawdę'
tanda `stać'
tap leather `grać w piłkę'
tear race `bieć z całych sił'
tek `brać'
tel `opowiadać'
tey `zostawać'
tink `myśleć'
tok `mówić'
travul `podróżować'
troway face `ignorować'
waka `iść, chodzić'
wan `chcieć'
wash `myć, prać'
win `wygrywać'
wish `życzyć'
worri `martwić się'
wund `zadawać rany, ranić'

⁶ Używany także do wyrażania trybu rozkazującego

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania na *NPE*:

- a) Nie lubię tego.
- b) Znasz go?
- c) Kto ma tą książkę.
- d) Nie podoba mi się ta książka.
- e) Ci chłopcy lubią grać w piłkę.
- f) Jon uprawia sporty walki.
- g) Lubicie podróżować.
- h) Nie lubimy cierpieć.

2. Przetłumacz następujące zdania na język polski:

- a) I waka skul et oklok et oklok.
- b) Una laik dans.
- c) I no laik wori.
- d) We no laik waka skul.
- e) Dem laik bai tins.
- f) I no laik wen pipu gist.
- g) Tori pipu rait difren tori dem.
- h) Im cak kala-kala clots.

3. Odpowiedz na pytanie: Na wetin be dat tin, wey yu laik du pas?

I laik..... I flesh du am. Evride wen I fit du am I

I du am evri..... Dat tin be.....e.....

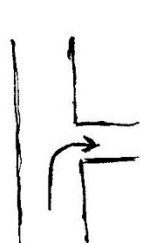
Tekst 15.3.

Tode afta monin fud mai moda aks mi if I fit bai som chop afta skul. Di tins wey I go bai na buredi, milk, eg dem e butta. Buredi I fit bai inside bakery o inside wan kiosk fo maket. Also milk butta e eg I fit bai inside maket sotey I no go waka bakery, I go waka for maket. Dis road kwik pas ol. Na go du am kwik sotey I fit rid mai niu buk inside haws afta skul. Inside ivnin I go show mai padi e we go tap leather togeda na reason why I wan du ol tins kwik.

4. Podkreśl w tekście czasowniki.

LEKCJA 16

Pytanie o drogę: wyrażanie relacji przestrzennych

go right

waka dey go

go left

riton

Which way I go follow rich...?- jak mogę dostać się/ dojść do.....

Przy wskazywaniu drogi powinno się użyć trybu rozkazującego (Faraclas 2013:23), który tworzy się za pomocą konstrukcji

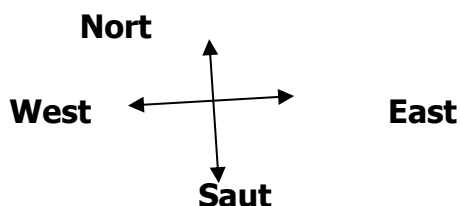
mek + osoba + czasownik

Tym samym na pytanie **Which way I go follow rich?** odpowiadamy:

- (**mek yu**) **waka dey go...** - idź prosto
- **mek yu go right** - skreć w prawo
- **mek yu go left** - skreć w lewo
- **mek yu riton** - zawróć
- **mek yu cross the road** - przejdź przez ulicę

Przeczenie trybu rozkazującego tworzy się zaprzeczając czasownik, np. *Mek yu **no** go dere* 'nie idź tam'.

Strony świata:

SŁOWNICZEK

aff=cafeteria `stołówka na kampusie uniwersyteckim'

bakery `piekarnia'

bank `bank'

barbing salon `fryzjer'

batcher `drewniany dom'

buka=bukateria `kantyna, przydrożna restauracja'

bustop `przystanek'

siti senta `centrum miasta'

choch `kościół'

crench `więzienie'

de=dere `tam'

fillage `wioska [filidʒ]'

go slow `korek'

hia `tu'

hospital `szpital'

iaport `lotnisko'

jaint `pub, bar'

kiosk `stoisko'

library `biblioteka'

maket `market'

mosque `meczet'

pak `park'

ples `miejsce'

post ofis `poczta'

rod `droga'

shob `sklep'

skul `szkoła'

street `ulica'

town `miasto'

ton `skręcać'

thru `poprzez, przez'

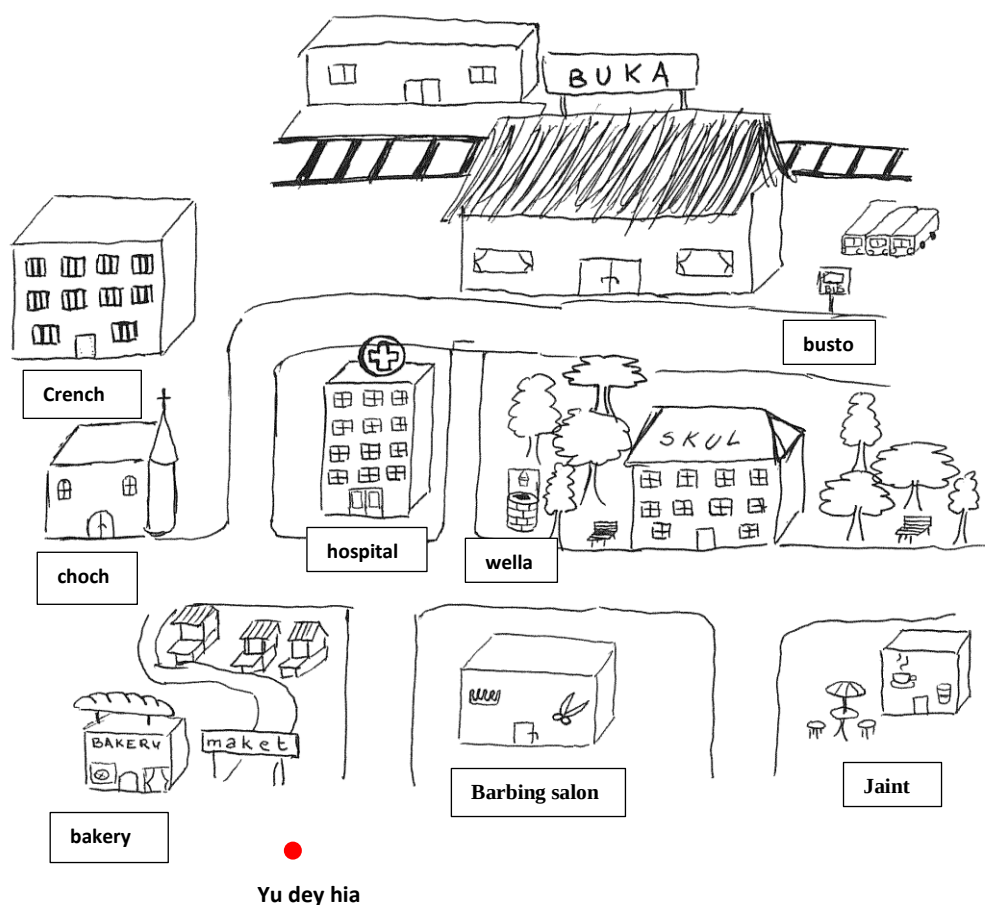
university `uniwersytet'

up stair `budynek

jednopiętrowy'

wella `studnia'

wey? `gdzie?'

1. Opisz drogę:

- Na stację kolejową przez park ze studnią,
- Do kościoła (po drodze musisz odebrać siostrę ze szkoły),
- Do przydrożnej restauracji (wejdź po drodze do fryzjera).

LEKCJA 17

Rutyna: wprowadzenie do habitualności

Opisując czynności powtarzające się należy użyć czasu teraźniejszego prostego (por. lekcja 15) . Powtarzalność czynności można wyrazić przy pomocy okoliczników czasu. Najczęściej stosowane okoliczniki czasu to: *evride* 'codziennie', *evri Friday / monin / week / mont /*, etc. 'co piątek/rano/tydzień/miesiąc/etc'. Popularnym okolicznikiem czasu jest też powtórzone wyrażenie oznaczające godzinę, które tłumaczy się jako 'codziennie o godz....', np. *et oklok et oklok* 'codziennie o 8'.

TEKST

Tekst 17.1. ◀

My name na Jon. I liv inside Legas. I be student. I getup sevun oklok sevun oklok. Afta I getup I baff e baffup. I du monin fud masef bicos mai moda dey jab sins early momo. Afta I du am i chop am, I pak mai skul bag e I lef haws. I waka skul. I stat skul nain oklok nain oklok. Fo mai road I show mai padi dem: Sam e Miriam, we laik waka skul togeda. Inside skul we study, we ple inside brek dem. Afta I riton haws I du meni tins: I dress, I trowe doti-doti, I help mai moda kuk, I rid buk dem, I len. Ivnin I chop, e I baff. Bifo I go slip mai moda tel mi fabu. Afta fabu im quench di lait e I go slip.

SŁOWNICZEK

baff 'kąpać się, brać prysznic'

baffup 'ubierać się'

baz 'palić'

cak 'nosić'

chop 'jeść'

chop momin fud 'jeść śniadanie'

dress 'sprzątać pokój'

early momo 'wczesnie rano'

getup 'wstawać'

jab 'praca'

komot 'wychodzić'

kuk 'gotować'

len `uczyć się`

pak `pakować`

rid `czytać`

slip `spać`

travul `podróżować`

troway doti-doti `wyrzucać
śmieci`

waka jab `iść do pracy`

waka skul `iść do szkoły`

wake `budzić (kogoś)`

wok `pracować`

brid `oddychać`

wash `myć`

LEKCJA 18

Fud – nazwy potraw i produktów spożywczych

Profil komunikacyjny języka *Nigerian Pidgin English* sprzyja rozwijaniu słownictwa związanego z codziennymi czynnościami, takimi jak robienie zakupów, przyrządzanie posiłków, spotkania towarzyskie. Szczególnie bogate jest słownictwo odnoszące się do potraw i składników potrzebnych do ich przygotowania, powszechnie używanych napojów, owoców i warzyw. Oto lista najczęściej używanych słów związanych z jedzeniem posiłków:

alaska `lody`

apul `jabłko`

asala `orzech`

bins `fasola`

bisko `ciastko`

bita `gorzki`

bonz `świeży`

buredi `chleb`

butta `masło`

butta `masło`

cake `ciasto`

carot `marchewka`

cheese `ser`

chiken `kurczak`

fud=chop `jedzenie`

garri `mąka z manioku; polenta
zrobiona z tej mąki`

glas `szklanka`

guguru `popcorn`

gulder `piwo`

gworo `orzech kola`

chingum `guma do żucia`

chocolate `czekolada`

coffee `kawa`

coke `coca cola`

cubes `cukier w kostkach`

desert `deser`

eg `jajko`

ewa `groch`

fawul `drób`

faya `kuchenka`

fish `ryba`

fork `widelec`

frut `owoc`

haf `połowa`

ham `szynka`

indomie `makaron, zupka chińska`

isu `jams`

jus `sok`

kai-kai `dżin domowej roboty`

kap `filiżanka`

kulikuli `pasta z orzeszków`

maze `kukurydza'
mede mede `salatka'
milk `mleko'
mineral `napój gazowany, np. sprite,
 fanta
mit = nama `mięso'
onion `cebula'
orenj `pomarańcza'
pami `wino palmowe'
pangolo `puszka'
paprika `papryka'
paraga `alkohol'
pawpaw `papaja'
peper `pieprz'
plantain `banan, plantan'
plet `talerz'
pot `garnek'
potato `ziemniak'
poundi `puree z jamsu'
puffpuff [pof pof] `pączek bez
 nadzienia'

pure wata `woda butelkowana'
salt `sól'
sawa `kwaśny'
sayo `napój alkoholowy'
shak `pić'
shekpa `gorący napój'
sheri `wiśnia'
smol chop `przekąski'
solty `słony'
spun `łyżka'
stroberi `truskawka'
sugar `cukier'
sup `zupa'
swalo `połykać'
sweet `słodczy'
swit `słodki'
tea `herbata'
tomato `pomidor '
vejitebul `warzywo'

ĆWICZENIA

1. Podziel wyrazy ze słownika na grupy tematyczne, tj. smak, warzywa, owoce

LEKCJA 19

W sklepie. Zdania z czasownikiem CHCIEĆ

TEKST

Tekst 19.1. 🗣️

Fo maket

Ahmad: Gud monin

Jon: Gud monin

Ahmad: wetin i fit do fo yu? / wetin hapun?

Jon: I wan haf kilo tomato, wan buredi e ten eg.

Ahmad: Hia dey ol tins

Jon: E gud e how moch fo mit?

Ahmad: Na onli 30 Naira per kilo.

Jon: Na wa o! E be tu moch! I fit pe 20

Ahmad: Fain.

Jon: E gud! Gimi haf kilo.

Ahmad: Hia dey yo mit. E be 120 naira ol.

Jon: Tank yu.

SŁOWNICZEK

bai 'kupować'

buyer 'kupiec'

chipay 'tani'

chipeleke 'tani, tania rzecz'

chop-remain 'resztki jedzenia, odpadki'

fain 'dobrze'

gbanjo 'wyprzedaż'

giv 'dawać' (**gimi** 'daj mi')

kost 'drogi'

pe 'płacić'

rong 'źle'

sel 'sprzedawać'

seler 'sprzedawca'⁷

shenj 'reszta'

tank yu 'dziękuję'

wan 'chcieć, potrzebować'

⁷ Często zamiast słowa 'sprzedawca' używa się nazwy artykułu, który dana osoba sprzedaje, w połączeniu z wyrazem *man/wuman*, np. *suya man* 'sprzedawca suya'.

how much e be/e cost/how much fo.....? 'ile to kosztuje?'

na (onli)..... naira 'to (tylko) naira⁸'

Czasownik ***wan*** o podstawowym znaczeniu 'chcieć', służy take do wyrażania znaczenia 'potrzebować', np. *I wan chop* 'chcę jeść' znaczy także 'muszę/potrzebuję (coś) zjeść'. By wyrazić powinność używamy czasownika ***suppose***, np. *I suppose go haws* 'powinienem iść do domu'.

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz na *Nigerian Pidgin English*:

- a) Powinienem iść do domu.
- b) Nie mogę się spóźnić, muszę szybko wyjść.
- c) Chcę tę książkę, nie tamtą.
- d) Jutro muszę być w Jos, nie mogę dziś tu nocować.
- e) Mama chce, bym po drodze ze szkoły kupił dwa kilo pomidorów i chleb.
- f) Po szkole chcę iść na duży rynek w Lagos.
- g) Chciałbym mieć taki czerwony samochód, a tobie który z nich się podoba?
- h) Powinienem się uczyć, ale teraz chcę poczytać tamtą książkę.
- i) Ta dziewczynka chce stąd wyjść.
- j) Tamtem chłopczyk powinien przestać płakać.

2. Ułóż dialog pomiędzy klientem a sprzedawcą wykorzystując poznane wyrażenia .

⁸ Naira - waluta Nigerii.

LEKCJA 20

„Gotujemy” - czas teraźniejszy progresywny

Czasu teraźniejszego progresywnego używamy

- ✓ opisując to, co dzieje się w danym momencie

Czas teraźniejszy progresywny tworzony jest poprzez umieszczenie przed czasownikiem wskaźnika **de**, np. *I **de** chop (now)* 'jem (w tym momencie)'. Zdanie przeczące tworzymy wstawiając **no** przed wskaźnikiem czasowo-aspektowym, np. *I **no de** waka (now)* 'Teraz nie idę'.

Okolicznik **(inside) now** 'teraz, właśnie', jest jednym z charakterystycznych określeń używanych z orzeczeniem w czasie teraźniejszym progresywnym. Nie jest on jednak obligatoryjny.

TEKST

Tekst 20.1. 🗣️

We dey inside kitchen. Tude we go kuk okra sup. We tek big pot e vegitibul dem: okra, cat fish, pepper, locust bins, egusi (1 kap), 2 onion, crayfish (pinch), seasoning (2 cubes), bush mit (dried), salt. Wetin we de du:

We de wash e de pil okra stem to smol smol rop. We dey pour am inside big pot e we pour hot wata until dem soak. We de liv am fo 15 minute till wata don cold. Afta dat taim we de skwiz okoho stem e liv am fo wan said.

Now we de kuk bush mit togeda wit onion dem, solt e pepper. Wen ol be almost done we de ad locust bins e crayfish. We dey liv am fo kuk fo 10 minute.

We dey grind egusi wit cryfish till dem be selense. We de add smol wata e mek am kakaraka. Den yu go si oil de comot from egusi smol smol. Afta we finish du am, we de du smol bol dem from egusi e we de put dem inside pot wit mit. We de alou kuk am jos fo smol minute dem. We de rimuv ol egusi bol dem, mit e fish from inside pot. We de shelenke pour okra paste e we de mek heat smol. We de liv am kuk fo anoda 10 minute. Den we de ad ol mit, egusi bol dem e fish. We de chop am wit poundi.

SŁOWNICZEK

pil `obierać'

wash `myć'

solt `sól'

smol minute `kilka minut'

rop `lina, włókno'

oil `tłuszcz'

kakaraka `sztywny, twardy'

pot `garnek

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania na *NPE*:
 - a) Właśnie jem.
 - b) Teraz jesteśmy w szkole.
 - c) Jedziemy autobusem.
 - d) Moja mama właśnie prowadzi samochód.
 - e) Właśnie bawimy się w parku obok szkoły.
 - f) Tamta dziewczynka i ten chłopiec teraz czytają książkę.

2. Użyj następujące zdania w wersji zaprzeczzonej.
 - a) We de waka now.
 - b) I de len now.
 - c) Una de rid najs buk
 - d) Dat gel de waka thru pak.
 - e) Dis boi de du kwik bicos im hori.
 - f) Im moda de wori now.
 - g) Di pikin dey krai.
 - h) Di pikin dem de ple.

LEKCJA 21

Przekształcenia strukturalne zdań – zdania z fokusem

Nigerian Pidgin English funkcjonuje głównie jako język mówiony, dlatego wzorce strukturalne zdań poddawane są licznym modyfikacjom, które pozwalają zaznaczyć informację najbardziej istotną w procesie komunikacji. Wyróżnienie jakiegoś elementu w zdaniu dokonuje się przy użyciu konstrukcji z **na**, **na im**, **de**⁹, **be** (Mazzoli 2013:86), w których mają zastosowanie wykładniki znaczenia BYĆ (por. lekcja 3).

- ✓ Konstrukcje z **be** i **na** wykorzystuje się w celu identyfikacji, np. *Dat boi na my friend* 'ten chłopiec to mój przyjaciel'; *Im be my friend* 'on jest moim przyjacielem' (Mazzoli :99)
- ✓ Konstrukcja z **de** jest predykatywna, np. *My friend de dere* 'mój przyjaciel jest tam'; *Di girl de fine* 'Dziewczyna jest fajna' (Mazzoli :99)

Najpowszechniejszym sposobem podkreślenia danego elementu wypowiedzi jest umieszczenie go na początku zdania (jeśli nie jest podmiotem) i dodatkowo poprzedzenie go wykładnikiem **na**, np. zdanie *Jon kil fish* 'Jon zabił rybę' z uwydatnionym członem *fish* będzie miało postać *Na fish kil John*. Także podmiot zdania może być w ten sposób wyróżniony: *Na Jon kil fish* 'To Jon zabił rybę'.

ĆWICZENIA

1. Przekształć zdania tak, by uwydatnić podkreślony wyraz i przetłumacz:

a) **I giv im mai buk.**

I giv im mai buk.

I giv im mai buk.

b) **Baik be grin.**

Baik be grin.

Baik be grin.

⁹ **De** stanowi wariant **dey** używany w znaczeniu 'być GDZIEŚ'.

c) **We go fo skol.**

We go fo skol.

We go fo skol.

d) **Evride I show mai fren Miriam.**

Evride I show mai fren Miriam.

Evride I show mai fren Miriam.

Evride I show mai fren Miriam.

2. Przetłumacz na język polski:

a) Na im tek dis baik.

b) Na una kil dis fish.

c) Na Mirian be mai fren.

d) Na Mirian I show evride.

e) Na maket we de go now.

f) Na haws we go afta skol.

3. Wskaż w tekście konstrukcje z fokusem:

Tekst 21.1.

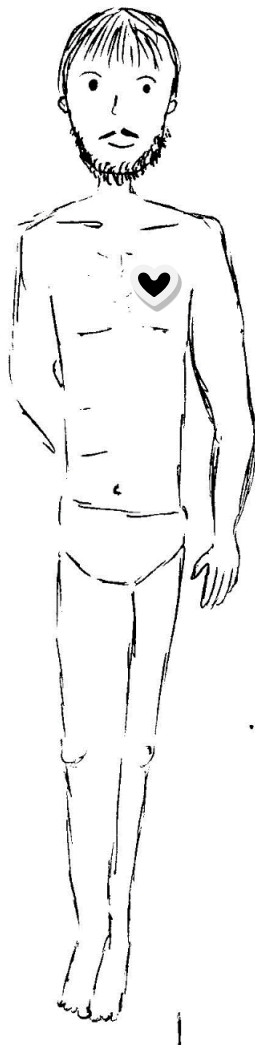
„Sisi! A-ah. Sisi o. Sisi wey fine reach so na only bus wey fine like we own fit carry am. Wetin now sisi? Oh your portmanteau, I done put am inside bus. We na quick service, we na senior service. A-ah mama, na you dey carry all dis load for your head? A-ah. Gentleman no dey for dis world again... Oya mama, we done ready for go now; na you be de las' for enter... Hey, Kotonu, fire am, make am vu-um... oga babi you no hear? We done ready for first class, everything provided. If you wan' pee we go stop, No delay! Wetin you dey talk? I say no delay? Which kin' policeman? Abi you know dis bus? No delay... no policeman go delay us for road. This bus get six corner and we done put bribe for each corner. No nonsense no palaver... oh corporal come on sir, come on for we bus sir... a-ah long time no see. Welcome o, how family sah, ah-ah, na you dey look so-so thin

like sugar-cane so? Abi den dey give you too much work. Ah, o ma se o, na so policeman life be...hn, onijibiti¹⁰, 'e done chop bribe in face dey shine like tomato. Ah, misisi, misisi, na you bus dey wait you here.." (Gadomski 2006: 57).

¹⁰ *Onijibiti* 'oszust' (w joruba).

LEKCJA 22

Części ciała – słownictwo i frazeologia

hed 'głowa'

hair 'włosy'

ai 'oko' (też **eye**)

ia 'ucho' (też **ear**)

noz 'nos'

maut 'usta'

cheek 'policzek'

tit 'ząb'

fes 'twarz' (też
face)

tong 'język'

bear bear 'wąsy'

byahbyah 'broda'

dada 'dredy'

nek 'szyja'

sholda 'ramię'

hat 'serce'

han 'ręka, dłoń'

belle 'brzuch'

pompu 'pępek'

leg 'noga'

fut 'stopa'

finga 'palec'

stomak 'żołądek'

nel 'paznokieć'

Nazw części ciała są w *Nigerian Pidgin English* bardzo ważną częścią zasobu leksykalnego m.in. ze względu na fakt, że często stanowią one człon złożeń przy tworzeniu nowych wyrażen. Złożenia i związki frazeologiczne zawierające nazwy części ciała używane są w codziennej komunikacji (przykładem jest użycie słowa *bodi* 'ciało' w jednym z powitań, por. lekcja 1). Złożenia te doskonale odzwierciedlają rodzimy charakter *NPE* i jego charakterystyczny sposób konceptualizacji pojęć. Oto przykłady frazeologizmów z nazwami części ciała:

chook maut 'wypowiadać się'
mek ai 'mrugnąć, puścić oczko'
smel maut 'używać obraźliwych słów'
chop maut 'pocałunek'
chuk ai 'spoglądać'
difren ai 'własne zdanie/pogląd'
pour ai 'przyglądać się'
troway fes 'ignorować'
chop belleful 'najadać się do syta'
joinbodi 'starcie, zgrupowanie'
bad belle 'złośliwość'
get liver 'mieć odwagę'

get belle=chop cockroach 'zajść w ciężę'
get bodi 'nadmaga'
get hed 'wrażliwy'
get maut 'gadatliwy'
long leg 'z koneksjami'
mek maut 'chełpić się'
trong hed 'uparty'
(get)meni leg 'komplikacje'
mind tel me 'intuicja'
kari am fo hed 'brać za coś zbyt dużą odpowiedzialność'
sharp ai 'być uważnym'

LEKCJA 23

Czas przeszły prosty

Czasu przeszłego prostego używa się:

- ✓ opisując czynności przeszłe niekoniecznie dokonane,
- ✓ opisując czynności jednorazowe.

Zdanie *I kari am* 'niosłem to' mówi o czynności wykonanej tylko raz/jednokrotnie, wykonywanej przez krótki czas i niekoniecznie ukończonej.

Czas przeszły prosty, podobnie jak czas teraźniejszy prosty, nie wymaga zastosowania żadnego ze wskaźników czasowo-aspektowych. Zdanie zaprzeczone tworzy się poprzez zaprzeczenie czasownika, przed którym umieszcza się słowo **no**, np. *I no kari am* 'nie niosłem tego'.

Ze względu na brak formalnej różnicy pomiędzy czasem przeszłym prostym i teraźniejszym prostym, interpretacja zdania zależy od kontekstu (w tym m.in. od użytych przysłówków czasu).

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania na *NPE*.
 - a) Dziś rano nie jadłem śniadania.
 - b) Wczoraj czytałem książkę.
 - c) Ona mi dała tę książkę.
 - d) Mama zapytała mnie o to.
 - e) On miał wczoraj czerwony rower.
 - f) Moi koledzy wczoraj grali w piłkę.

2. Użyj następujące zdania w czasie przeszłym prostym.

- a) I de chop.
- b) I de haws.
- c) I get baik.
- d) I no laik im.
- e) E be gud.
- f) I sabi dans.
- g) I no sabi rait puem dem.

LEKCJA 24

Czas przeszły dokonany

Czasu przeszłego dokonanego używa się:

- ✓ mówiąc o czynnościach przeszłych dokonanych,
- ✓ mówiąc o czynnościach dokonanych, które mają skutek w teraźniejszości,
- ✓ opowiadając minione wydarzenia.

Czas przeszły dokonany tworzony jest za pomocą wykładnika czasowo-aspektowego **don**, np. *I **don** rich dis ples, I dey hia* 'Przyszedłem w to miejsce, jestem tu'. Zdanie przeczące tworzy się poprzez wstawienie partykuły **no** przed wykładnikiem czasowo-aspektowym, np. *I **no don** rich hia* 'nie dotarłem tu'.

ĆWICZENIA

1. Przetłumacz następujące zdania na *NPE*:
 - a) Widzisz to pudełko? Ja je tu przyniosłem.
 - b) Twojego roweru tu nie ma, Jon go zabrał.
 - c) Nieśliście te pudełka z książkami dziś rano?
 - d) Ktoś zjadł dziś moje jedzenie.
 - e) Zobacz jak tu czysto, Kate wyrzuciła śmieci.
2. Użyj w następujących zdaniach czasu przeszłego dokonanego:
 - a) I chop fud.
 - b) I kari am.
 - c) I de waka.
 - d) We de waka fo maket.
 - e) I laik ple wit mai padi.
 - f) I no laik chop monin fud.
 - g) Dis boi be gud.
 - h) Dat gel de draiv fo Lagos.

ĆWICZENIA POWTÓRZENIOWE (LEKCJE 14-24)

1. Użyj w następujących zdaniach czasu teraźniejszego progresywnego:
 - a) I chop.
 - b) Boi e gel don waka for skul finish.
 - c) Di nos don go fo maket.
 - d) Brum go tey inside cona.
 - e) Majishan delete.
 - f) Papa bin travul fo Jos.
 - g) Di pikin go sidon.
 - h) Onkul go klin dis yamayama rum.
 - i) Una go tok korokoro.
 - j) Tori pipul bin rait tori tori.

2. Połącz wyrażenia z pierwszej kolumny z ich definicjami w kolumnie drugiej.

I

chook mout
make eye
smell mout
chop mout
chuk eye
pour eye
troway face
chop belleful
joinbodi
get belle
get bodi
get mout

II

tel no nais tin
wen pipu join mout togeda
tel difren eye ontop som mata
luk kwik
open e clos eye kwik kwik
chop no smol
pesin wey tel meni tin
chop cockroach
chop burger
luk so tey
wen pipu de fait
luk so tey

3. Znajdź pary antonimów

blak	gud	bambam	smol	fat	big dak
	niu		wowo	kwik	old
wait	bad	lekpa	lait	slow	

4. Utwórz pytania do poniższych odpowiedzi

- a)..... Dis na buk.
- b) Im name na Jon.
- c) No, Im padi be tol.
- d) Una be we padi.
- e) Fo tebul Dem get buk e pensul.
- f) Inside haws dey fo rum.
- g) Dis na skul do.

5. Who im be?

- a) Im tich pikin fo skul.
- b) Im draiv danfo.
- c) Im du juju.
- d) Im len fo skul.
- e) Im wok fo hospital.
- f) Wok togeda wit dokta.
- g) Im sel tins fo maket.

LEKCJA 25

Czas przeszły ciągły

Czasu przeszłego ciągłego używa się w celu wyrażenia:

- ✓ czynności trwającej jakiś czas w przeszłości,
- ✓ czynności, która wydarzyła się przed inną czynnością przeszłą.

Czas przeszły ciągły tworzy się przy pomocy wskaźnika czasowo-aspektowego **bin**, np. *I bin waka fo skul* 'szedłem do szkoły'. Zdanie przeczące tworzymy wstawiając partykułę **no** przed wskaźnikiem czasowo-aspektowym, np. *I no bin waka fo skul* 'nie szedłem do szkoły'.

ĆWICZENIA

1. W następujących zdaniach zamień czas na przeszły ciągły:

- a) I chop.
- b) Boi e gel don waka fo skul.
- c) Di nos don go fo maket.
- d) Brum dey inside kona.
- e) We de chop inside buka.
- f) Majishan delete.

2. Uzupełnij następujące zdania:

- a) I..... waka fo skul wen I im.
- b) Inside maket I..... bai tins.
- c) I raid dis red baik, na taim I smol.

LEKCJA 26

Czasy przeszłe - powtórzenie

BAJKA O ZWIERZĘTACH¹¹

Tekst 26.1. 🗣️

Bifo-bifo, na taim I smol mai moda bin tel me dat fabu:

One day the oga of all anima enter inside bush. Him Na lion. As e dey waka for road e meet/jam anoda anima wey small com green. Dey start waka togeda, the small anima na frog. Dey waka so tey the reach one village.

For this village people dey enjoy life with no wahala, no anima dey live inside becos dere king no be betta pesin wey no like anima (people wey dey dis village no get anima).

As lion and frog enta the village, people begin fear so tey nobody wan follow the anima talk. The frog no bin happy. Dey bin wan meet/jam new friends but people no wan relate with dem.

They (lion and frog) gree stay for the village for small time and if they stay small for the village, they go go look for anoda village wey dey fit live.

They enta inside bush wey near the village build house there. One day the ogbonge hunter enta inside bush, the lion begin fear say the hunter wan kill am. Nah dere last day for stay the village. As dey wan waka go anoda place bad bad things don happen for this village. The hunter pikin enta inside bush com disappear. Nah so the hunter enter inside bush begin they look for him pikin. Everibody for the village begin they look for the pikin but nobody see the pikin.

For this time lion and frog they waka inside the bush, nah so they see the small boy wey trap catch Dey hep the boy but as dey begin leave nah so the villagers reach the place. The ogbonge hunter wan kill the lion as him tink say the lion wan wound him pikin. Nah the frog no make happen. The frog enta people front shout say make them stop am! Heh see wetin happen and him know say the lion no wan wound the boy but help am. The frog com tell the people the whole tory, the boy follow join

¹¹ Bajka w niestandardowym zapisie, stosowanym przez informatora pochodzącego z grupy Joruba.

talk wetin happen. The small boy tell dem say the anima no bad and no dey kill people.

After wetin happen for that day, people and anima com be friends. Dey hep themself and live with no wahala for the village.

SŁOWNICZEK

bat `nietoperz'

bingo `pies'

bird `ptak'

cat `kot'

chiken `kura, kogut'

dey > dem

disappear `znikać'

dolphin `delfin'

elefant `słoń'

enter > enta

everibody `wszyscy' (też evribodi)

ewu `koza'

frog `żaba'

giraf `żyrafa'

hare `zając'

hep `pomagać'

him > im

house > haws

hunter > honta

zebra `zebra'

kangaroo =kangaru `kangur'

lion `lew'

malu=lama `krowa'

meet=jam `spotkać'

monki `małpa'

mouse `mysz'

oga `władca'

parot `papuga'

people > pipu

place > ples

rabit `królik'

rat `szczur, mysz'

road > rod

sheep `owca'

snek `wąż'

things > tins

tolotolo `indyk'

tortis `żółw'

tory > tori

ĆWICZENIA

1. W tekście wyszukaj wskaźniki czasowo-aspektowe. Jaki czas wyrażają??
2. Odpowiedz na pytanie: *Wetin dis man pikin fit du?*

3. Przyporządkuj nazwy zwierząt z kolumny pierwszej do definicji z kolumny drugiej

I

- a) bird
- b) malu
- c) snek
- d) giraf
- e) bingo
- f) chicken
- g) kanguru
- h) monki
- i) frog
- j) fish

II

- 1) im be smol e be lion fren inside we fabu
- 2) im get dogo nek
- 3) im sabi flai
- 4) pipu tel, im be peson fren
- 5) im giv pipu eg dem
- 6) im jomp e kari im pikin inside bele
- 7) im giv pipu milk
- 8) im liv inside wata
- 9) im be long e grin animal, wey no get leg
- 10) im laik chop plantain

4. Zapisz tekst bajki o zwierzętach zgodnie z ortografią stosowaną w podręczniku.

LEKCJA 27

Czasy przyszły prosty

Czasu przyszłego prostego używa się:

- ✓ mówiąc o czynnościach przyszłych,
- ✓ wyrażając zamiar zrobienia czegoś.

Czas przyszły prosty tworzony jest za pomocą wskaźnika **go**, np. *A go de haws* 'będę w domu' (Faraclas 1996: 192). Tak jak inne wykładniki czasu, stoi on bezpośrednio przed czasownikiem. Umieszczenie partykuły **no** przed wskaźnikiem powoduje zmianę na zdanie przeczące.

ĆWICZENIA

1. W następujących zdaniach zmień czas na przyszły:
 - a) I de go skul.
 - b) Una de chop monin fud.
 - c) We don du kwanagida inside fren haws.
 - d) We travul Italo.
 - e) Im bai moto wey kom from Chincoland.
 - f) Dem chop fud.

LEKCJA 28

Czasy – powtórzenie

ĆWICZENIA

1. Uzupełnij tabelę

	Czas przeszły prosty	Czas przeszły ciągły	Czas przeszły dokonany	Czas teraźniejszy prosty	Czas teraźniejszy progresywny	Czas przyszły
Wskaźnik						
Przeczenie						
Przykład użycia z czasownikami: <i>kari, chop</i>						

2. Uzupełnij zdania odpowiednimi wskaźnikami.

- a) Evride I.....waka fo skul.
- b) I..... chop now.
- c) Una..... kam, dem dey hia.
- d) We bai som chop, now we fit kuk am.
- e) Yu..... travul Chincoland nes week?
- f) I no..... chop am, I no be hungry.
- g) Im no fit dens wit yu, im brok im leg yestede.
- h) We no rid am bicos we no laik dis kain buk.
- i) Yu no laik am, e be tu swit.

3. W następujących zdaniach zmień czas prosty na czas ciągły, zachowując odniesienie do przeszłości lub teraźniejszości.

- a) I chop.
- b) We don waka fo pak.
- c) Mai moda kuk.
- d) Boi e gel don pe.
- e) Una jomp.

- f) Di pikin rid.
- g) Mai fada don draiv.
- h) Dem rait puem.

4. Zdania z ćwiczenia drugiego zamień na zdania w czasie przyszłym.

5. Zaprzecz zdania z ćwiczenia trzeciego .

6. Przetłumacz na język polski:

- a) We bin waka fo pak.
- b) Una de len inside skul now.
- c) Ma moda e fada de chop okoro sup.
- d) Ma fren bin du biskit wit frut
- e) Di bingo de drink wata.
- f) We laik chop nyam.
- g) Kuk no be difikult tin.
- h) Mai fren sabi rait gud puem.
- i) Yu laik rid dis kain buk.

LEKCJA 29

Konstrukcje seryjne

O konstrukcjach seryjnych można mówić wówczas, gdy dwa występujące obok siebie czasowniki odnoszą się do tej samej czynności (Dillon 2008: 1). W *Nigerian Pidgin English* często występują zdania, w których jedna czynność wyrażona jest dwoma czasownikami. W takich połączeniach drugi czasownik odnosi się do czynności, a pierwszy do jej okoliczności, np. *À tek nayf giv yù* 'dałem ci nóż' (Faraclas 1996:75). Do czasowników, które wchodzą w skład konstrukcji seryjnych jako ich pierwszy człon należą (Faraclas 2013: 73-76): *fes* 'być pierwszym', *folo* 'podążać', *kari* 'nieść', *tek* 'brać', *giv* 'dawać', *go* 'iść', *kom* 'przychodzić', *kòmôt* 'wychodzić', *pas* 'przewyższać', *rich* 'docierać, przyjeżdżać', *trówê* 'wyrzucać'.

ĆWICZENIA

1. Wskaż konstrukcje seryjne w tekście:

Tekst 29.1. ◀

„[...] For long time wen animal dem still dey play and tak wit ach other, one day wen tortis and hare dey play naim tortis come say make dem bet wit money say mek dem run. Mak dem run? As tortis talk am finish naim hare sef no sure say di tin wey im hear say maybe na true or na joke tortis dey make? Naim di Hare come ask tortis say if na realy run run im talk n aim e dey hear from am.

Tortis come Begin dey tell am watin dem go do for di run run day. Naim tortis come say im want mek evri animal dem dey for di day say im callenge am for where di all animal dem dey” (Ogboro-Cole 2006:67).

LEKCJA 30

Powtórzenie materiału.

ĆWICZENIA

1. Wyszukaj znane słowa związane z rodziną.

b	o	m	B	o	i	i	z	p	m
o	t	o	N	n	j	y	a	a	K
a	t	i	N	e	j	a	k	p	R
m	n	l	B	k	i	w	l	a	A
m	l	a	A	s	u	o	s	i	B
a	b	s	U	m	s	l	a	j	R
m	n	o	N	i	k	i	p	k	O
a	a	s	T	a	d	b	k	l	D
p	r	s	I	t	s	i	s	t	A
b	r	o	D	a	b	r	o	d	A

2. Znajdź przymiotniki

g	r	i	N	a	s	U	A	k	B
u	l	b	B	u	n	I	L	k	L
d	l	o	N	n	m	I	S	u	A
a	c	i	M	n	n	I	U	g	K
t	s	t	R	s	u	L	G	i	E
r	w	u	R	r	a	A	C	n	N
o	o	u	F	a	i	N	n	s	w
n	w	w	F	i	g	G	f	s	A
g	o	w	B	i	g	A	a	i	I
a	c	c	A	g	a	I	t	u	T

3. Ułóż zdania z rozsypanych wyrazów używając odpowiedniego wskaźnika czasowo-aspektowego. Przetłumacz ułożone zdania.

- a) Fada Now We Kuk Sup Gud
- b) Niuspepa Yu Tumoro Bai
- c) Dis Yestede Buk Rid De Kain
- d) I Kain Dat Buk Laik No
- e) Boi Dis Lingalova Fo Bicos Waka Laik Im Pak
- f) Di Boju-boju Oda Ple Pikin Wit Pikin dem Now

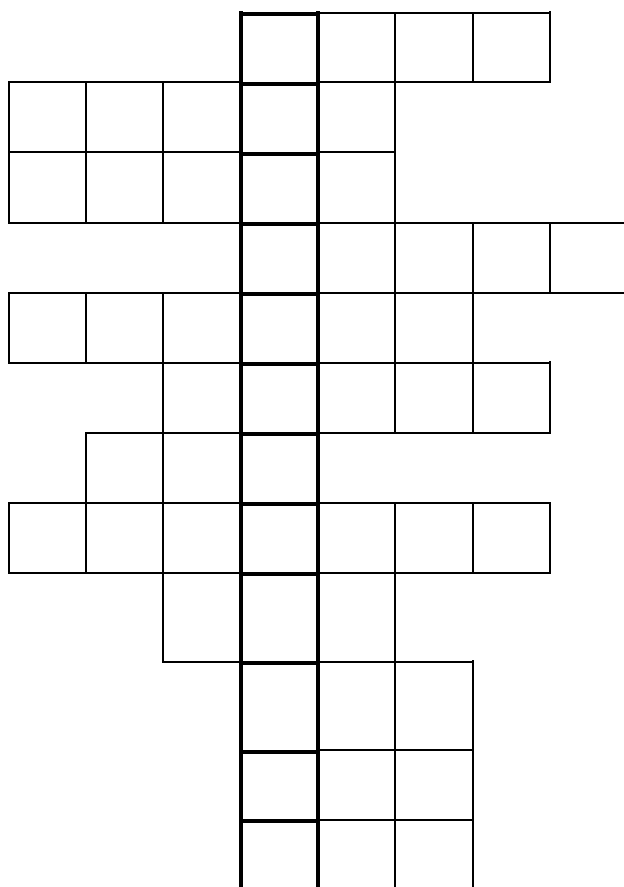
4. Opisz obrazek

5. Rozwiąż krzyżówkę dopasowując podane na końcu wyrazy do odpowiednich haseł:

- a) Im get sevun day.
- b) Fo bed wit pilo.
- c) Fes week day.
- d) Anti husband.
- e) Liv inside Chincoland.
- f) e sista.
- g) e gel.

- h) Ples, we yu kuk o chop.
- i) Tin, we yu sidon.
- j) Bins oda name.
- k) Wit dokta inside hospital.
- l) Afta nait.

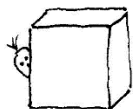
Wyrazy: *onkul, day, cha, week, Monde, nos, Chinco, broda, duvet, boi, ewa, kitchen*

6. Odpowiedz na następujące pytania:
- a) Wetin be Jon padi name?
 - b) Wetin Miriam fit giv David?
 - c) Na wetin gem swit pas ol oda gem?

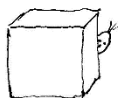
7. Odpowiedz na pytanie *We dey boi?* zgodnie z sytuacją przedstawioną na rysunkach:

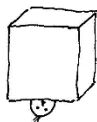
a)

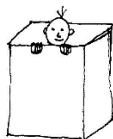
b)

c)

d)

e)

f)

BIBLIOGRAFIA

- Ativie A., Cultural Influences as inputs of Development of Nigeria Pidgin,
<http://www.uni-giessen.de/cms/faculties/f05/engl/ling/confs/...> [2015/10/25].
- Dillon, C., 2004, Verbs of Motion in Nigerian Pidgin English: Manner, Direction, and Serial Verb Construction, Working Papers Online, 02/18/04.
<http://www.readbag.com/indiana-iulcwp-pdfs-03-dillon04> [2015/10/25].
- Esizimotor, D. O., A Study of the History and Structure of Naijá Words,
<http://www.uni-giessen.de/cms/faculties/f05/engl/ling/confs/...> [2015/10/25].
- Elugbe, B.O., Omamor A. P. E., 1991, *Nigerian Pidgin: Background and Prospects*, Ibadan: Heinemann Educational Books.
- Faraclas N., 1989, *A Grammar of Nigerian Pidgin*, Berkeley: University of California.
- Faraclas N., 1996, *Nigerian Pidgin: Descriptive Grammar*. New York: Routledge.
- Faraclas N., 2013, *Nigerian Pidgin*, London: Routledge.
- Frąckiewicz, O., 2010, *Czas, tryb, aspekt w wybranych językach kreolskich Afryki Zachodniej* [praca licencjacka], Warszawa: Wydział Orientalistyczny.
- Gadomski P., 2006, *Pidgin English w utworach Wole Soyinki*, [praca magisterska], Warszawa: Wydział Orientalistyczny.
- Lothar, P., Wolf, H-G., 2007, "A comparison of the varieties of West African Pidgin English", [w] *World Englishes*, vol. 26, no.1, s. 3-21.
- Mazzoli, M., 2013, *Copulas in Nigerian Pidgin* [Ph.D. thesis], University of Padua.
- Ndimele, Ozo-mekuri., 2013, "The Nigerian Pidgin", [w] Ndimele, O-M., Ahmad, M., Ofulue, Ch., *Towards the Standardisation of Naija: Vocabulary Development and Lexical Expansion Process*, [w] materiały z konferencji, pt. "Conference on Nigerian Pidgin", University of Ibadan, Nigeria, Lagos: National Open University of Nigeria, 2010,
http://www.ifra-nigeria.org/IMG/pdf/Ofulue_2010.pdf [2015/10/25].
- Ndimele, Ozo-mekuri, 2013a, "Nigerian Pidgin: An Overview", [w] Ndimele, Ozo-mekuri, Mustapha Ahmed, and Hafizu Miko Yakasai (eds.) *Language, Literature and Culture in a Multilingual Society: A Festschrift for Abubakar Rasheed*. Port Harcourt: The Linguistic Association of Nigeria, 1085-1104.

- Ofulue, Ch., 2012, „An overview of Ideophones in Nigerian Pidgin“, [w] Harrison, A. & Egbokhare, F. (eds.) *New Horizons in Nigerian Languages: Essays in Honour of Professor Ben Elugbe*, <https://xa.yimg.com/kq/groups/...> [2015/10/25].
- Ogboro-Cole O., 2009, *Mami Wata: Short Stories in Nigerian Pidgin English*, Oberhausen: Athena-Verlag.

ANEKS

Tłumaczenia tekstów

Tekst 1.1.:

Fryzjer: Dzień dobry.

Jon: Dzień dobry.

Fryzjer: Jak się dziś masz?

Jon: Mam się dobrze.

Fryzjer: Idziesz na rynek, czyż nie?

Jon: Nie, idę do szkoły.

Tekst 1.2.:

David: Cześć Jon!

Jon: Cześć.

David: Jak się masz?

Jon: Dobrze. A ty? Jak leci?

David: Wszystko w porządku!

Samson się zbliża

Samson: Jon! Pozdrawiam/witam Cię!

Jon: Samson, ja Cię również witam!

Samson: Jak tam?

Jon: Wszystko ok!

Samson: Kto to jest?

Jon: To jest mój przyjaciel. Davidzie! Chodź poznać mojego znajomego!

Później

Jon: Davidzie, to jest Samson. Samsonie to jest David.

David: Cześć Samsonie.

Samson: Cześć Davidzie.

Jon: Samsonie gdzie teraz idziesz?

Samson: Idę na rynek, chcę kupić coś do jedzenia.

Jon: My właśnie idziemy do szkoły.

Samson: Ok, to do następnego razu

David: Do zobaczenia później!

Samson: Do zobaczenia!

Tekst 2.1.

Mam na imię Jon. Jestem uczniem. Pochodzę z Nigeri. Mam trzynaście lat. Codziennie chodzę do szkoły. W drodze do szkoły spotykam przyjaciela. On ma na imię David. Lubię chodzić z nim do szkoły. Mieszkam z moją rodziną, w moim domu mieszkam z mamą, tatą, trzema braćmi i jedną siostrą. Kochamy się. Mamy dom. Nasz dom jest duży i ładny. Jego ściany są zielone, a dach czerwony. Mam swój własny pokój w naszym domu, mój brat mieszka razem z moim drugim bratem. A ty? Jak wygląda twoje życie?

Tekst 3.1.

Jon: Cześć Davidzie

David: Cześć Jon! Witam Cię!

Jon: I ja Cię witam!

David: Gdzie teraz jesteś?

Jon: Jestem w szkole a ty gdzie jesteś?

David: Jestem na rynku i dzwonię do ciebie ponieważ chcę spytać czy potrzebujesz czegoś z rynku?

Jon: Nie, dziękuję Ci, Davidzie. Jest ok..

Tekst 4.1. **Fo skul**

David: Cześć!

Miriam: Cześć!

David: Jestem David, jak masz na imię?

Miriam: Mam na imię Miriam a to jest Kate.

Kate: Cześć.

David: cześć! Kate, masz książkę?

Kate: Tak mam książkę. A ty masz ołówki?

David: Nie, mam tylko dwa długopisy, Miriam masz ołówki?

Miriam: Tak, mam ołówki, mogę dać ci jeden, chcesz?

David: Tak, dziękuję.

Tekst 4.2.

Nauczyciel: Dzień dobry.

Uczniowie: Dzień dobry.

Nauczyciel: Miriam, możesz mi powiedzieć, co to jest?

Miriam: To jest książka.

Nauczyciel: Kate, a tamto? Co jest tam?

Kate: Tam są stół i krzesło.

Nauczyciel: Dobrze. Jon, co masz na biurku?

Jon: Na biurku mam dwie książki, ołówek i długopis.

Nauczyciel: Davidzie, to jest butelka, a tam samochód, czyż nie?

David: To jest butelka, ale tam nie ma samochodu tylko rower.

Tekst 6.1.

David: Miriam, kim jesteś?

Miriam: Jestem uczennicą a ty?

David: Ja też, a twój tata kim jest?

Miriam: Mój tata jest nauczycielem. A twój?

David: Mój tata jest szamanem ale moja mama też jest nauczycielką.

Miriam: Niemożliwe!

David: Naprawdę! Kim jest twoja mama?

Miriam: Moja mama jest pielęgniarką.

Tekst 9.1.

Mam na imię Miriam, Mam trzynaście lat. Jestem uczennicą i pochodzę z Abudży w Nigerii. Moja mama pochodzi z Nigerii i mój tata pochodzi z Nigerii. Chodzę do szkoły w Abudży. Mam jedną najlepszą przyjaciółkę, która ma na imię Kate oraz dwóch kolegów, którzy nazywają się David i Jon. Razem z mamą i tatą mieszkamy w Abudży. Mieszkamy w dużym domu. Codziennie o 8 rano idę do szkoły z moimi przyjaciółmi. Po szkole idę do domu przyjaciół, który jest w pobliżu szkoły. Tam gotujemy jedzenie a potem jemy je wspólnie. Po jedzeniu odpoczywamy.

Tekst 11.1

David: Cześć.

Jon: Cześć Davidzie.

David: Jak leci?

Jon: Wszystko dobrze, a u Ciebie?

David: Dobrze.

Jon: Kim jest tamta piękna dziewczyna, która idzie tak lekko?

David: Nie wiem ale to jest bardzo piękna dziewczyna.

Jon: Spójrz! Kim jest tamten chłopak, który z nią idzie?

David: Nie wiem, ale to jest bardzo brzydki chłopak.

Tekst 12.1.

Mój dom jest duży. Ma siedem okien i dwoje drzwi. W moim domu jest wiele pokoi i duża kuchnia. Kuchnia jest największym pomieszczeniem w całym domu. W kuchni znajduje się duży stół z krzesłami, kuchenka i inne rzeczy. W kuchni są niebieskie ściany i biały sufit. Wszystkie meble są zielone. W moim pokoju znajduje się łóżko, stół, krzesło i wiele książek. Inne pokoje też są duże. W moim domu są jeszcze pokój mamy i taty, pokój siostry oraz salon.

Tekst 12.2.

Mam na imię Samson, jestem przyjacielem Jona. Mam dwie koleżanki. Ich imiona to Kate i Miriam. Moje koleżanki są wysokie i piękne. Kate jest wyższa od Miriam ale Miriam jest szczuplejsza. Obie dziewczyny pochodzą z Nigerii. Chodzimy razem do szkoły, nasza droga do szkoły nie jest krótka. Idziemy i idziemy zanim dotrzemy do szkoły ale ponieważ jesteśmy razem to nie zauważamy tego. Nasza szkoła jest duża, ma żółte ściany i czerwony dach. Wszystkie drzwi i okna szkoły są niebieskie. Jest też mały ogród. Ogród jest zielony i jest w nim wiele drzew. Lubimy się tam bawić. Lubimy bawić się razem z innymi dziećmi ze szkoły. Zabawa, która podoba mi się najbardziej to zabawa w chowanego. To jest zabawa, w którą możesz bawić się ze wieloma swoimi znajomymi. Jeden znajomy liczy a reszta znajomych się chowa. Po pewnym czasie, kiedy przyjaciel skończy liczyć idzie szukać swoich kolegów. Kiedy wracamy do domu, lubimy iść przez park, lubimy siadać w parku i rozmawiać. Zanim

dotrzemy do domu idziemy na rynek. Nasz rynek jest duży. Znamy go bardzo dobrze. Ludzie sprzedają tam wiele różnych rzeczy. Wszystkie rzeczy są kolorowe i fajne. Lubimy przyglądać się rzeczom, które są na rynku. Na rynku sprzedają jedzenie, ubrania, książki, artykuły szkolne i do domu. Człowiek może kupić tam dużo różnych i kolorowych rzeczy. Lubimy go odwiedzać ponieważ spotykamy tam, innych kolegów, którzy uczęszczają do innych szkół. Możemy razem wracać do domu. Możemy zapytać (ich), jak się mają i co robili w szkole.

Tekst 13.1

Pierwsza dziewczynka jest wyższa niż dziewczynka druga i trzecia, ale nie jest wyższa niż czwarta dziewczynka. Czwarta dziewczynka jest najwyższa. Włosy drugiej dziewczynki są najkrótsze. Dziewczynka czwarta ma najdłuższe włosy. Trzecia dziewczynka jest najmłodsza i najniższa. Ona jest także najgrubsza.

Tekst 14.1.

„Co? Eh... Co? Myślisz, że ja pewnego dnia nie umrę? Kiedy człowiek umiera jest martwy i to jest skończone. Proszę, jeśli zobaczysz wypadek samochodowy powiedz mi. Wiemy jak zrobić (na tym) dobry interes... sprzedać części oraz ubrania. Co? Myślisz, że mam takie rozterki? Ja, który widziałem tyle martwych ciał, że nie jestem w stanie jeść mięsa dopóki nie jest kompletnie ugotowane? Usiądź przyjacielu. Biznes to biznes. Jeśli zobaczysz wypadek, powiedz mi, a ja pobiegnę tam, zanim ci bezużyteczni ludzie rozkradną wszystkie części.

Tekst 15.1.

„Bardzo szybko Ajadi i jego tata weszli do pałacu, gdzie był król, którego uważali za nieszczęśliwego. Kiedy tylko weszli wówczas to król zapytał ich, kto pozwolił im wejść do środka? Zanim król zaczął pytać o inne rzeczy Ajadi przyniósł mu ptaka, który zaczął znowu śpiewać”.

Tekst 15.2.

Jon: Cześć.

Miriam: Cześć.

Jon: Jak się masz dzisiaj?

Miriam: Mam się dobrze!

Jon: Gdzie się teraz wybierasz?

Miriam: Idę na rynek.

Jon: Co będziesz tam kupować?

Miriam: Chcę kupić rybę, fasolkę, egusi i mięso, ugotuję zupę z okry.

Jon: Mmmmm jest dobra ale ja jej nie lubię, nie lubię egusi... co będziesz robić po gotowaniu?

Miriam: Nie wiem, a ty?

Jon: Będę pisać wiersz do szkoły.

Miriam: Racja! Też to muszę napisać!

Tekst 15.3.

Dziś po śniadaniu mama spytała, czy mogę zrobić zakupy po szkole. Produkty, które kupię to chleb, mleko, jajka i masło. Chleb mogę kupić w piekarni lub na stoisku na rynku. Także mleko, masło i jajka mogę kupić na rynku, dlatego nie pójdę do piekarni, pójdę na rynek. Ta droga jest najszybsza. Zrobię zakupy szybko, żeby móc (potem) w domu po szkole przeczytać moją nową książkę. Wieczorem spotkam kolegów i będziemy grać w piłkę, dlatego chciałbym zrobić te wszystkie rzeczy szybko.

Tekst 17.1.

Mam na imię Jon. Mieszkam w Lagos. Jestem uczniem. Wstaję codziennie o siódmej. Jak wstanę, to kąpię się i ubieram. Sam sobie przygotowuję śniadanie, ponieważ moja mama pracuje od bardzo wczesnego poranka. Po przygotowaniu śniadania zjadam je, pakuję mój plecak i wychodzę z domu. Idę do szkoły. Szkoła zaczyna się codziennie o dziewiątej. Po drodze do szkoły spotykam moich przyjaciół: Sama i Miriam, lubimy chodzić razem do szkoły. W szkole uczymy się, a podczas przerw się bawimy. Po szkole wracamy do domu, lubimy iść przez rynek, który jest nadzwyczaj ciekawym miejscem. Na rynku sprzedają wiele różnych rzeczy. Wszystkie rzeczy są kolorowe i ładne. Lubimy przyglądać się rzeczom, które są na rynku. Po powrocie do

domu robię wiele rzeczy: sprzątam, wyrzucam śmieci, pomagam mamie w gotowaniu, czytam książki i uczę się. Wieczorem jem i kąpię się. Zanim położę się spać moja mama opowiada mi bajkę. Po bajce gasi światło a ja zasypiam.

Tekst 18.1.

Na rynku

Ahmad: Dzień dobry.

Jon: Dzień dobry.

Ahmad: W czym mogę ci pomóc?

Jon: Potrzebuję pół kilo pomidorów, chleb i dziesięć jajek.

Ahmad: Oto wszystkie produkty.

Jon: To dobrze, a ile kosztuje mięso?

Ahmad: Za ledwie 30 Naira za kilogram.

Jon: Niemożliwe! To za dużo! Mogę zapłacić 20!

Ahmad: Dobrze.

Jon: Dobrze zatem. Daj mi pół kilo.

Ahmad: Oto twoje mięso. Razem to będzie 120 Naira za wszystko.

Jon: Dziękuję!

Tekst 20.1.

Jesteśmy w kuchni. Dziś ugotujemy zupę z okry. Bierzymy duży garnek oraz składniki: okrę, świeżą rybę, paprykę, gumę akacjową, zmielone pestki melona (1 filiżankę), 2 cebule, suszone owoce morza (odrobinę), 2 kostki przyprawowe, suszone mięso, sól.

Co robimy:

Myjemy i rozdzielamy okrę na dużo małych włókien. Wkładamy je do dużego garnka i zalewamy gorącą wodą, aż puszczą sok. Zostawiamy je na 15 minut do momentu, gdy woda ostygnie. Po tym czasie odcedzamy wodę z włókien okry, odkładamy je na bok. Teraz gotujemy mięso razem z cebulą, solą i pieprzem. Kiedy wszystko jest już prawie ugotowane, dodajemy gumę akacjową i suszone owoce morza. Zostawiamy je gotujące się na 10 minut. Ucieramy zmielone pestki melona (egusi) z owocami morza, aż powstanie gładka papka. Dodajemy trochę wody, żeby się dobrze

połączyło. Wtedy dobrze widać, jak olej powoli wychodzi z pestek melona. Jak skończymy tę czynność, formujemy z powstałej papki małe kulki i wkładamy je do garnka z mięsem. Pozwalamy im pogotować się parę minut. Usuwamy kulki z egusi, mięso i rybę z garnka. Delikatnie wlewamy kleik z okry i trochę podgrzewamy. Gotujemy przez kolejne 10 minut. Następnie dodajemy pozostałe składniki: mięso, kulki egusi i rybę. Jemy ją z jamsem.

Tekst 21.1.

„Sisi! A-ah. Sisi tak. Sisi, której piękno jest tak wielkie, że tylko autobus, który jest piękny jak ten, który my posiadamy, jest godzien ją wozić. Co tym razem? Oh, twój kufer podróży, włożyłem go do autobusu. My jesteśmy szybkim serwisem, jesteśmy serwisem godnym pana. Ah mamó, to ty nosisz cały ten ładunek na swoich barkach? A-ah. Nie ma już dżentelmenów na tym świecie. Oya mamó, jesteśmy gotowi do drogi; to ty wejdiesz ostatnia. Hey, Kotonu, odpal go, spraw by wydał z siebie „wrum”, szefowo słyszysz? Jesteśmy gotowi, pierwsza klasa wszystko zapewnione. Jeśli chcesz skorzystać z toalety zatrzymamy się, bez opóźnień! Co mówisz? Powiedziałem bez opóźnień? Jaka policja? Czyż nie znasz tego autobusu? Bez opóźnień... Żaden policjant nie zdoła nas opóźnić. Ten autobus mija sześć zakrętów, a na każdym z nich zostawiliśmy łapówkę. To nie żaden nonsens, nie ma problemu... oh, panie władzo, zapraszamy do naszego autobusu, dawno się nie widzieliśmy. Witamy, a jak rodzina, ojej, jest pan chudy jak patyk. Czyż to nie oznacza, że ma pan za dużo pracy? Ah, cóż takie życie policjanta...hmmm, oszust, on wziął tyle łapówek, że ma buzię okrągłą jak księżyc. Ah, misisi, misisi, toż to twój autobus, który na ciebie tu czeka...”

Tekst 26.1.

Dawno temu, kiedy byłem mały, moja mama opowiadała mi taką bajkę:

Pewnego dnia władca wszystkich zwierząt wszedł do lasu. To był lew. Podczas wędrówki na swojej drodze napotkał inne zwierzę, które było małe i zielone. Zaczęli wędrować razem, tym małym zwierzęciem była żaba. Szli i szli, aż dotarli do wioski. W tej wiosce ludzie wiedli spokojne życie, (ale) nie było tam żadnych zwierząt ponieważ król (wioski) był złym człowiekiem, który nie lubił zwierząt (ludzie, którzy

żyli w tej wsi nie mieli zwierząt). Kiedy lew i żaba weszli do wsi, ludzie się (ich) wystraszyli i nikt nie chciał z nimi rozmawiać. Żaba była nieszczęśliwa. (żaba i lew) mieli chęć poznać nowych przyjaciół, ale ludzie nie chcieli mieć z nimi nic wspólnego. Zdecydowali jednak, że zostaną na pewien czas w tej wiosce, a potem poszukają innej wioski, gdzie będą mogli zamieszkać. Poszli do lasu niedaleko wioski i zbudowali tam dom. Pewnego dnia znany myśliwy poszedł do lasu, lew się (wówczas) przestraszył, że myśliwy chce go zabić. Było to ostatniego dnia ich pobytu w tej wiosce. Kiedy już chcieli rozpocząć wędrówkę do innego miejsca, bardzo złe rzeczy wydarzyły się w wiosce. Dziecko myśliwego poszło do lasu i zaginęło. To dlatego myśliwy poszedł do lasu, by szukać swojego dziecka. Wszyscy w wiosce zaczęli szukać dziecka, ale nikt go nie widział.

W tym czasie lew z żabą szli przez las, kiedy nagle ujrzeli chłopca złapanego w pułapkę. Pomogli chłopcu i kiedy już chcieli odejść mieszkańcy wioski dotarli na miejsce. Myśliwy chciał zabić lwa, gdyż pomyślał że lew chce skrzywdzić jego dziecko. Jednakże żaba na to nie pozwoliła. Żaba wyszła przed tłum ludzi i krzyknęła, by przestali! Widziała, co się dzieje i wiedziała, że lew wcale nie chciał skrzywdzić chłopca, lecz mu pomóc. Żaba opowiedziała ludziom całą historię, także chłopiec do niej dołączył i opowiedział, co się wydarzyło. Ten mały chłopiec powiedział im także, że zwierzęta wcale nie są złe i nie chcą zabijać ludzi. Po tym wszystkim, co zaszło, ludzie i zwierzęta zostali przyjaciółmi. Pomagają sobie i żyją razem zgodnie w wiosce.

Tekst 29.1.

„[...] Dawno temu, kiedy zwierzęta jeszcze bawiły się razem i rozmawiały ze sobą... Pewnego dnia, kiedy żółw bawił się z zającem, żółw zaproponował, żeby zorganizować wyścigi za piedziądzę. Wyścigi? Kiedy żółw skończył mówić, to zając nie mógł pojąć, czy żółw mówi prawdę, czy tylko sobie żartuje? Zatem zając zapytał żółwia, czy ten naprawdę zaproponował właśnie wyścigi. Wtedy żółw zaczął opowiadać mu, co zrobią w dzień wyścigu. Także powiedział, że chciałby, by wszystkie zwierzęta były obecne tego dnia”.

KLUCZ: ODPOWIEDZI DO ZADAŃ

Lekcja 1

1. a) - Gud monin!
- Gud monin!
- How yu **dey** todey?
- I dey **kamkpe** E yu **how** far?
-I **dey**, yu **try**
- Wey yu de **waka** now?
- I de **waka fo** skul, e yu **wey** yu de **waka** now?
- I **de** go maket
- Ok, till **anoda** taim!
- **See** yu **latow**!
- b) - Hi David!
- **Hi** Jon
- How yu **bodi** dey?
- Bodi **dey** In(side) **cloth**. E yu how **far**?
- I dey **gud**
- Who im be?
- Im be ma **padi**
- Wetin dem de kol im?
- Im name **na** Samson
- Samson, I **hail** yu!
- David I **hail** yu **bak**!

Lekcja 2

Ma (z. dzierzawczy) name na Jon. **I (z. osobowy)** be student. **I (z. osobowy)** kom from Nigeria. **I (z. osobowy)** be tatin years. Evride **I (z. osobowy)** waka skul. Fo **ma (z. dzierzawczy)** road I show **ma (z. dzierzawczy)** padi. **Im** name na David. **I (z. osobowy)** laik waka skul wit **im**. **I (z. osobowy)** live wit **ma (z. dzierzawczy)** famili, inside **ma (z. dzierzawczy)** haws **I (z. osobowy)** live wit **ma (z. dzierzawczy)** moda, **ma (z. dzierzawczy)** fada, **ma (z. dzierzawczy)** tri

broda e wan sista. **We (z. osobowy)** lov ich oda. **We (z. osobowy)** get haws. **We (z. dzierzawczy)** haws na big e nais. **Im (z. dzierzawczy)** wal dem be grin e **im (z. dzierzawczy)** zink be red. **I (z. osobowy)** get **ma oon (z. dzierzawczy)** rum inside **we (z. dzierzawczy)** haws, **ma (z. dzierzawczy)** broda ste togeda wit **ma (z. dzierzawczy)** oda tu broda. E **yu (z. osobowy)** ? Na wetin be **yo (z. dzierzawczy)** laif?

Lekcja 3

1.

- a) I get buk
- b) Di buk dey onda sontin
- c) Sontin dey abov buk
- d) Im dey near
- e) Una no get buk
- f) Sontin no dey front buk
- g) Sontin dey inside buk

Lekcja 4

1. a) buk, b) pensul, c) biro, d) bench, e) CD plet, f) windo e do, g) tebul e cha, h) boi e gel, i) baik e moto, j) gel

Lekcja 5

1.

- a) Im get moto
- b) I get haws
- c) Dem get blom-blom
- d) We get moni
- e) Una no get moto
- f) Dis gel get buk e dat boi get pensul dem

2.

- a) To jest dziewczynka a tamto chłopiec
- b) To jest krzesło, czyż nie?

- c) To są książki
- d) Tamto jest butelka
- e) Tamten chłopiec i ta dziewczynka mają rowery

3.

- a) No. Dis na no buk, dis na pensul
- b) Yes, dis be boi
- c) Yes, dat be gel
- d) Dat na no baik, dat na moto.
- e) Dat na no tebul, dat na bench

4.

- a) Dis na **no** buk e dat na **no** pensul
- b) Dat na **no** baik
- c) Dis na **no** moto
- d) Dis skul **no** get window dem
- e) Dis **no** be gel e dat **no** be boi
- f) Dat na **no** bench e dis na **no** cha
- g) Dat boi **no** get CD plet

Lekcja 6

1.

- a) Jestem uczniem/studentem
- b) Jesteś pielęgniarką
- c) Jesteście żołnierzami
- d) Jesteśmy kierowcami
- e) Tamto jest tata
- f) To jest pielęgniarka
- g) Tamto jest nauczyciel
- h) To są pielęgniarka I lekarz
- i) To są fryzjer I nauczyciel
- j) Tamto są nauczyciel I prezydent

Lekcja 7

1.

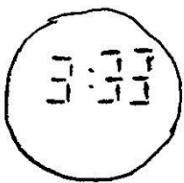
- a) Fiftin e sis na twenti wan
- b) Faif e nain na fotin
- c) Wan e wan na tu
- d) Ten e tatin na twenti tri
- e) Twenti e fifti na sevunti
- f) Sevunti e hondred na hondred sevunti
- g) Tri e tatin na sistin
- h) Fotin e fotin na twenti et
- i) Twenti e twenti na foti
- j) Faif e twenti faif na tati

2.

- a) 44
- b) 9
- c) 65
- d) 21
- e) 30
- f) 55
- g) 90
- h) 105
- i) 500

Lekcja 8

1.

E be tri tati tri

E be fo fifti fo

E be nain fifti et

2.

- a) July fes, naintin sevunti et
- b) Epril fo, etin foti fo
- c) Janwari tri, naintin sevuntin
- d) August fiftin, etin fiftin
- e) Febwari fes, naintin tati tri
- f) Me sevun, naintin tati fo
- g) Satumba nain, naintin naiti nain
- h) Novemba twenti tri, sistin twev
- i) Mach tatin, fiftin tati tri
- j) June fes, tu tazan tri
- k) Oktoba sekun, fiftin fiftin
- l) Dezemba twenti fo, tatin twenti wan

3.

- a) Dis haws dem get tati windo
- b) Dis na ten bench
- c) Dat na tri moto
- d) Dis haws get fo windo e tu do
- e) Dis tu gel get ten biro
- f) I get tri buk e im get fo
- g) Im get tu pensul, im get tu biro
- h) Una get sevun buk

- i) Dem get tu cha
- j) Dat tu boi get fo baik

Lekcja 10

- 1.
 - a) Dis na Ania bingo
 - b) Dat buk na mi oon
 - c) Dis na im biro dem
 - d) Dis tri baik na we oon
 - e) Im get dis baik e I get dat baik.
 - f) Dat moto na Piotr moto, dis na mai moto
 - g) Dis tri windo na mi oon
 - h) Dis na skul do
 - i) Dat buk dem na una oon
 - j) Dis buk na dem oon

Lekcja 11

- 1.
 - a) Dis moto be kwik
 - b) Dat moto na slow
 - c) Im be correct
 - d) Im get nais baik dem
 - e) Dat haws dem be big e niu
 - f) Im be smart
 - g) Dat baik be smol smol
 - h) Dis gel get difren kala kala tins
 - i) We waka kwik
 - j) Una hop slow

Lekcja 12

1.

Mai name na Samson, I be Jon padi. I get tu fren. Dem name na Kate e Miriam. Mai fren dem be **tol** e **bambam**. Kate **tol** pas Miriam bot Mirriam **lekpa** pas Kate. Bot gel dem kom from Nigeria. We waka skul togeda, we road fo skul no be **shot** tin o. We waka waka waka fo long taim bifo we rich skul but bicos we ste togeda we no sight am. We skul be **big**, im get **yelo** wal dem e **red** zink. Ol skul do e windo be **blu**. Im get **smol** ground o. Di ground be **grin** e inside im dey meni tri. We laik ple inside am. We laik ple togeda e wit oda pikin fo skul. Di gem, wey swit mi pas na boju-boju. Dis na gem, wey yu fit ple wit meni padi. Wan padi dey cawnt oda padi dem dey haid. Afta som taim, wen di padi finisz cawnt im go luk fo im padi dem. Wen we riton haws, we laik waka thru pak, we laik sidon inside pak e yan. Bifo we rich haws we waka fo maket. We maket be **big**. We sabi am wel wel. Pipu sel inside am **difren difren** tins. Ol tins na **kala kala** e nais. We laik pour eye tins, wey dey inside maket. Dem sel chop, clot dem, buk dem, tins fo skul e fo haws. Man fit bai dere meni **kala kala** e **difren difren** tins. We laik visit am bicos we show inside am oda fren, wey waka oda **difren** skul dem. We fit waka haws togeda. We fit aks how dem bodi dey e wetin dem don du fo skul.

2.

- a) Di boi name na **Samson**
- b) Im be **Jon** padi
- c) Im skul be **big**
- d) Im skul get **ground** wit meni **tri**
- e) Im laik **ple** togeda wit **oda pikin**
- f) Im laik go **maket.**, wey be **big**
- g) Inside **maket** dey **difren difren** tins

Lekcja 13

1.

a) *Di fes boi **tol** pas boin nomba fo, bot di boi nomba for **fat** pas fes boi* –

Pierwszy chłopiec jest wyższy od czwartego chłopca, ale czwarty chłopiec jest grubszy od pierwszego chłopca

b) *Di sekon boi **lekpa** pas ol oda boi dem* – Drugi chłopiec jest najszczuplejszy

c) *Di boi nomba tri **fat** pas sekon boi bot no **fat** pas boi nomba fo* – Chłopiec trzeci jest grubszy od drugiego chłopca, ale nie jest grubszy od czwartego chłopca.

d) *Di fes e sekon boi **lekpa** pas boi nomba tri e boi nomba fo* – Pierwszy i drugi chłopiec jest szczuplejszy niż chłopiec trzeci i czwarty.

e) *Di boi nomba tri be **tol** rich* – Trzeci chłopiec jest wystarczająco wysoki.

f) *Di boi nomba tri no tol rich boi **nomba fo*** – Trzeci chłopiec nie jest tak wysoki jak chłopiec czwarty.

g) *Di boi nomba wan to smol rich boi **nomba fo*** – Pierwszy chłopiec nie jest tak niski jak chłopiec czwarty.

h) *Di boi nomba tri no tol rich sekon boi* – Trzeci chłopiec nie jest tak wysoki jak chłopiec drugi.

Ćwiczenia Powtórzeniowe 1-13

1.

a) Dis haws big pas dat haws

b) Dat gel tol pas dis gel

c) Di tri hi atol pas di tri, wey dey dere

d) Dis rum smol pas ol

e) Kichen big pas parlour

f) Mai rum big pas yo rum

g) Dis moto be red e dat moto be blu

h) Dis buk niu pas dat buk

i) Dis foto be kala kala e dat foto be blak n wait

j) Dis Daik dem hia be niu, dat baik dem be old

2.

- a) Im haws be big
- b) Miriam haws be blu
- c) Ma padi moto be wait
- d) Dis haws be nais
- e) Dat baik be niu
- f) Dis fo haws be blu, dat tu haws be yelo
- g) Ma padi buk dem be niu, mai buk dem be old
- h) Dat tu gel dem be tol, dis tu boi dem be shot
- i) Mama mojeMa padi moda hold yelo biro
- j) Ma padi padi get niu, red baik

3.

- a) Te książki są nieuporządkowane
- b) Piękna dziewczyna ma nowy rower
- c) Pies pięknej dziewczyny jest mały
- d) Ona chodzi z lekkością
- e) On jest brzydki
- f) Dom mojego przyjaciela jest duży i czysty
- g) Ten wysoki chłopiec ma niskiego kolegę
- h) Znamy go bardzo dobrze

4.

- a) Dis **wowo** gel de **no** waka jaje – Ta brzydka dziewczyna nie chodzi z lekkością
- b) Dis na ma fada **old** fon – To jest stary telefon mojego taty
- c) Yo rum be **samsam** – Twój pokój jest piękny

5.

- a) Im giv mi **im**
- b) Na **im** bingo bait mi
- c) We de waka fo **dem** haws
- d) Mai moda no laik **im** bingo
- e) We no laik ple **im**
- f) Fo skul we show **dem**

- g) Inside maket **dem** de sel meni tins
- h) I sight **una** yesterde

Lekcja 14

1.

- a) Czas przeszły dokonany
- b) Czas przyszły
- c) Czas przeszły prosty
- d) Czas przyszły
- e) Czas przeszły ciągły
- f) „Wetin enh? Wetin? You tink say myself I no **go** die some day? When person die, 'e **done** die and dat one **done** finish. I beg, if you see moto accident make you tell me. We sabbee good business... sell spare part and second-hand clothes. Wetin? You tink say I get dat kind sentimentation? Me wey I **done** see dead body to tey I no fit chop meat unless den cook am to nonsense? **Go** siddon my friend. Business na business. If you see accident make you tell me I **go** run go there before those useless men steal all the spare part finish.”

Lekcja 15

1.

- a) I no laik im
- b) Yu sabi im?
- c) Hu get dis buk?
- d) I no laik dis buk
- e) Dis boi dem laik tap lather
- f) Jon fait karat
- g) Una laik travul
- h) We no laik sufa

2.

- a) Codziennie o 8 idę do szkoły
- b) Lubicie tańczyć

- c) Nie lubię się martwić
- d) Nie lubimy chodzić do szkoły
- e) Oni lubią kupować rzeczy
- f) Nie lubię, kiedy ludzie plotkują
- g) Dziennikarze piszą różne artykuły
- h) On nosi kolorowe ubrania

4. Tode afta monin fud mai moda **aks** mi if I fit **bai** som chop afta skul. Di tins wey I go **bai** na buredi, milk, eg dem e butta. Buredi I **fit bai** inside bakery o inside wan kiosk fo maket. Also milk butta e eg I **fit bai** inside maket sotey I no go **waka** bakery, I go **waka** for maket. Dis road kwik pas ol. Na go **du** am kwik sotey I **fit rid** mai niu buk inside haws afta skul. Inside ivnin I go **show** mai padi e we go **tap leather** togeda na reason why I **wan du** ol tins kwik.

Lekcja 16

1.

- a) *Mek yu waka till kona, mek yu cross rod, mek yu waka thru pak till anoda big rod, mek yu pas buka. Hia yu dey*
- b) *Mek yu go rait wen yu rich kona, mek yu waka som taim till skul, mek yu go left, afta mek yu go left til yu rich choch*
- c) *Mek yu go rait, yu dey front barbin salon, den mek yu go til kona til yu dey front skul, mek yu go pak den mek yu waka thru pak til anoda rod wen yu rich rod cross am buka dey oda said rod*

Lekcja 18

- a) Napoje: *mineral, pami, paraga, shekpa, gulder, coke, kai-kai, sayo, pure wata, coffee, tea, jus*
- Owoce: *plantain, apul, asala, gworo, orenj, pawpaw, stroberi, sheri*
- Warzywa: *isu, ewa, banga, onion, bins, tomato, potato, maze, carrot, paprika*
- Przekąski: *smol chop, sweet, chingum, bisko, kulikuli, guguru, puffpuff, desert, cake, chocolate, Alaska*
- Mięso: *mit, chicken, fawul, ham, fish*
- Nabiał: *milk, eg, butta, cheese*

Potrawy: *indomie, sup, mede mede, poundi*

Naczynia: *fork, spun, naif, plet, pot, kap, glas*

Lekcja 19

1.

- a) I dey waka haws
- b) I no fit be late, I dey du kwik
- c) I wan dis buk, no dat buk
- d) Tumoro I supos ste fo Jos, I no fit du kwanagida tude
- e) Ma moda wan I go bai tu kilo tomato e buredi fo ma rod fo skul
- f) Afta skul I wan waka fo big maket inside Lagos
- g) ChciI wan get dis red moto, e yu wich moto yu laik?
- h) I supos len, bot I wan rid dat buk
- i) Dis gel wan komot fo hia
- j) Dat boi supos krai finish

Lekcja 20

1.

- a) I de chop
- b) We dey inside skul now
- c) We de go danfo now
- d) Mai moda de draiv moto now
- e) We de ple inside pak near skul now
- f) Dat gel e dis boi de rid buk now

2.

- a) We **no** de waka now
- b) I **no** de len now
- c) Una **no** de rid naj's buk
- d) Dat gel **no** de waka thru pak
- e) Dis boi **no** de du kwik bicos im **no** hori
- f) Im moda **no** de wori now
- g) Di pikin **no** dey krai
- h) Di pikin dem **no** de ple

Lekcja 21

1.

- a) ***I giv im mai buk*** `dałem mu moją książkę'
Na im I giv mai buk `to jemu dałem moją książkę'
Na mai buk I giv im `to moją książkę mu dałem'
- b) ***Baik be grin*** `rower jest zielony'
Na grin be baik `to zielony jest rower'
Na baik be grin `to rower jest zielony'
- c) ***We go fo skul*** `chodzimy do szkoły'
Na we go fo skul `to my chodzimy do szkoły'
Na skul we go `to do szkoły chodzimy'
- d) ***Evrīde I show mai fren Miriam*** `codziennie spotykam moją koleżankę Miriam'
I show evrīde wit mai fren Miriam `spotykam codziennie moją koleżankę Miriam'
Na mai fren Miriam I show evrīde `to moją koleżankę Miriam spotykam codziennie'
Na evrīde I show mai fren Miriam `codziennie spotykam moją koleżankę Miriam'

2.

- a) To on wziął ten rower
- b) To wy zabiliście tą rybę
- c) Miriam jest moją koleżanką
- d) To Miriam spotykam codziennie
- e) Na rnek właśnie idziemy
- f) Do domu chodzimy po szkole

Lekcja 23

3.

- a) Tude monin I no chop monin fud
- b) Yesterde I rid buk
- c) Im gimmi dis buk

- d) Moda aks mi abot dat
- e) Yesterde im get red baik
- f) Ma padi dem ple yesterde

4.

- a) I bin chop 'jadłem'
- b) I dey haws 'byłem w domu'
- c) I get baik 'miałem rower'
- d) I no laik im 'nie lubiłem go'
- e) E be gud 'nie było dobrze'
- f) I sabi dans 'umiałem tańczyć'
- g) I no sabi rait puem dem 'nie umiałem pisać wierszy'

Lekcja 24

1.

- a) Yu de sight dis carton? I don kari im hia
- b) Yo baik no dey hia, Jon don tek im
- c) Yu bin kari dis carton wit buk tude monin?
- d) Sombodi don chop mai chop/fud tude
- e) Mek yu luk hia be Kate don trowe doti-doti

2.

- a) I **don** chop fud
- b) I **don** kari am
- c) I **don** waka
- d) We **don** waka fo maket
- e) I laik ple wit mai padi
- f) I no laik chop monin fud
- g) Dis boi be gud
- h) Dat gel **don** draiv fo Lagos

Ćwiczenia powtórzeniowe 14-24

1.

- a) I **de** chop
- b) Boi e gel bin waka for skul finish

- c) Di nos bin go fo maket
- d) Bum bin tey inside cona
- e) Majishan de/ bin delete
- f) Papa bin travul fo Jos
- g) Di pikin de/bin sidon
- h) Onkul de/bin klin dis yamayama rum
- i) Una de/bin tok korokoro
- j) Tori pipul bin rait tori tori

2.

Chook mout tel difren eye ontop som mata

Make eye open e clos eye kwik kwik

Smell mout ten no nais tins

Chop mout wen pipu join mout togeda

Chuk eye luk kwik

Pour eye lok so tey

Troway face no kari am fo hed

Chop belleful chop no smol

Joinbodi wen pipu de fait

Get belle chop cockroach

Get bodi afta chop burger

Get mout pesin wey tel meni tins

3. Znajdź pary antonimów

Blak-Wait, Gud-Bad, Bambam-Wowo, Smol-Big, Fat-Lekpa, Dak-Lait, Niu-Old,
Kwik-Slow

4.

- a) Na wetin be dis?
- b) Na wetin be im name?
- c) Im padi be smol?
- d) Who una be?
- e) Wetin dem get fo tebul?
- f) How meni rum dey inside haws?
- g) Na wetin be dis?

5. Who im be?

- a) Ticha
- b) Danfo draiva
- c) Majishan
- d) Student
- e) Dokta
- f) Nos
- g) Seler

Lekcja 25

1.

- a) I **bin** chop
- b) Boi e gel **bin** waka fo skul
- c) Di nos **bin** go fo maket
- d) Brum **bin ste** inside kona
- e) We **bin** chop inside buka
- f) Majishan **bin** delete

2.

- a) I **bin** waka fo skul wen I **sight/si** im
- b) Inside maket I **bin** bai tins
- c) I **bin** raid dis red baik, na taim I smol

Lekcja 26

1.

Wan de di ol anima oga enta inside bush. Im na lion. As im dey waka for rod im jam anoda anima wey smol e grin. Dem start waka togeda, di smol anima na frog. Dem waka so tey dem rich wan fillage. For dis fillage pipul dey flesh laif wit no wahala, no anima dey liv inside bicos der ovie no be gud pesin, wey no laik anima (pipul wey dey dis fillage no get anima). As lion e frog enta di fillage, pipul begin fear so tey nobodi wan follo di anima tok. Di frog no dey happi. Dem bin wan meet/jam niu fren dem bot pipu no wan. Dem (lion e frog) gree ste fo di fillage fo smol taim and if dem ste smol fo di fillage, dem go go luk fo anoda fillage wey dem fit liv. Them enta

inside bush wey near di fillage build haws dere, Wan de di ogbonge honta enta inside bush, di lion begin fear say di honta wan kill am. Na dere las de fo ste di fillage. As dem wan waka go anoda ples bad bad tins don happun fo dis fillage. Di honta pikin enta inside bush e disappear. Na so di honta enta inside bush begin luk fo im pikin. Evribodi fo di fillage begin luk fo di pikin bot nobodi see di pikin. Fo dis taim lion e frog dem waka inside the bush, na so tey see di smol boi wey trap catch am. Dem hep di boi bot as dey begin lef na so di villagers rich di ples. Di ogbonge honta wan kill di lion as im tink say di lion wan wound im pikin. Na di frog no mek e happen. Di frog enta pipu front shout say mek dem stop am! Im see wetin happen e im sabi say di lion no wan wound di boi bot help am. Di frog tel pipu di ol tori, do boi follo join tok wetin happen. Di smol boi tel dem say di anima no be bad e no dey kil pipu.

Afta wetin happen fo dat de day, pipu e anima be frend dem. Dem hep ich oda e liv wit no wahala fo di fillage.

.

3. a)-3); b)-7); c)-9); d)-2); e)-4); f)-5); g)-6); h)-10); i)-1); j)-8)

Lekcja 27

1.

- a) *I **go** go skul`będę chodzic do szkoły`*
- b) *Una **go** chop monin fud`zjecie śniadanie`*
- c) *We **go** du kwanagida inside fren haws`przenocujemy u kolegi`*
- d) *We **go** travul Italo`pojedziemy do Włoch`*
- e) *Im **go** bai moto wey kom from Chincoland`on kupi samochód
(pochodzący) z Chin`*
- f) *Dem **go** chop fud`oni będą jeść`*

Lekcja 28

1.

	Czas przeszły prosty	Czas przeszły ciągły	Czas przeszły dokonany	Czas teraźniejszy prosty	Czas teraźniejszy progresywny	Czas przyszły
Wskaźnik	-	Bin	Don	-	de	go
przeczenie	no -	no bin	no don	no -	no de	no go
przykład	<i>-I kari am yesterday -Yu chop dat fud</i>	<i>-I bin kari am yesterday -Yu bin chop dat fud</i>	<i>-I don kari am e now im dey hia -Yu bin chop dat fud e nowy u no hungri</i>	<i>-evride I kari am -Yu chop okoho sup evride</i>	<i>-I de kari am now -Yu de chop now</i>	<i>-I go kari am tumoro -Wetin yu go chop fo monin fud?</i>

2.

- Evride I waka fo skul
- I **de** chop now
- Una **don** Kam, dem dey hia
- We **don** bai som chop, now we fit kuk am
- Yu **go** travul Chincoland nes week?
- I no **go** Chop am, I no be hungri
- Im no fit dens wit yu, im **don** brok im leg yestede
- We no **go** rid am bicos we no laik dis kain buk
- Yu no **go** laik am, e be tu swit

3.

- I **de** chop
- We **bin** waka fo pak
- Mai moda **de** kuk
- Boi e gel **bin** pe
- Una **de** jomp
- Di pikin **de** rid
- Mai fada **bin** draiv
- Dem **de** rait puem

4.

- Evride I **go** waka fo skul
- I go chop now

- c) Una go kam
- d) We go bai som chop, ten we fit kuk am
- e) Yu go travul Chincoland nes week?
- f) I no go Chop am, I no be hungri
- g) Im no go fit dens wit yu, im don brok im leg yestede
- h) We no go rid am bicos we no laik dis kain buk
- i) Yu no go laik am, e be tu swit

5.

- a) I **no** chop
- b) We **no** don waka fo pak
- c) Mai moda **no** kuk
- d) Boi e gel **no** don pe
- e) Una **no** jomp
- f) Di pikin **no** rid
- g) Mai fada **no** don draiv
- h) Dem **no** rait puem

6.

- a) Chodziliśmy po parku
- b) Wy uczycie się w szkole teraz
- c) Moja mama i tata jedzą zupę z okry
- d) Mój kolega robi ciastka z owocami
- e) Pies pije wodę
- f) Lubimy jeść jams
- g) Gotowanie nie jest trudne
- h) Mój kolega potrafi pisać dobre wiersze
- i) Ty lubisz czytać tego typu książki

Lekcja 29

1. „For long time wen animal dem still dey play and tak wit ach other, one day wen tortis and hare dey play naim tortis **come say make** dem bet wit money say mek dem run. Mak dem run? As tortis **talk am finish** naim hare sef no sure say di tin wey im hear say maybe na true or na joke tortis dey make?

Naim di Hare **come ask** tortis say if na realy run run im talk n aim e dey hear from am.

Tortis **come begin** dey tell am watin dem go do for di run run day. Naim tortis **come say** im want mek evri animal dem dey for di day say im callenge am for where di all animal dem dey.”

Lekcja 30

1.

B	O	M	B	O	I	I	Z	P	M
O	T	O	N	N	J	Y	A	A	K
A	T	I	N	E	J	A	K	P	R
M	N	L	B	K	I	W	L	A	A
M	L	A	A	S	U	O	S	I	B
A	B	S	U	M	S	L	A	J	R
M	N	O	N	I	K	I	P	K	O
A	A	S	T	A	D	B	K	L	D
P	R	S	I	T	S	I	S	T	A
O	N	K	U	L	B	M	O	D	A

2.

G	R	I	N	A	S	U	B	K	B
U	L	B	B	U	M	I	A	K	L
D	L	O	N	M	E	I	M	U	A
A	C	I	M	N	S	I	B	G	K
T	S	T	R	S	M	L	A	I	E
R	W	U	R	R	E	A	M	N	N
O	O	U	F	A	I	N	N	S	W
N	W	W	D	L	O	G	F	N	A
G	O	W	B	I	G	A	A	I	I
A	C	O	R	E	N	J	T	U	T

3.

- a) *We fada **de** kuk gud sup now* `nasz tata właśnie gotuje dobrą zupę’
- b) *Yu **go** bai niuspepa tumoro* `jutro kupisz gazetę’
- c) *Yesterde I **bin** rid dis kain buk* `wczoraj czytałem tego typu książkę’
- d) *I no laik dat kain buk* `nie lubie tego rodzaju książek’
- e) *Dis boi **de** waka fo pak bicos im laik jingalova* `ten chłopiec idzie do parku bo lubi huśtawki’
- f) *Di pikin **de** ple boju-boju wit oda pikin dem now* `Dziecko bawi się w chowanego z innymi dziećmi’

5.

			w	e	e	k	
d	U	v	e	t			
M	O	n	d	e			
			o	n	k	u	L
C	H	i	n	c	o		
		b	r	o	d	a	
	B	o	i				
k	l	t	c	h	e	n	
		c	h	a			
			e	w	a		
			n	o	s		
			d	a	y		

6.

- a) Samson
- b) Pensul
- c) Boju-boju

7.

- a) boi dey bak
- b) boi dey bak fo left
- c) boi dey bak fo rait
- d) boi dey onda
- e) boi dey inside
- f) boi dey front

SŁOWNIK NPE-POLSKI

A

abov `powyżej, nad'
aff=cafeteria `kawiarnia na kampusie'
afta `potem'
ai `oko' (też **eye**)
aks `pytać'
alaska `lody'
anoda `inny'
ansa `odpowiadać'
anti `ciocia'
apkroko=gist `plotkować'
apul `jabłko'
asala `orzech włoski'

B

bad `zły'
bad belle `złośliwość'
baff `kąpać się, brać prysznic'
baffup `ubierać się'
bai `kupować'
baik `rower'
bakery `piekarnia'
bakyard `ogródek'
balkony `balkon, taras'
bambam `piękny', `ładny'
banga `owoc palmy'
bank `bank'
barb `strzyc, obcinać włosy'
barbing salon `fryzjer'
bash sombodi `uderzyć kogoś'

bat `nietoperz'
batcher `drewniany dom'
baz `palić'
bear bear `wąsy'
bed `łóżko'
bedrum `sypialnia'
bedsheet `prześcieradło'
belief `wierzyć'
belle `brzuch'
bench `ławka'
bifo `przed, zanim'
bifo-bifo `dawno temu'
big `duży'
bingo `pies'
bins `fasola'
bird `ptak'
biro `długopis'
bisko `ciastko'
bita `gorzki'
blak `czarny'
blanke `koc'
blem `obwinić (kogoś o coś)'
blom-blom `balon'
blu `niebieski'
boi `chłopiec'
boju-boju `gra w chowanego'
bom-boy `niemowlak'
bonz `świeży'
botul `butelka'

bow `zdziwiony'
braun `brązowy'
brid `oddychać'
broda `brat'
broda-broda `nepotyzm'
brum `miotła'
buk `książka, zeszyt'
buka=bukateria `kantyna'
buredi `chleb'
bustop `przystanek autobusowy'
butta `masło'
buyer `kupiec'
byahbyah `broda'
C
cak `nosić'
cake `ciasto' [keik]
carpet `dywan' [karpet]
carton `pudełko kartonowe' [karton]
cary belle=chop crocroach `zajść w ciążę'
cat `kot' [kat]
cd plet `płyta cd'
cha `krzesło'
cheek `policzek'
cheese `ser'
chiken `kura, kogut'
chiken `kurczak'
chillax `relaksować się, odpoczywać''
chingum `guma do żucia'
chipay `tani'
chipeleke `tani, tania rzecz'
choch `kościół'

chocolate `czekolada'
chook maut `wyrażać zdanie'
chop `jedzenie, jeść'
chop belleful `najadać się do syta'
chop maut `pocałunek'
chop momin fud `jeść śniadanie'
chop-remain `resztki jedzenia'
chuk ai `spoglądać'
clos `zamykać' [klos]
coachi `trener' [koutʃi]
coffee `kawa' [kofi]
coke `coca cola' [kouk]
cold `zimny' [kold]
com from `pochodzić' [kom from]
compound `plot' [kompaund]
computer `komputer' [komputer]
correct `grzeczny' [korekt]
crash=kuruley=slip `spać'
craze `szalony' [kraze]
crench `więzienie' [krentʃ]
cubes `cukier w kostkach' [kjubs]
curtin `zasłona'
cut and sew `krawiec'
D
dada `dredy'
dak `ciemny, ciemno'
danfo draiva `kierowca autobusu'
dans `tańczyć'
dat `tamto'
de afta tumoro `pojutrze'
de bifo yesterde `przedwczoraj'
de=dere `tam'

delete=kaput=yamutu 'umierać'

desert 'deser'

die for 'być zakochanym (w kimś)'

difren ai 'własne zdanie/pogląd'

diopka 'starszy mądry człowiek'

dis 'to'

disappear 'znikać'

do 'drzwi'

do quick 'spieszyć się'

do=du 'robić'

dogo=tol 'wysoki'

dokta 'lekarz'

dolfin 'delfin'

dota 'córka'

doti 'brudny'

doti-doti 'śmieci'

doz bin 'kosz'

draiv 'prowadzić samochód'

draiva 'kierowca'

dress 'sprzątać pokój'

du kwanagida 'zostać na noc'

duvet 'kołdra'

E

e 'i, oraz'

early momo 'wczesnie rano'

eg 'jajko'

elefant 'słoń'

enamel 'wiadro'

enta 'wchodzić'

evri mont 'co miesiąc'

evribodi 'wszyscy'

ewa 'groch'

ewu 'koza'

F

fabu 'bajka'

fada 'ksiądz'

fada 'tata'

fain 'dobrze'

famili 'rodzina'

fap 'kraść'

fat 'gruby'

fawul 'drób'

faya 'kuchenka, ogień'

fes 'twarz' (też face)

fight karat 'uprawiać sztuki walki'

fillage 'wioska [filidʒ]'

finger 'palec'

fish 'ryba'

fit 'móc'

flawa 'kwiatek'

flesh 'mieć przyjemność z czegoś'

fly 'latać'

fo 'z, do'

fo bak 'z tyłu'

fogiv 'wybaczać'

fon 'telefon'

fork 'widelec'

foto 'zdjęcie'

fren 'przyjaciół'

fridge 'lodówka' [fridʒ]

frog 'żaba'

front 'z przodu'

frut 'owoc'

fud=chop 'jedzenie'

furniture `meble' [fɛrnitʃɛr]

fut `stopa'

G

garri `mąka maniokowa'

garuwa `aluminiowy zbiornik na wodę'

gbadun `uwielbiać'

gbanjo `wyprzedaż'

gel `dziewczynka'

gem `gra'

get belle `zajść w ciążę'

get bodi `nadwaga'

get hed `wrażliwy'

get liver `mieć odwagę'

get maut `gadatliwy'

get meni leg `komplikacje'

getup `wstawać'

giraf `żyrafa'

giv `dawać'

glas `szklanka'

globe `żarówka'

go slow `korek'

gree `zgadzać się'

green=grin `zielony'

gret `znakomity'

ground `podłoga'

gud `dobry'

guguru `popcorn'

gulder `piwo'

gworo `orzechy kola'

H

haf `połowa'

hair `włosy'

ham `szynka'

han `ręka, dłoń'

hare `zając'

harmatan `pora sucha'

hat `serce'

haws `dom'

hear wod `słuchać'

hed `głowa'

hep `pomagać'

hia `tu'

hont `polować'

honta `myśliwy'

hori `spieszyć się'

hospital `szpital'

hot `gorący'

husband `mąż'

I

ia `ucho' (też ear)

iaport `lotnisko'

ibeji `bliźniaki'

indomie `makaron'

inside `w'

isu `jams'

iyawo `żona'

J

ja `biec'

jab `praca'

jaint `lokalny pub, bar'

jangilova `huśtawka'

joinbodi `starcie, zgrupowanie'

jos `tylko'

jus `sok'

K

kach `łapać'
kai-kai `gin domowej roboty'
kakaraka `sztywny, twardy'
kaka `defekować'
kala-kala `kolorowy'
kamkpe = **wel** `dobrze'
kangaroo = **kangaru** `kangur'
kanta `kapsel, zakrętka'
kap `filizanka'
kari `nieść'
kari am fo hed `brać za coś zbyt dużą odpowiedzialność'
karot `marchewka'
kawasaki `wychodzić w pośpiechu'
kichen `kuchnia'
kil `zabijać'
kiosk `stand, stoisko'
kip `zatrzymać, zachować'
klin `czysty'
klok `zegar'
kol `dzwonić, nazywać'
komot `wychodzić'
kona `róg'
kool (kul) tempa `uspokajać się'
koridor `korytarz'
kost `drogi'
kuk `gotować'
kulikuli `przekąska z orzeszków ziemnych'
kwayet `cichy'
kwik `szybki'

L

laff `śmiać się'
lai=fabo `kłamać'
laik `lubić'
lait `światło'
land `przyjeżdżać'
langa `długi'
las `ostatni'
las year `zeszłego rok'
latow `potem, później'
laud `głośny'
lef=liv `wychodzić, odchodzić'
leg `noga'
lekpa `szczupły'
len `uczyć się'
library `biblioteka'
lef `wychodzić'
lift `winda'
lion `lew'
liv `mieszkać'
long leg `z koneksjami'
luk `patrzeć'
M
machis `zapałki'
majishan `szaman'
make=mek `pozwalać, robić'
maket `market, rynek, handel'
malu=lama `krowa'
mama `babcia'
man-pikin `syn'
mata=kes `sprawa'
maus `mysz'

maut `usta'
maze `kukurydza'
mede mede `salatka'
mek ai `mrugnąć, puścić oczko'
mek maut `chełpić się'
mess `zanieczyszczać powietrze'
midow `pomiedzy'
milk `mleko'
mind tel me `intuicja'
mineral `napój bezalkoholowy'
miro `lustro'
mit=nama `mięso'
moda `mama'
moni=bread `pieniądze'
monki `małpa'
mont `miesiąc'
mosque `meczet'
moto `samochód'
N
native doctor `zielarz'
near `blisko, w okolicy, niedaleko'
nek `szyja'
nel `paznokiec'
nes `następny'
nes mont `za miesiąc'
niu `nowy' / `młody'
niuspepa `gazeta'
nos `pielęgniarka'
now=nau `teraz'
noz `nos'
O
oga `szef'

oil `tłuszcz'
old `stary' **onda** `pod'
onion `cebula'
onkul `wujek'
onli `tylko'
ontop `na'
open `otwierać'
orenj `pomarańcza'
orenj `pomarańczowy'
ovie `król'
P
padi `kolega/koleżanka'
pak `pakować'
pak `park'
pami `wino palmowe'
pan `patelnia'
pangolo `puszka'
papa `dziadek'
paprika `papryka'
paraga `alkohol'
parlour `salon' [parlo]
parot `papuga'
pawpaw `papaja'
pe `płacić'
pensul `ołówek'
peper `pieprz'
personal pesin `przyjaciół'
pikin `dziecko'
pil `obierać'
pilo `poduszka'
pipu `ludzie'
plantain `banan'

ples `miejsce'
plet `talerz'
polis `policja'
pompu `pępek'
post ofis `poczta'
pot `garnek'
potato `ziemniak'
poundi `puree z jamsu'
pour ai `przyglądać się'
presido `prezydent'
profesa `professor'
puffpuff `pączek' [pof pof]
pure wata `woda butelkowana'
Q
quench `wyłączać'
R
rabit `królik'
radio `radio'
rait `pisać'
rat `szczur, mysz'
red `czerwony'
reinisi `pora deszczowa'
rich `dotrzeć, dojść, przyjechać'
rid `czytać'
rimemba `pamiętać'
rimuv `usuwać'
rod `droga'
rok `skała'
roll `ruszać się'
rong `źle'
rong `źle'
rop `lina, włókno'

ruf=zink `dach'
rum `pokój'
S
sabi `wiedzieć, znać'
sawa `kwaśny'
sayo `napój alkoholowy'
sel `sprzedawać'
selebet `świętować'
seler `sprzedawca'
shak `pić'
shap `ostrzy'
shari `zapominać'
sharp ai `być uważnym'
sheep `owca'
shekpa `gorący napój'
shelf `półka'
shenj `reszta'
sheri `wiśnia'
shob `sklep'
sholda `ramię'
shot `krótki, niski'
show `spotykać się z kimś'
sidon `siadać'
sight=si `widzieć'
silin `sufit'
sing `śpiewać'
sista `siostra'
siti senta `centrum miasta'
skul `szkoła'
sky `znikać'
slip `spać'
slow `wolny'

smart `mądry'
smol chop `przekąski'
smel maut `używać obraźliwych słów'
smol `mały'
smol minute `kilka minut'
snek `wąż'
soja `żołnierz'
solt `sól'
solty `słony'
sontin `coś'
spun `łyżka'
step `schody'
stomak `żołądek'
street `ulica'
stroberi `truskawka'
student `student, uczeń'
sufa `cierpieć'
sugar `cukier'
sup `zupa'
supamaket `supermarket'
suppose/mek `powinność'
swalo `połykać'
sweet `słodczy'
swit `słodki'
system `hifi system'
T
talk tru `mówić prawdę'
tanda `stać'
tank yu `dziękuję'
tap leather `grać w piłkę'
tawn `miasto'
tea `herbata'

tear race `biec z całych sił'
tebul `stół, biurko'
tek `brać'
tel `opowiadać'
telivishon `telewizor'
tey `zostawać'
thru `poprzez, przez'
ticha `nauczyciel'
tif `złodziej'
tineja `nastolatek'
tink `myśleć'
tit `ząb'
togeda `razem'
toilet `toaleta'
tok `mówić'
tolotolo `indyk'
tomato `pomidor '
ton `skręć'
tong `język'
tori man `dziennikarz'
tori `historia'
tortis `żółw'
travul `podróżować'
tri `drzewo'
tritri `po trzy',
trong hed `uparty'
troway doti-doti `wyrzucać śmieci'
troway fes `ignorować'
tutu `po dwa',
U
university `uniwersytet'
up stair `budynek jednopiętrowy'

V

vejitebul `warzywo`

W

wait `biały`

waka `iść, chodzić`

waka jab `iść do pracy`

waka skul `iść do szkoły`

wake `budzić (kogoś)`

wal `ściana`

wan `chcieć, potrzebować`

wan `chcieć`

wardrobe `szafa` [wordrob]

wash `myć, prac`

watch nait `stróż nocny`

wayo `cwany`

week `tydzień`

weekend/wikend `weekend`

wel = kamkpe `dobrze`

wella `studnia`

wey `gdzie`

wey `który`

who `kto` [hu]

whole man `dorosły` [hol man]

windo `okno`

wod `słowo`

wok `pracować`

wondeful `wspaniały`

wori `martwić się`

wuman-pikin `córka`

wund `zadawać rany, ranić`**wit** `z`

win `wygrywać`

wish `życzyć`

wowo `brzydki`

Y

yelow `żółty`

yeye `głupi`

Z

zebra `zebra`

SŁOWNIK POLSKO-NPE

A

alkohol **'paraga'**

aluminiowy zbiornik na wodę **'garuwa'**

B

babcia **'mama'**

bajka **'fabu'**

balkon, taras **'balkony'**

balon **'blom-blom'**

banan **'plantain'**

bank **'bank'**

biały **'wait'**

biblioteka **'library'**

biec **'ja'**

biec z całych sił **'tear race'**

biurko **'tebul'**

blisko **'near'**

bliźniaki **'ibeji'**

brać **'tek'**

brać za coś zbyt dużą

odpowiedzialność **'kari am fo hed'**

brat **'broda'**

brązowy **'braun'**

broda **'byahbyah'**

brudny **'doti'**

brzuch **'belle'**

brzydki **'wowo'**

córka **'wuman-pikin'**

cukier **'sugar'**

cukier w kostkach **'cubes'** [kjubs]

cwany **'wayo'**

budynek jednopiętrowy **'up stair'**

budzić (kogoś) **'wake'**

butelka **'botul'**

być uważnym **'sharp ai'**

być zakochanym (w kimś) **'die for'**

C

cebula **'onion'**

centrum miasta **'siti senta'**

chcieć **'wan'**

chcieć **'wan'**

chełpić się **'mek maut'**

chleb **'buredi'**

chłopiec **'boi'**

chodzić **'waka'**

ciastko **'bisko'**

ciasto **'cake'** [keik]

cichy **'kwayet'**

ciemno **'dak'**

ciemny **'dak'**

cierpieć **'sufa'**

ciocia **'anti'**

co miesiąc **'evri mont'**

coca cola **'coke'** [kouk]

coś **'sontin'**

córka **'dota'**

czarny **'blak'**

czekolada **'chocolate'**

czzerwony **'red'**

czysty **'klin'**

czytać **`rid'**
dach **`ruf=zink'**
D
dawać **`giv'**
dawno temu **`bifo-bifo'**
defekować **`kaka'**
delfin **`dolphin'**
deser **`desert'**
długi **`langa'**
długopis **`biro'**
do **`fo'**
dobry **`gud'**
dobrze **`fain'**
dobrze **`wel'**
dom **`haws'**
dorosły **`whole man'** [hol man]
głośny **`laud'**
dotrzeć **`rich'**
dredy **`dada'**
drewniany dom **`batcher'**
droga **`rod'**
drogi **`kost'**
drób **`fawul'**
drzewo **`tri'**
drzwi **`do'**
duży **`big'**
dywan **`carpet'** [karpet]
dziadek **`papa'**
dziecko **`pikin'**
dziennikarz **`tori man'**
dziewczynka **`gel'**
dziękować **`tank'**

dzwonić **`kol'**
F
fasola **`bins'**
filiżanka **`kap'**
fryzjer **`barbing salon'**
G
gadatliwy **`get maut'**
garnek **`pot'**
gazeta **`niuspepa'**
gdzie **`wey, we'**
gin domowej roboty **`kai-kai'**
głowa **`hed'**
głupi **`yeye'**
gorący **`hot'**
gorący napój **`shekpa'**
gorzki **`bita'**
gotować **`kuk'**
gra **`gem'**
grać w piłkę **`tap leather'**
groch **`ewa'**
gruby **`fat'**
grzeczny **`correct'** [korekt]
guma do żucia **`chingum'**
H
handel **`maket'**
herbata **`tea'**
hifi system **`system'**
huśtawka **`jangilova'**
I
i **`e'**
ignorować **`troway fes'**
indyk **`tolotolo'**

inny **`anoda'**
 intuicja **`mind tel me'**
 iść **`waka'**
 iść do pracy **`waka jab'**
 iść do szkoły **`waka skul'**
 J
 jabłko **`apul'**
 jajko **`eg'**
 jams **`isu'**
 jedzenie **`chop', 'fud'**
 jedzenie **`fud=chop'**
 jeść **`chop'**
 jeść śniadanie **`chop momin fud'**
 język **`tong'**
 K
 kangur **`kangaroo =kangaru'**
 kantyna **`buka=bukateria'**
 kapsel **`kanta'**
 kawa **`coffee** [kofi]
 kawiarnia **`aff=cafeteria'**
 kąpać się, brać prysznic **`baff'**
 kierowca **`draiva'**
 kierowca autobusu **`danfo draiva'**
 kilka minut **`smol minute'**
 kłamać **`lai=fabo'**
 koc **`blanke'**
 kogut **`chiken'**
 kolega/koleżanka **`padi'**
 kolorowy **`kala-kala'**
 kołdra **`duvet'**
 komplikacje **`get meni leg'**
 komputer **`computer'** [komputer]

korek **`go slow'**
 korytarz **`koridor'**
 kosz **`doz bin'**
 kościół **`choch'**
 kot **`cat'** [kat]
 krowa **`malu=lama'**
 koza **`ewu'**
 kraść **`fap'**
 krawiec **`cut and sew'**
 król **`ovie'**
 królik **`rabit'**
 krótki **`shot'**
 krzesło **`cha'**
 ksiądz **`fada'**
 książka **`buk'**
 kto **`who'** [hu]
 który **`wey'**
 kuchenka **`faya'**
 kuchnia **`kichen'**
 kukurydza **`maze'**
 kupiec **`buyer'**
 kupować **`bai'**
 kura **`chiken'**
 kurczak **`chiken'**
 kwaśny **`sawa'**
 kwiatek **`flawa'**
 L
 latać **`fly'**
 lekarz **`dokta'**
 lew **`lion'**
 lina **`rop'**
 lodówka **`fridge'** [fridʒ]

lody **`alaska'**
 lokalny pub, bar **`jaint'**
 lotnisko **`iaport'**
 lubić **`laik'**
 ludzie **`pipu'**
 lustro **`miro'**
 Ł
 łapać **`kach'**
 ławka **`bench'**
 łóżko **`bed'**
 łyżka **`spun'**
 M
 makaron **`indomie'**
 małpa **`monki'**
 mały **`smol'**
 mama **`moda'**
 mango **`pawpaw'**
 marchewka **`karot'**
 martwić się **`wori'**
 masło **`butta'**
 mądry **`smart'**
 mąka maniokowa **`garri'**
 mąż **`husband'**
 meble **`furniture'** [fernitiʃer]
 meczet **`mosque'**
 miasto **`tawn'**
 mieć odwagę **`get liver'**
 mieć przyjemność z czegoś **`flesh'**
 miejsce **`ples'**
 miesiąc **`mont'**
 mieszkać **`liv'**
 mięso **`mit=nama'**

miotła **`brum'**
 mleko **`milk'**
 młody **`niu'**
 móc **`fit'**
 mówić **`tok'**
 mówić prawdę **`talk tru'**
 mrugnąć **`mek ai'**
 myć **`wash'**
 mysz **`maus'**
 myśleć **`tink'**
 myśliwy **`honta' ʷ**
 N
 na **`ontop'**
 nadwaga **`get bodi'**
 najadać się do syta **`chop belleful'**
 napój alkoholowy **`sayo'**
 napój bezalkoholowy **`mineral'**
 następny **`nes'**
 nastolatek **`tineja'**
 nauczyciel **`ticha'**
 nazywać **`kol'**
 nepotyzm **`broda-broda'**
 niebieski **`blu'**
 niemowlak **`bom-boy'**
 nieść **`kari'**
 nietoperz **`bat'**
 niski **`shot'**
 noga **`leg' ʷ**
 nos **`noz'**
 nosić **`cak'**
 nowy **`niu'**

O

obierać **`pil'**
 obwiniać (kogoś o coś) **`blem'**
 oddychać **`brid'**
 odpoczywać **`chillax'**
 odpowiadać **`ansa'**
 ogień **`faya'**
 ogródek **`bakyard'**
 okno **`windo'**
 oko **`ai'** (też **eye**)
 ołówek **`pensul'**
 opowiadać **`tel'**
 oraz **`e'**
 orzech włoski **`asala'**
 orzechy kola **`gwordo'**
 ostatni **`las'**
 ostry **`shap'**
 otwierać **`open'**
 owca **`sheep'**
 owoc **`frut'**
 owoc palmy **`banga'**
 pakować **`pak'**
 palec **`finga'**
 palić **`baz'**
 pamiętać **`rimemba'**
 papryka **`paprika'**
 papuga **`parot'**
 park **`pak'**
 patelnia **`pan'**
 patrzeć **`luk'**
 paznokieć **`nel'**
 pączek **`puffpuff'** [pof pof]

pepek **`pompu'**
 pić **`shak'**
 piekarnia **`bakery'**
 pielęgniarz **`nos'**
 pieniądze **`moni= bread'**
 pieprz **`peper'**
 pies **`bingo'**
 piękny **`bambam'**
 pisać **`rait'**
 piwo **`gulder'**
 plotkować **`apkroko=gist'**
 płacić **`pe'**
 płot **`compound'** [kompaund]
 płyta CD **`cd plet'**
 po dwa **`tutu'**
 po trzy **`tritri'**
 pocałunek **`chop maut'**
 pochodzić **`com from'** [kom from]
 poczta **`post ofis'**
 pod **`onda'**
 podłoga **`ground'**
 podróżować **`travul'**
 poduszka **`pilo'**
 pojutrze **`de afta tumoro'**
 pokój **`rum'**
 policja **`polis'**
 policzek **`cheek'**
 polować **`hont'**
 połowa **`haf'**
 połykać **`swalo'**
 pomagać **`hep'**
 pomarańcza **`orenj'**

pomarańczowy **`orenj'**
pomidor **`tomato'**
pomiędzy **`midow'**
popcorn **`guguru'**
poprzez, przez **`thru'**
pora deszczowa **`reinisi'**
pora sucha **`harmatan'**
potem **`afta'**
potem, później **`latow'**
potrzebować **`wan'**
powinność **`suppose/mek'**
powyżej, nad **`abov'**
pozwalać **`make=mek'**
półka **`shelf'**
praca **`jab'**
pracować **`wok'**
prać **`wash'**
prezydent **`presido'**
professor **`profesa'**
prowadzić samochód **`draiv'**
przed, zanim **`bifo'**
przedwczoraj **`de bifo yesterde'**
przekąska z orzeszków **`kulikuli'**
przekąski **`smol chop'**
prześcieradło **`bedsheet'**
przyglądać się **`pour ai'**
przyjaciół **`fren'**
przyjaciół **`personal pesin'**
przyjeżdżać **`land'**
przystanek autobusowy **`bustop'**
ptak **`bird'**
pudełko kartonowe **`carton'** [karton]

puree z jamsu **`poundi'**
puszka **`pangolo'**
puścić oczko **`mek ai'**
pytać **`aks'**
R
radio **`radio'**
ramię **`sholda'**
ranić **`wund'**
ruszać **`muv'**
razem **`togeda'**
relaksować się **`chillax'**
reszta **`shenj'**
resztki jedzenia **`chop-remain'**
ręka **`han'**
robić **`do=du'**
robić **`make=mek'**
rodzina **`famili'**
rower **`baik'**
róg **`kona'**
ruszać się **`roll'**
ryba **`fish'**
rynek **`maket'**
S
salatka **`mede mede'**
salon **`parlour'** [parlo]
samochód **`moto'**
schody **`step'**
ser **`cheese'**
serce **`hat'**
siadać **`sidon'**
siostra **`sista'**
skała **`rok'**

sklep **`shob'**
 skręć **`ton'**
 słodki **`swit'**
 słodczy **`sweet'**
 słony **`solty'**
 słon **`elefant'**
 słowo **`wod'**
 słuchać **`hear wod'**
 sok **`jus'**
 sól **`solt'**
 spać **`crash=kuruley=slip'**
 spać **`slip'**
 spieszyć się **`do quick'**
 spieszyć się **`hori'**
 spoglądać **`chuk ai'**
 spotykać się z kimś **`show'**
 sprawa **`mata=kes'**
 sprytny **`wayo'**
 sprzątać pokój **`dress'**
 sprzedawać **`sel'**
 sprzedawca **`seler'**
 stać **`tanda'**
 starcie, zamieszki **`joinbodi'**
 starszy mądry człowiek **`diopka'**
 stary **`old'**
 stoisko **`kiosk'**
 stopa **`fut'**
 stół **`tebul'**
 stróż nocny **`watch nait'**
 strzyc, obcinać włosy **`barb'**
 student **`student'**
 studnia **`wella'**

sufit **`silin'**
 supermarket **`supamaket'**
 syn **`man-pikin'**
 sypialnia **`bedrum'**
 szafa **`wardrobe'** [wordrob]
 szalony **`craze'** [kraze]
 szaman **`majishan'**
 szczupły **`lekpa'**
 szczur **`rat'**
 szef **`oga'**
 szklanka **`glas'**
 szkoła **`skul'**
 szpital **`hospital'**
 szybki **`kwik'**
 szyja **`nek'**
 szynka **`ham'**
 Ś
 ściana **`wal'**
 śmiać się **`laff'**
 śmieci **`doti-doti'**
 śpiewać **`sing'**
 światło **`lait'**
 świeży **`bonz'**
 świętować **`selebet'**
 T
 talerz **`plet'**
 tam **`de=dere'**
 tamto **`dat'**
 tani **`chipay', 'chipeleke'**
 tania rzecz **`chipeleke'**
 tańczyć **`dans'**
 tata **`fada'**

telefon **'fon'**
 telewizor **'telivishon'**
 teraz **'now=nau'**
 tłuszcz **'oil'**
 to **'dis'**
 toaleta **'toilet'**
 trener **'coachi'** [koutʃi]
 truskawka **'stroberi'**
 tu **'hia'**
 twardy **'kakaraka'**
 twarz **'fes'** (też **face**)
 tydzień **'week'**
 tylko **'jos'**
 tylko **'onli'**
 U
 ubierać się **'baffup'**
 ucho **'ia'** (też ear)
 uczeń **'student'**
 uczyć się **'len'**
 uderzyć kogoś **'bash sombodi'**
 ulica **'street'**
 umierać **'delete=kaput=yamutu'**
 uniwersytet **'university'**
 uparty **'trong hed'**
 uprawiać sztuki walki **'fight karat'**
 uspokajać się **'kool (kul) tempa'**
 usta **'maut'**
 usuwać **'rimuv'**
 uwielbiać **'gbadun'**
 używać obraźliwych słów **'smel maut'**
 W
 w **'inside'**

warzywo **'vejitebul'**
 wąsy **'bear bear'** ''
 wąż **'snek'**
 wchodzić **'enta'**
 wcześniej rano **'early momo'**
 weekend **'weekend/wikend'**
 wiadro **'enamel'**
 widelec **'fork'**
 widzieć **'sight=si'**
 wiedzieć **'sabi'**
 wierzyć **'belief'**
 więzienie **'crench'** [krentʃ]
 winda **'lift'**
 wino palmowe **'pami'**
 wioska **'fillage'** [filidʒ]
 wiśnia **'sheri'**
 własne zdanie/pogląd **'difren ai'**
 włosy **'hair'**
 włókno **'włókno'**
 woda butelkowana **'pure wata'**
 wolny **'slow'**
 wrażliwy **'get hed'**
 wspaniały **'wonderful'**
 wstawać **'getup'**
 wszyscy **'evribodi'**
 wujek **'onkul'**
 wybaczać **'fogiv'**
 wychodzić **'komot'**
 wychodzić **'lef'**
 wychodzić **'lef=liv'**
 wychodzić w pośpiechu **'kawasaki'**
 wygrywać **'win'**

wyłączać **'quench'**
 wypowiadać się **'chook maut'**
 wyprzedaż **'gbanjo'**
 wyrzucać śmieci **'troway doti-doti'**
 wysoki **'dogo=tol'** ''
 Z
 z **'fo'**
 z **'wit'**
 z koneksjami **'long leg'**
 z przodu **'front'**
 z tyłu **'fo bak'**
 za miesiąc **'nes mont'**
 zabawa w chowanego **'boju-boju'**
 zabijać **'kil'**
 zachować **'kip'**
 zając **'hare'**
 zająć w ciążę **'cary belle'**
 zająć w ciążę **'chop crocroach'**
 zająć w ciążę **'get belle=chop
cockroach'**
 zakrętka **'kanta'**
 zamykać **'clos'** [klos]
 zanieczyszczać powietrze **'mess'**
 zapalki **'machis'**
 zapominać **'shari'**
 zasłona **'curtin'**
 ząb **'tit'**
 zdjęcie **'foto'**
 zdziwiony **'bow'**
 zebra **'zebra'**

zegar **'klok'**
 zeszłego rok **'las year'**
 zeszyt **'buk'**
 zgadzać się **'gree'**
 zgrupowanie **'joinbodi'**
 zielarz **'native doctor'**
 zielony **'green=grin'**
 ziemniak **'potato'**
 zimny **'cold'** [kold]
 złodziej **'tif'**
 złośliwość **'bad belle'**
 zły **'bad'**
 znać **'sabi'**
 znakomity **'gret'**
 znikać **'sky'**
 zostać na noc **'du kwanagida'**
 zostawać **'tey'**
 zupa **'sup'**
 Ż
 źle **'rong'** ''
 Ż
 żaba **'frog'**
 żarówka **'globe'**
 żołądek **'stomak'**
 żołnierz **'soja'**
 żona **'iyawo'**
 żółty **'yelow'**
 żółw **'tortis'**
 życzyć **'wish'**
 żyrafa **'giraf'**